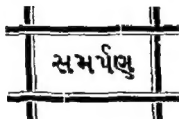

॥ सेवाधर्मः परम गहनो योगीना मज्यमैश्वर्यः ॥

કર્મવીર

સ્વ. લલિતુભાઈ શંકરભાઈ ભટ્ટને

: તથા :

સ્વ. પ્રહલાદભાઈ દલમુખરામ ભટ્ટને

કે જેઓએ

જ્ઞાતિસેવાનું સૂત્ર અણુનમ ટેકે લીધાવ્યું છે

-છેલ્લાં આઠ વર્ષથી જેનું સંચાલન ચાલુ છે.,
ઉનેવાળ મુખિયાંઘેર ઘેર વંચાતું અને સર્વમાન્ય દ્વિમાસિક

ઉનેવાળ બંધુ

જેની સાથે
(‘સેવા સમાજ’ પત્રિકા બોડવામાં આવી છે)

આપ સહાયક યા ગ્રાહક છા? ન થયા હો તો
થય જનુ’ એજ આપનો જ્ઞાતિધર્મ છે.

: સહાયક લવાજમ :

રૂ. ૩-૦-૦

: ગ્રાહક લવાજમ :

રૂ. ૧-૪-૦

શુભાશુભ પ્રસંગે કુલપાંખડી આપવા સુકશો નહિ:

શ્રી ઉનેવાળ બંધુ: કાર્યાલય

ઠે:-ખાલાજીરાડ

મુરત

આમુખ

“શ્રી ઉનેચાળ સેવા સમાજ” (અમદાવાદ)ની અનેક પ્રકારની નિઃસ્વાર્થ સ્વચ્છતિ સેવા સૌને સુવિદિત છે. તેના ઉદ્દેશો સેવાભાવી અને સર્વમાફી છે. બંધુભાવે સેવા કરતા આ મંડળની કાર્યશક્તિ વિસ્તૃતપણે ફેલાયેલી હોઇ સમસ્ત શાંતિને ટૂંક સમયમાં જ પ્રિય થઈ પડી છે. અને તેમા પૂરવણી કરતી આ સાહિત્ય સેવા (છતિહામની પ્રસિદ્ધી) આપણી શાંતિમા ચિર સ્મરણીય રહેશે.

આ છતિહાસ તે કંઈ નવીન નથી. અત્યાર સુધી, આપણી શાંતિના સુપ્રસિદ્ધ પત્રો-‘અબ્સુદ્ધ’, ‘બધુ’ અને ‘સેવાસમાજ : પત્રિકા’મા સેવાભાવથી પ્રકટેલી એક ચાતુ લેખમાળાનો સંક્રમના-બદ્ધ અને સંક્ષિપ્ત સંગ્રહ છે.

આ પુસ્તકનો ‘પૂર્ણ’ ભાગ પૌરાણિક અને ઐતિહાસિક છે. તેમાં કોઈપણ જાતની કૃત્રિમતા ન હોવાથી જ્યારે તે માટે ખાસ કાળજી સેવી છે. જ્યારે ‘ઉત્તરાર્ધ’મા શાંતિ ઉપયોગી વાનગીઓનો સમાવેશ કરવામા આવ્યો છે. પુસ્તકમાં પૌરસાયેલી તમામ વાનગી સ્થાનપાત્ર અને સુસંગત છે કે કેમ, તેનો નિર્ણય કરવાનું કાર્ય સ્વયં વિવેચકોનું છે.

કોઈ એમ ન માની લે કે, આ ઇતિહાસ સંપૂર્ણ છે. સંપૂર્ણ અને સંવિસ્તૃત ઇતિહાસ રચવા માટે તો ઘણાં સાધનોની અને ઘણા સમયની જરૂર પડે. એટલે કહેવાનો આશય એજ છે કે, બની શક્યાં તેટલાં શક્ય સાધનો (શિલાલેખો, પૌરાણિક અને ઐતિહાસિક ગ્રંથો, પાજ્જયાઓ વિ) ના સંશોધનમાંથી મને જે કંઈ જ્ઞાતિ ઉપયોગી સામગ્રી મળી છે, તે મૂળ સ્વરૂપમાંજ અત્રે રજુ કરી છે.

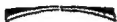
આજે સ્વઝાતિનો ઇતિહાસ સેવાભાવથી પ્રકટ કરી 'શ્રી ઉનેવાળ સેવા સમાજ' એ જ્ઞાતિમાં નવીન પ્રાચ્ય પૂર્વો દે મંડળની બાગિ ઉમેદો નિર્વિઘ્ને જર આવે, એજ માતૃષી કનકેશ્વરી પ્રત્યે સુપ્રાર્થના. તા. ૧-૭-૧૯૩૭

ડી. એલ. સંસ્કૃત પાઠશાળા } શાસ્ત્રી રેવાશંકર મેથલ પુરોહિત
૧૨૫, ગુલામવાડી } (દિમવાડકર)
મુબઇ નં. ૪

નિવેદન

આપણા જ્ઞાતિક્ષેત્રમાં આ પુસ્તકનું પ્રકાશન, એ એક નવીન માહિમરૂપ ગણી શકાય.

-આ પુસ્તકને નૂતનરવાંગ મળવવા માટેની શ્રી. દલસુખરામ અંબાલાલ ભટ્ટ (દીનબંધુ)એ લીધેલી જહેમત વધુ કયા ઓછી છે ? તેને મંકલનાબદ્ધ રચવાનું અને વધુ દેહીપ્યમાન બનાવવાનું કાર્ય આપણી જ્ઞાતિના એ વિનયશીલ યુવકે કર્યું છે, એ ભાષની એકધારી મુગી જ્ઞાતિસેવા મર્વાવિહિત છે.

‘હિનેવાળ અબ્યુદય’ અને ‘હિનેવાળ જંધુ’ના સંચાલકોએ સ્વજ્ઞાતિનો ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ કરવાની મુશ્કેલી, પરંતુ સંજોગો-વશાત્ એ બર ન આવી. વર્ષોની એ તપશ્ચર્યા પછી ‘શ્રી હિનેવાળ સેવા મંચ’ એ ઇતિહાસનું પ્રકાશનકાર્ય હાથ ધર્યું.

આ ઇતિહાસના પુસ્તકને જ્ઞાતિજંધુઓ સમક્ષ પ્રસિદ્ધિ આપવાનું પ્રયત્નન એજ કે, તેઓ જૂતકાળની યશગાથાઓ નીરખી, એ પુગણા સંસ્મરણોને સાકાર બનાવી સમસ્ત જ્ઞાતિમાં શૌર્યતા પ્રેરેઆદર્શો સીચે.

આ ઇતિહાસને પ્રસિદ્ધિ આપવાના મંડળના દરેકને આજે પૂર્ણ હૃત્પ્રેરણા રાચતો જોઈ અતિશય આનંદ થાય છે.

આવું પ્રથમ પુસ્તક જ્ઞાતિ મમતા મૂકવાનો આશય આ અદ્ય પ્રયામ છે. જે જ્ઞાતિ જનનાને મમશે, તે પ્રયામ મફત થયો સેખીશું.

‘શ્રી ઉનેવાળ સેવા સમાજ’ આજે એટલે તા. ૧૦ મી જુલાઈ ૧૯૩૭ના દીને અઢી વર્ષની ઉમવણી કરી જ્ઞાતિમૈયાને ચરણે આ પ્રામાણિક ભેટ ધરે છે. “સેવા સમાજ”ના પ્રકાશનને માટે, રા. શાસ્ત્રીજીએ તેમના જે પ્રકટ થયેલા લેખાકા આપ્યા છે, તે બદલ અમે તેમના આભારી છીએ.

સમસ્ત જ્ઞાતિના પ્રત્યેક વાચક જાણીએનોએ, આ પુસ્તક સંબંધી પોતાના સ્વતંત્ર વિચારો અમેને મોકલી આપવા વિનંતી છે.

ઇતિહાસના ‘પ્રકાશન ફંડ’મા જે જે વડિલ બંધુઓએ મંડળને પ્રથમથી મદાય આપી છે, તે તે સર્વ બંધુઓનો મડળ તરફથી દાર્દ્રિક આભાર ગાનીએ છીએ.

શ્રી. બહેચરલાલ દરજીવન પંડ્યાના, શ્રી. દીનબંધુના શ્રી. મહેશ્વર અંબાલાલ ભટ્ટના તથા ‘શ્રી ઉનેવાળ બંધુ’ કાર્યાલયના પશ્ચ અમે આત્મંત ઋણી છીએ.

: વ્યવસ્થાપક કમિટી :

—શ્રી ઉનેવાળ સેવા સમાજ—

: આ પુસ્તકના વિદ્વાન લેખક :

ગામ્ત્રી દેવાગઢર મેઘલ પુરોહિત દલવાડાકર

: મુખપૃષ્ઠના ચિત્રનું ભાવદર્શન :

ઉંચાણમાં જે દહેરી પર ધ્વજ ફરકી રહ્યો છે, તે ઉનેવાળ થાંભણોની કુળદેવી શ્રી કનકેશ્વરીનું પ્રાચીન મંદિર છે તેની પાસે. આંજુઆજુ મધ્યગીરનું જંગલ સ્થપમાન થાય છે. નીચેની સપાટી તરફ દ્રષ્ટિ ફેંકીશું તો જણાશે કે, શીંગવડા નદી ભરપાણીએ વહી રહી છે ને તેના સામાકિનારા ઉપર એક ઉનેવાળ ધુમલ (યુવક અને યુવતી) કુળદેવીની આરતી ઉતારી રહ્યા છે. તેમની પાસે પૂજનનો થાળ પડેલો છે. તેઓ કુળદેવીને પ્રાર્થે છે કે,

• “હે, કુળદેવી ! અમે તારૂં પ્રેમથી પૂજન કરી રહ્યા છે. અમારી શાંતિની ઉન્નતિ તારી કૃપા વડે છે, નો શાંતિમાંદેના દરેક જનમાં (આખાલથી વૃદ્ધ) તું શક્તિ પ્રેર. શાંતિયાજકોની શુભ વાંચના છે કે, તું અમારી રનેદભરી માગણીના અવસ્થ સ્વીકાર કરીશજ. ”

કલ્પના દોરનાર—પ્રકાશક

આ પુસ્તકમાં છપાયેલા

: કેટલાક ખસોડો :

શ્રી ‘ઉનેવાળખંધુ’ ના

ખંધુકૃત્યથી લેવામાં

આવ્યા છે.

ગાંધીજી તથા વિદેશી ડોક્ટરો

શિખા સખવા માટે શો અભિપ્રાય આપે છે ?

તે જાણુ' છે ? તો વાંચો:—

“શિખા (ચાટલી) રહસ્ય

લેખક:—શાસ્ત્રી રેવાશંકર મેઘજી પુરોહિત દેલવાડાકર

કી. માત્ર ૦-૪-૦ પોસ્ટેજ ૦-૧-૦

જનોદ્યનો અર્થ તમે જાણો છો ?

જાણુ' હોય તો વાંચો

“ઉપવીત (જનોદ્ય) વિવાહ સંસ્કારરહસ્ય”

સમ્પદીમાં વરકન્યાની પ્રતિજ્ઞા સાથે

સેંકડો અભિપ્રાયો મળ્યા છે. છતાં કિં. માત્ર ૦-૬-૦

“એકાદશ-ગીત”

૧૨ રંગબેરંગી ચિત્રો

છતાં કિંમત રૂ. ૧-૪-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

પુસ્તકો મળવાનું છે:—લેખક શાસ્ત્રી રેવાશંકર મેઘજી દેલવાડાકર

અધ્યાપક — દેવીદાસ વલ્લુભાઈ મંરૂત પાટણાળા

૧૨૫ ગુલાવવાડી મુંબઈ નં. ૪.

અથવા પ્રકાશક:—(૨) રતિલાલ જાનજી ઠક્કર

“નૂતનપુર્ણ માહિત્યમાળા” કાર્યોત્તમ ૧૮૧, જાનગોડ, કોટ, મુંબઈ ૧

તથા જાણીતા ગ્રંથસેવર્તા.

શુદ્ધિ પત્ર

પૃષ્ઠ	વીડી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૫	૬	વાટેવા	વાટેલ
૫૦	૭	અગસિહ	અશિસિહ
૬૪	૩	૧૨૦૦	૧૨૩૧
૬૫	૧૭	કથા હું છું	કથા હું કહું છું
૮૯	૩	નન્દના	નન્દજા
"	૪	કુર્યાંજમધયમ્	કુર્યાંજગત્રયમ્
"	૬	વર્ણામા	વર્ણામા
"	૬	ક્લ્લક્રોતમ	ક્લ્લક્રો તમભૂષણ
૯૨	૧૬	સામો	સામો
૯૮	૨૫	દહને	દેહને
૧૨૦	૧	પાશ્વિમાત્મ	પાશ્વાત્મ
૧૨૧	૧૬	હેનાતુ	હતુ
૧૨૯	૧૫	વૃદ્ધ	પ્રૌઢ
૧૩૯	૨૧	તેમનેજ	તેમણેજ
૧૨૯	૨૭	મહદે-છા	મહદ્દિ-છા
૧૩૬	૧૧	પ્રશંસક	પ્રશ સાપાત્ર
૧૩૬	૧૨	એક(૧)ગુડની	ગુડની અથાગ

અનુક્રમણિકા.

: પૂર્વાર્ધ :

પ્રકરણ	વિષય	પૃષ્ઠાંક	પ્રકરણ	વિષય	પૃષ્ઠાંક
૧	હિનેવાળ આજ્ઞાની પ્રાચીનતા	૧	૧૦	હિનેવાળ આજ્ઞાણની પૌરાણિક કથા	૫૭ થી ૭૨
૨	મંરૂતિનો વિકાસ	૫	૧૧	આયમતો રાજ્યયુગ	૩૪
૩	હિન પંચના સ્વામીઓ	૬	૧૨	સનીઓનું અમિ રનાન	૩૭
૪	વેજલ વાળો કોણ ?	૧૩	૧૩	વેજલ અને રા'માંકલિક	૩૮
૫	મિહરે ઉનાત	૧૬	૧૪	સ્તતિતનું નિવારણ	૪૧
૬	મોતીશા દિવાન	૧૮	૧૫	વેજલનો કંઠ્ય કીત	૪૮
૭	ધેરતાં વાદળ	૨૧	૧૬	વાળ જાતિની કથા	૫૧
૮	હિનનપુરના પાદરમાં	૨૪	૧૭	એ મજલ તવારીખ	૫૩
૯	બીજમ પ્રતિજ્ઞા	૨૭	૧૮	અતિવાસિક પુષ્પો	૫૫
૧૦	મુક્તિ મંત્રામ	૨૯			
૧૧	વીર મોખડાજી	૩૨			

: ઉત્તરાર્ધ :

વિષય	પૃષ્ઠાંક	વિષય	પૃષ્ઠાંક
મહદેવ મહાકાલેશ્વર	૭૫	કમદેવી શ્રી કનકેશ્વરી	૮૯
કુંડી ભૈરવ	૭૮	માતાજી મજાંધી દંતકથાઓ	૯૪
૩૬ મહાવય અને હિનાનું વર્ણન	૭૯	માતાજીની યાત્રાનું વર્ણન	૯૭
ભામલ ગણેશ	૮૨	શ્રી હિનેવાળ મેવક મંડળ	૧૦૫
ધુળકોટીઓ દેવવાળ	૮૪		
પ્રાચીન દેવમંથરો	૮૬	જીવન ચનીત્રા:- ૧૧૨ થી ૧૪૮	

ઇતિહાસ પ્રકાશન ફંડ

અગાઉથી થયેલા સહાયકોની નામાવલિ

આશ્રયદાતાઓ

૩૧. આ.

૨૫-૦	રા. બહેચરલાલ હરજીવન પંડ્યા	અમદાવાદ
૨૫-૦	સ્વ. મેઘજી હરજીવન પુરોદિત	દેલવાડા
૨૦-૦	શ્રી. ગીરધારીલાલ મોતીરામ ભટ્ટ	બીલીમોરા

૭-૪	શ્રી. આજરલાલ ગવિશંકર ભટ્ટ	દ. હૈદરાબાદ
૫-૪	બાલકૃષ્ણ ઉત્તમરામ ઉપાધ્યાય	અમદાવાદ
૩-૪	મુનીલાલ બહેચરદાસ ઠાકર	"
૩-૦	રતીલાલ દયારામ ભટ્ટ	સુરત
૨-૪	ભવાનીશંકર મુળજીભાઈ મહેતા	અમદાવાદ
૨-૪	હરીશંકર દાજીરામ ઉપાધ્યાય	"
૨-૦	અનુપરામ રૂઢનાયજી ભટ્ટ	ગાંધી
૨-૦	અંબાલાલ ઇશ્વરલાલ ભટ્ટ	અમનપુર
૨-૦	મહેશ્વર અંબાલાલ ભટ્ટ	સુરત
૨-૦	મુળશંકર ગૌરીશંકર ઠાકર	અમદાવાદ
૨-૦	બાપુજી સામંતજી પરમાર	"
૨-૦	ઇશ્વરલાલ નારજીજી ઠાકર	"
૧-૪	લક્ષ્મીશંકર આજરલાલ ભટ્ટ	"
૧-૪	બહેન મણીગૌરી હગનલાલ જોષી	"
૧-૪	દલસુખરામ અંબાલાલ ભટ્ટ	"
૧-૪	શિવશંકર અનુપરામ ભટ્ટ	"
૧-૦	નાથલાલ ભવાનીશંકર ભટ્ટ	"
૧-૦	ભાઈલાલ ગવિશંકર ભટ્ટ	"
૧-૦	હિમીઆશંકર ઇશ્વર ભટ્ટ	"
૧-૦	જયશંકર સામળ ઠાકર	"
૧-૦	મોહનલાલ પુરષોત્તમ ઠાકર	"
૧-૦	આચારામ મંગારામ ઠાકર	"
૧-૦	રેવાશંકર લલ્લુભાઈ પંડ્યા	"

પૂર્વાર્ધ :

શ્રી ઉત્તેવાળ સેવા સમાજ

: કાર્યાલય :

૧૧૩૨, લક્ષ્મીનારાયણની પોળ,

રાજમહેતાની પોળ,

અમદાવાદ

પ્રકરણ ૧ છ

ઉનેવાળ આહ્વાણ જ્ઞાતિની પ્રાચીનતા

ઉનેવાળ આહ્વાણ સૃષ્ટિ ના મંડાળુને ન કલ્પી શકાય એટલાં વર્ષો વીતી ગયા, ત્યાર પછી પૃથ્વી પર અસંખ્ય જનન કરી અને પ્રલયકારી પડ્યાઓ થઇ ગયા છે. છતાંય પુરાણ પ્રસિદ્ધ એવી આ જ્ઞાતિનું ગૌરવ અનેક પૌરાણિક પુરાવાઓથી પ્રગ્ગવસિત છે.

આ જ્ઞાતિનું ઉત્પત્તિ સ્થાન ઉન્નતપુર (હિના) છે. ધણા વર્ષો પૂર્વે અયારે જુદા જુદા મહર્ષિઓથી આહ્વાણ જ્ઞાતિ બંધાઇ ત્યારે ઉનેવાળ જ્ઞાતિ પણ ધ્રુવર પ્રેરિત પ્રયોજનને લઈ આપ મેળેજ બંધાઈ હતી. કહેવાનો આશય એટલો જ કે, ઉનેવાળ જ્ઞાતિની ઉત્પત્તિ ખીજ દામપણ જ્ઞાતિમાંથી પેદા રૂપે થઇ નથી આ જ્ઞાતિ પર કાલિક મમુદાન્તર્ગત ગુજરે સપ્રદાયમાં છે.

પુરાતન કાળમાં આ જ્ઞાતિજનો મહા તપસ્વી હોઇ ‘મહર્ષિ’ સંજ્ઞાથી ઓળખાતા હતા. બદ્ધે વિદ્યા અને તપના સુમેળથી ઉન્નત પામેલા એ ઉનેવાળ આહ્વાણ ઉત્કૃષ્ટ મહર્ષિઓ હતા ઉનેવાળ આહ્વાણનું ‘ખીજું’ નામ ઉન્નતવાસી આહ્વાણ છે. એ સમયે ઉનેવાળ જ્ઞાતિના અધિષ્ઠાતા પદે ગંગાધર ઓઝા નામે એક મહર્ષિ હતા ને તેમના થકી જ્ઞાતિની સંસ્કૃતિ હિન્નવળ હતી.

ઉનેવાળ શાંતિની ઉત્પત્તિ વિષે અનેક પુરાતત્ત્વ અંથોમાં જે ગાથાઓ મળ્યા છે, તેમાંથી થોડુંક અવનરણ અત્રે વર્ણવીએ તો તે રથાન પાત્ર જ લેખાય.

“જે સમયે દક્ષ પ્રજાપતિએ ચંદ્રને ક્ષય રોગ થવાનો શ્રીપ આપ્યો, તે સમયે દેવ દારૂકા વનમાં ઋષિ તોયા (હાલ ઉના હેલવાડા ના પાદરમાં આવેલી મચ્છુન્દ્રી) નહીના કાઠે તપ કરતા ઋષિઓના આપથી શંકર ભગવાનના સ્થિતિનો પાત્ર યથો હતો.

ત્યારબાદ દેવો એ, ચંદ્રને આ આપથી મુક્ત કરવા અને સિંગને યુનઃ ઉન્નત બનાવવા બ્રહ્માની સ્તુતિ કરી. આથી બાળ સ્વરૂપે આઠ વર્ષનો બ્રહ્મા પૃથ્વી પર આવ્યા અને પ્રજાસર્ગ ગિરનાર ઉપર શંકરનું તપ કર્યું.

તે તપથી જ્યોતિર્લિંગ સ્વરૂપે શંકરે પ્રગટ થઈ વરદાન માંગવાનું કહેતા,

બ્રહ્માએ, ‘ચંદ્રની પ્રજા (કાન્તિ) વધે અને લિંગ યુનઃ ઉન્નત બની અમરત્વ પામે’— એવું વરદાન માંગ્યું. શંકર ભગવાને ‘તથાસ્તુ’ કહ્યું.

(આ ઉન્નત અને અમરત્વ પામેલું લિંગ અઘાપી પર્વત ગુપ્ત પ્રયાગમાં ‘સંગાલેશ્વર’ નામની જગ્યા પાસે છે. સમાલેશ્વર ક્ષેત્ર સમયોરસ અર્ધો ગાઉમાં છે. તે હકત હિંદુઓનું મહાન તિર્થ સ્થળ છે.)

પછી બ્રહ્માએ અને ઋષિઓએ એક મહાપર કર્યો. તેમાં બ્રહ્માએ ઉન્નતપુર નામે નગર વિશ્વકર્મા પાસે બનાવરાધી એક દાનર બ્રાહ્મણને ઋતિજ્ઞ તરીકે આપ્યું.

(પ્રાત્તજોત્પત્તિ માર્તંદ)

ઇતિહાસો કહે છે કે, સિદ્ધરાજ તરફથી ઉનેવાળ બ્રાહ્મણોને વિના અને દેલવાડાનાં પરગણાં દાનમાં મળ્યાં હતાં. ને કદાચ તેમ હોય તો પણ એ ઐતિહાસિક દૃષ્ટિકત છે એવું માનવા માટે. વધારે સખળ પુરાવાની જરૂર છે.

સિદ્ધરાજે વિના અને દેલવાડાનાં પરગણાં ઉનેવાળ બ્રાહ્મણોને દાનમાં આપ્યાં હોવાની દંતકથા-સિદ્ધરાજ સંબંધી ખીજ અનેક દંતકથાઓ જેવી છે. જેના મૂળની ખજર ન હોય તેને મોટાં પ્રખ્યાત નામ સાથે જોડી દેવાની લોકમાનસની ટેવનું આ સાફ ઉદાહરણ છે. વધારે આશ્ચર્ય કારક વાત તો એ છે કે, સિદ્ધરાજનાં અનેક દાનો એક એક ગામનાંજ નહિ પણ જારજાર ગામનાં દાનોની વાતો, જૂના કાળથી પ્રચલિત હોવા છતાં એવું પોતાનું એક પણ દાન પત્ર મળ્યું નથી. જો કે, એના વિના કણનાં તથા એ વંશના મૂળ પુરુષ મૂળરાજ વગેરે રાજાઓનાં અનેક દાનપત્રો મળ્યાં છે.

આ પરિસ્થિતિમાં, સાચા ઐતિહાસિક દૃષ્ટિકત શોધનારાઓને પુરાણો, તામ્રપત્રો, જૂનાં લખાણો, પાળીઆઓ વગેરેનો આશરો લેવો પડે છે.

હવે પુરાણો અને ઇતિહાસોના કથનની ટુંકી છતાં યોગ્ય સફી તુલના કરીએ અને તેમાં કોની મહત્તા એટલે છે, તે નિહાળીએ.

પુરાણોનો કાળ, ઇતિહાસો કરતા આદિ જૂનો હોવાથી પુરાણોનું કથન સર્વમાન્ય લેખાવણું જોઈએ. ને તે અનુસાર ઉપરોક્ત દર્શવેદા પૌરાણિક સખળ પ્રમાણો, ઇતિહાસોમાં લખેલી ઉત્તતપુરની ખાલીકી સંબંધોની અનેક દંતકથાઓનું નિષ્પક્ષ-પાતપણે ખંડન કરે છે.

જ્યાં સુધી એ પુરાણો (પ્રાચીન ગ્રંથો)નું અમરત્વ અવની ૫૨ રહેશે ત્યાં સુધી ઉનેવાળ બ્રાહ્મણ જ્ઞાતિની પુરાતન સંસ્કૃતિ કાષ્ઠ કાળ વિસરાવાની નથી.

વંદન હો, એ યુગ યુગ જીવંતા પૌરાણિક ગ્રંથોને !

પ્રકરણ ૨ જી

સંસ્કૃતિ નો વિકાસ

પુણ્ય જૂમિ ઉન્નતપુરની ધન્ય લેખાતી સંસ્કૃતિ સાથે જીવંતના ઇતિહાસ ઇતિહાસ સંકળાએલો છે—ને રહેશે. પુરાતત્ત્વ ત્રથો એની શાખ પૂરે છે.

જૂતકાળ સમયે સૃષ્ટિના વિકસિત મૌ-દ્યમાં વસેલી એ પુણ્ય જૂમિ અનેક આદર્શ મહર્ષિઓથી દીપતી હતી. ઉન્નત શી કલ્પના ચક્રી ધર્મકાર્યોનો વિકાસ સાધતા એ મહર્ષિઓ વંદનીય હતા.

સમયના વહેણ સાથે જૂમિ (સ્થળ)ના નામોમાં પરોડો થયો છે. પ્રાચીન ઉન્નતપુર અને દેવકુલ (દિલવાડા) એ જન્મે જૂમિની ઉત્પત્તિ સમકાલીન હોય એક મેક ને પૌરાણિક કાળથી ગાઢ સંબંધ છે. આ જન્મે પ્રાચીન સ્થળો દેવદારકા વન (પુરાણ પ્રસિદ્ધ ૬૮ તિથીમાંનું ૨૧ મું તિથી)માં આવેલાં છે આજ પછી જિના-દેલવાડા એ બે ગામનાં નામ સાથે ઉચ્ચારાય છે.

ઈતિહાસકારો ઉન્નતપુરને ઉન્નત દુર્ગના શુભ નામથી સંબોધે છે. ઉન્નતપુર વિભાગમાં આવેલાં પ્રાચીન અને આપણા ગમ્ય સમયનાં દેવ સ્થળો ખાસ જોવા લાયક છે. તેની સંપૂર્ણ યાદી હવે પછીના એક પ્રકરણમાં આપણે જોઈશું. આજે એ દેવ સ્થળો નિદાનતાંજ આપણી પ્રાચીન સંસ્કૃતિ દેવે ચક્રી આવે છે. જાણે જૂતકાળની છાયામાં ઉભા રહી તે સ્થળના દેવો આપણી વિષમ દશાને અશ્રુઓની આંખે નીરખતા હોય.

ચંકરે ઉન્નત નગર વસાવી ગદ્ધપિ ગંગાધર ઝોઝા (ઉનેવાળ) આહ્લણેના (અધિષ્ઠાતા)ને સુપ્રત કયુઃ ત્યાર બાદ તેમના સુપુત્ર તેજબળ ઝોઝાએ વ્યવસ્થિત કાર્ય કરી ઉન્નતપુરમાં રાજ્ય ગાદી સ્થાપી.

ઉન્નત પંથના એ પ્રથમ પ્રવાસી (સ્વામી)ની વીરલ શક્તિ એક આદર્શ રાજવીને જાણે તેવી હતી. તેઓ રાજનીતિ હોવાથી ઉન્નતપુર એક અનુપમ રાજસ્થાન બન્યું હતું. પ્રજામાં પણ આ રાજ્ય-સ્વામીના આદર્શોનો પ્રભુરીતે સચાર થયેલ હોય ત્યાંની પ્રજા મહાસંસ્કૃતિવત્ લેખાતી હતી.

તેજબળ ઝોઝાની રાજ્ય કારકિર્દી અનેક ધર્મકાર્યોથી અલંકૃત બનેલી છે. તેમના સુખ પરથી જળહળવું અહતેજ પ્રજાને સંસ્કૃતિનાં પાન કરાવવું હતું. તેમના રાજ્ય સમયે પાડોશી રાજ્યોનો અમલ સમૃદ્ધિવાન નહોતો. ફક્ત ઉન્નતપુરમાં પ્રતાપી અને ઉચ્ચ લક્ષણોયેત એવા આ રાજવી હોવાથી ત્યાંની પ્રજા રામ રાજ્ય સમું સુખ ભોગવતી હતી.

આહ્લણ ધર્મની માથે રાજ્ય ધર્મ પાલનનું સજીવ ઉદાહરણ તેજબળ ઝોઝાની કારકિર્દીએ પુર પાડ્યું છે. એ વીર રત્ન અને ઉન્નત સ્વામીની સજીવ મૂર્તિ આજે ઉન્નતપુરમાં નથી, એ આપણે દિલ દુઃખનો વિષય છે. એમના નામ માત્રનું સ્મરણ આપણામાં શૌર્યતા રેડી જીવનને ઉન્નત કરી શકે તેમ છે.

જ્યારે એમની દૈવી પ્રતિમા આપણી દ્રષ્ટિ સમક્ષ ખડી થાય ત્યારે એ આપણને સ્વચ્છાતિની પ્રાચીન મંડૂતિનું જ્ઞાન કરાવે છે. જ્યાં સુધી ઉન્નતપુરમાં ઉનેવાળ આહ્લણેનો રાજ્યકાળ અજુનમ તેજ પ્રકાસ્યો ત્યાં સુધી તેજબળ ઝોઝાના સંસ્કૃતિ દિનો ઘેર ઘેર ઉજવાયા હતા.

કાળ વીતતા એ સરકૃતિ દિનો (મહર્ષિના સુમત્રો) જ્ઞાતિમાયો
નિમ્મત યમ યયા છે કાળના ખોળે એ પુણ્ય ભૂમિ પૃથ્વીમાસમાધ ગમ છે,
તેજગ્ગા ઓઝાએ સર્જેલો (નગરના સરક્ષણાર્થે) એ પ્રાચીન દુર્ગ
• ગુળયના આયમતા સૂર્ય સાથેજ ભરમી ભૂત બન્યો છે “ઉના,
ભુના (મઢ) અને પુના એ ત્રણેય જૂના” એ દેવત આજે ડેટલાક
વર્ષોથી ચાલતી આવે છે

ઉનેવાળ આઠણોની અને ઉન્નતપુરની પ્રાચીન મસ્કૃતિનો
મનોધન પૂર્વક સળગ ઇતિહાસ હજુ પૂરે પૂરો લખાયો નથી, અનેક
ઇતિહાસોમા સિને માટે જે પ્રયત્નો થયા છે, તે તેની ઉપવબ્ધ
મામત્રીના મુકામને અધૂરાજ રજા છે ખુદ અર્વાચીન ઉનામા વસ્તા
અધિવામીઓ પણ એને ‘જૂલાઈ મયેલી સમૃત્તિ’માને છે. પ્રાચીન
ઉન્નતપુરમા ઉનેવાળ આઠણોની કૃષ્ણ હજી સત્તા જમી ત્યારે (રાજ્ય
ઉદય સમયે) તે મામાજ્ય મોટું લેખાવું હતું એની સમૃદ્ધિ
અને મહત્તા અપાર હતી આજે એની રમરણ ગાથાઓ ‘જૂલાઈ
મયેલી સમૃત્તિ’ તરીકે ઇતિહાસોમા દીપે છે.

પૂર્વમા જોલાપુરી નદીના તટ સુધી, (ન્યા હવે (મ) મેતપુર
અને દેવતપુર ગામે આવેલા છે આ ગામોમા હજીયે ઓઝા વચના
નાયળીઆ લાઇઓની રાજ્ય પરપરામત ચાલી આવતી જમીર છે.
ઓઝા બધુઓ રાજવશી હતા, એની આ જગીર શાખ પૂરે છે)
પશ્ચિમમા બરડાનો મરહદ સુદામાપુરી સુધી, ઉત્તરમા ગીગ અને
માતા મનકેશ્વરીના મદિર સુધી અને દક્ષિણે સમુદ્ર સુધી પ્રાચીન
ઉન્નતપુર (ઉના)ના રાજ્યનો હદ હતી

પ્રાચીન ઉન્નતપુરના ચૌર્યની વિધીઓ વેજલ વાળના ફૂર હગ્તે
જમ્મચાલ જની. જલકે સાફ માફ ચળદોમા કહીએ તો, ઉનેવાળોની
પ્રાચીન સરકૃતિના પ્રતિષ્ઠે જાકી રહેલુ સમસ્ત ઉન્નતપુર
રગદોગાઇ ઉન્ન બિન્ન થઇ ગયું.

આજે ત્યાં છે, એ પુરાતન સંસ્કૃતિની રચ્ચિત્તિ રૂપે જીર્ણમય ખંડિયરો પ્રથમ ત્યાં હતાં, ઉનેવાળ જ્ઞાતિનો પ્રતિષ્ઠા અને ગૌરવ !

સ્મરણાવશેષ રૂપે કીર્તિ માન મુજાવતું 'સ્થલકેશ્વર' નામક એક જગૃત સિવલિંગ અઘાથી પર્વત હિનામાં દયાળી ભોગવે છે. જે સમયે શંકરે ઉનેવાળ આહ્વાણે ઉન્નતપુર આપ્યું હતું, તે સમયનું આ સિવલિંગ હાલ પણ ભગનાવરયામાં નજરે પડે છે.

અત્યારે એ સારાથ પ્રાચીન સંસ્કૃતિનાં મંસ્મરણો પર અશ્વઠહૈયે આંધ્રુ સારવાં રજાં છે. પ્રભો ! એ સૂચ્યું દિન આપે કે, જેથી ઉનેવાળ જ્ઞાતિનો પુરાતન સ્વત્વ યાદ કરી, ઉન્નત ધર્મ પુનઃ મહર્ષિ પદ પ્રાપ્ત કરે.

ધન્ય હો, એ કીર્તિ સ્થળ સમી સંસ્કૃતિના
સરજનદારને !

પ્રકરણ ૩ બું

ઉન્નત પંથના રવાનીઓ

• ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ તપાસતાં, ઉનેવાળાના રાજ્ય પર્યંત ઉન્નતપુરમાં નવ રાજ્યો થયા, તેમાંના પ્રથમ રાજવી અને રાજ્ય રથાપક તેજબળ ઝોઝાની જીવન ગાથા ગત પ્રકરણમાં આપણે નીરખી ગયા છે.

ઉન્નતપુરની તવારીખમાં ઉનેવાળા ખાણણોનો રાજ્યકાળ અનેક ગગન વાગીઓથી ભરપુર છે. તેઓએ પુણ્યભૂમિનું ગૌરવ હીપાવવા માટે સોહાના બસિદાન દઈ રણપટ્ટ ખેલ્યા હતા. અને તેથીજ કરી આજે એ ઉન્નત સૃષ્ટાઓની આ જગતમાં-આપણો સમક્ષ-હયાતી નથી એ આપણા કાળ મુખા રૂદન મધ્યે સદાને માટે સ્વર્ગીય-આરામની સોડમાં તેઓ સૂતા હોય એમ દ્રષ્ટિએચર થાય છે.

પુણ્ય ભૂમિ-ઉન્નતપુરની રાજ્યગાદીપર જેટલા ઉનેવાળા રાજવીઓ ખીરાળ્યા છે, તેટલાઓએ પ્રજા હિતાર્થે પોતાનો પ્રાણ પામ્યો છે.

તેજબળ ઝોઝા પછી દેવબળ ઝોઝા રાજ્ય ગાદી પર આવ્યા. તેમણે પોતાની કારકિર્દી પર્યંત ઉન્નતપુરમાં એક વિશાળ તળાવ અને કુળદેવી શ્રી કનકેશ્વરીનું મંદિર બાંધાવ્યું હતું. તેમજ નગરના અંદરના ભાગમાં ચાર કોઠા સહીત એક કોટ બાંધાવ્યો હતો.

દેવળજી ઝોઝા પછી નારાયણ જળ ઝોઝા રાજ્ય ગાદી પર આવ્યા. તેમના સમયમાં પ્રજાની આબાદી વધી. તેમણે ઝૂંપિં તોયા, નદીની ઉત્તર દિશામાં એક રમણીય ઘાટ બંધાવ્યો અને 'દાંલમાં ધોકડના' નામથી ઝોળખાતા ગામમાં તેમણે એક મઠ અને કોઠાઓ બંધાવ્યા હતા.

ચોથા રાજવી તરીકે, નારાયણ જળ ઝોઝા પછી રામનગ ઝોઝા રાજ્ય ગાદી પર આવ્યા. તેમણે નાગેશ્વરી મામની પશ્ચિમ દિશાએ એક વાવ બંધાવી હતી તથા વિ. સ. ૭૭૨ માં એક મહારાજ યજ્ઞ પૂર્ણ જહોજલાલીથી કર્યો હતો. તેમણે જારા (રાદલપુર) ગામનો પ્રાચીન કોટ બંધાવ્યો હતો તેમજ પ્રભાસ પાટણમાં બીડીઆ [ભીડભાજન] મહાદેવની સ્થાપના કરી તેનું દેવળ બંધાવ્યું હતું ત્રિવેણી કાંઠે આવેલા ૧૨૫ પ્રાચીન કુડે (હાલમાં તે સ્થળે ૪-૧ રેકરડાઓ નિશાની રૂપે જીર્ણોદ્ધરયામાં છે) તેમણે બંધાવ્યા હતા.

રામનગ ઝોઝા પછી મહાનગ ઝોઝા રાજ્ય સિદ્ધાસને આશ્રયમાં તેમણે ઉન્નતપુરમાં ચક્રરત્ન સર્વોત્તમ મંદિર બંધાવ્યું હતું તેમજ એક મહારાજ યજ્ઞ મોટા ખર્ચે કર્યો હતો.

ત્યારબાદ છઠા રાજવી તરીકે નીર જળ ઝોઝા રાજ્ય ગાદીપર આવ્યા. તેમણે શાણ્ડી ગામમાં કામધર ક્ષેત્રપાળનું મંદિર બંધાવ્યું હતું વીરનગ ઝોઝા પછી રાજનગ ઝોઝા રાજ્ય ગાદીપર આવ્યા, તેમણે ઉન્નતપુરને વધુ સમૃદ્ધિવાન બનાવવા માટે અનેક મહારાજો ચોળ્યા હતા.

આઠમાં રાજવી તરીકે સોમળજી ઝોઝા રાજ્ય ગાદી પર આવ્યા આ રાજવીએ તેમના પિતા રાજનગ ઝોઝાના પુણ્ય પગલે વિચરતી રાજ્યનો વિસ્તાર વધાર્યો હતો તેમજ તેમના લઘુનધુ ગમાનગ ઝોઝાએ ઉન્નતપુરનો પ્રાચીન કોટ તથા પ્રભાસ પાટણનો કોટ મારા ખર્ચે રીપેર (ફરેશ) કરાવ્યો હતો.

મોગળગ ઝોઝા પછી નવમા રાજવી તરીકે. ચંદ્રગળ ઝોઝા રાજ્ય ગાદી પર આવ્યા. “ઉનેવાળ કુળદીપક” નું માનવંત બિરહ ધારણ કરનાર ઉન્નતપુર સામ્રાજ્યના એ છેલ્લા રાજવી હોધ તેમનો સંવિરતર રાજ્ય કાળ હવે પછીના પ્રકરણોમાં નિહાળીશું.

તેમણે ગ્રુમ પ્રમાણમાં પુરાણોક્ત સુરક્ષીત કુડેા બંધાવ્યા હતા તથા ઉન્નતપુરમાં એક વાવ બંધાવી હતી વળી ઉન્નતપુરની પશ્ચિમ દિશાએ ધોરી માર્ગ પર પગથીઆંવાળું એક રમણીય તળાવ (પાલ ઉપર ‘તરૂં કુંજ’ સાથે) પ્રજના જાહેર ઉપયોગ માટે બંધાવ્યું હતું તથા રાંદલપુર (જારા)ની દક્ષિણે મોટા પથ સહીન હનુમાનજીની પ્રતિષ્ઠા કરી, એક ભોખંડના કમાડવાળો કિલ્લાનો દરવાજો બનાવડાવ્યો હતો. રાંદલપુરમાં પોતાના રાજ્ય દરમ્યાન તેમણે તે નગરના સંરક્ષણાર્થે એક મજબુત કિલ્લો બંધાવ્યો હતો.

રાજ્ય કાળ દરમ્યાન દરેક રાજવીઓએ જે જે ધર્મ કાર્યો કર્યાં છે, તે તે અણ પીછ્યાં છતાં સંસ્મરણીય તવારીખ રૂપે છે. આજ આપણા હિલે હર્ષનો વિષય છે કે, એ સર્વ સંસ્મરણીય સમૃદ્ધિની નિશાનીઓ અઘાપી પર્વત જીર્ણોવસ્થામાં પણ દ્રશ્યમાન થાય છે.

આજ ઉનેવાળ બ્રાહ્મણોના એ રાજ્ય વૈશવની સ્મૃત્તિ રૂપે હયાતી મોગલતાં રથજો આપણો ઇતિહાસ સર્જવામાં સહાય જૂત નીવડે છે. પ્રજના સુખે સુખી અને પ્રજના દુઃખે દુઃખી—એવા ન્યાયશીલ ઉન્નત રાજવીઓની તવારીખ આજે અનેક ઇતિહાસોમાં ગૌરવાન્કિત મ્યાને રોબે છે.

દેવગળ ઝોઝાએ ચણાવેલો સુદૃઢ ગઢ, ‘ધૂળકોટ’ (પ્રાચીન રાજગહેલ—કે જ્યાં ઉનેવાળ રાજ કુટુંબ વસતું હતું) ના ખંડિયરો, કાંદણી ગામમાં આવેલું કાંધ મરડનું દેવળ) ડોળાયા અને રાંદલપુરના કિલ્લાઓ, રાંદલ માતાનું મંદિર, અનેક વાવો. કુવાઓ વિ. રથજો આજે આપણા રાજ્યકાળની ઝાંખી છતાં અમર નિશાની આપતાં ભગ્નાવસ્થામાં પણ ખર્ડા છે.

—ઉનેવાળ રાજવીઓ 'નું' વંશવૃક્ષ—

ગંગાધર ઓઝા (મહર્ષિ)

તેજબળ ઓઝા (૧ લા રાજ-રાજ્ય સ્થાપક)

દેવબળ-૨

નારાયણબળ-૩

રામબળ-૪

મહાબળ-૫

વીરબળ-૬

રાજબળ-૭

૮ સોમબળ
(નિર્વંશ)

ગંગાબળ

૯-ચંદ્રબળ

રામબળ

હાદાણીબળ
(નિર્વંશ)

ભૂપતબળ

રોબબળ

રાબબળ

નાનબળ

(ગાદના સીમરીઆની પુત્રીથી પ્રથમ ત્રણ પુત્રો) (રામબળ પાદની પુત્રીથી)

• પ્રકરણ ૪ થું •

વેજલ વાળે કોણ ?

• ચુંદ્રબળ ઓઝાને સકલના બદ્ધ રાજ્ય કાળ નીરખતા ખૂંસા ઐતિહાસિક ક્રમ જળવવા માટે વેજલ વાળની પીછાણી આપવી આવશ્યક છે

૪ સ ૧૨૦૦ પછી વેજલજી અને વેરાવળજી નામના બે રાઠોડ રજપુતો જોધપુર—માસ્વાડામાંથી દેશપાર થતા (તેમના કાકા જોધાજી સાથે કબજા હિતપન્ન થવાથી) બળજબાળે આવી વસ્યા. ત્યાં કોઇ સામાન્ય તકરારને અગે એક ઝાલાના દોકરાને માર્યાથી તેઓને બળજબાળે હોડવું પડ્યું હતું પછી તેઓ ૪ સ ૧૨૨૫માં દારકા આવી વસ્યા

આજ અરસામાં સૌરાષ્ટ્રમાં આવેલા હિંદુ રાજ્યો પરસ્પર મિત્રતા તોડી વંરભાવ બાધી રહ્યા હતા આ સમયે દારકામાં કન ક્ષેત્ર આવડો (આવડા જાતિનો રાજા) રાજ્ય કરતો હતો તેને વસંત ટાપુના રાજ્ય કર્તા હરેલ જાતિના રાજા માથે વૈર બધાયું હરેલ રાજાએ વેજલજી અને વેરાવળજીના કબજિત સાથ શોધ્યા પ્રપચી એના આ બન્ને રાઠોડોએ આવડા અને હરેલ વચ્ચેના વૈમનસ્થનો ઉગદા લાભ લેવા ધારી તેને સાથ આપ્યો

એ રાઠોડો અતુર અને ખમીરવતા હાઈ બન્ને પક્ષને પાછા ગયા એક મેકને સહકાર આપવાના જહાના હેઠળ દગાબાજી •રમી, બન્ને પક્ષનો વિનાશ કરી ઓખાન મહદ સામ્રાજ્ય તેઓએ તામે ક્યું

વેળસવાળાએ કેટલાએક બહાદુર યુનંદા માણસોને ચૂંટી કાઢી એક ટોળા બાંધી. અને તે સર્વે ને લઈ તેણે ગિરના મધ્ય ભાગમાં આવેલા અધોર જંગલમાં એક કોઠો બાંધી ત્યાં પડાવ નાંખ્યો.

જ્યાંથી હિરણ્ય અને રાવણ નદીનાં મૂળ પ્રગટે છે. જ્યાંના વિકટ કુંગરોની અધારી ખાણમાં કેસરી સિંહો સ્વૈર વિહારે બચકારી ગર્જનાઓ કરતા હોય એવા ત્રિહામણા, ગાદ અધારા અને નીરવ શાંતિ બર્ષો રચળની એક ટેકરી ઉપર વેળસનું અદ્ભૂત નિવાસ સ્થાન (વેળસ કોઠો) હતું.

એ લુંટારૂં રાઠોડ રાત્રિ દિવસ આંદિ પડ્યો રહેતો હતો. આંદિથી એની લુંટારૂં ટોળાએ સૌરાષ્ટ્રને ચારે બાજુ બ્રમણ કરી પ્રભને રંજાડવાનું અને રાજાઓને તાબે કરવાનું બ્યવસ્થિત કામ કરી રાઠોડ રાજ્યના પાયા મજબૂત કર્યા હતા.

આજે એ ઐતિહાસિક સ્થળના સ્મરણાવશેષ રૂપે-રાવણ નદીના પશ્ચિમ કિનારા ઉપર એક ટેકરી છે, તેની નજદીક ખાખરા કુંગરની તળેટીમાં એક નાનાં સરખો મજબૂત ઇંટનો ચણેસો કમાનદાર ફરવાળો ઇતિહાસ પ્રસિદ્ધ “વેળસ કોઠો”ના પ્રવેશદ્વારનું આંખું પ્રતિક દર્શાવે છે.

ત્યાર બાદ વેળસજીએ તેની સાહસિક ટોળા સાથે હક્ષિણમાં જઈ નાથેરના રજપુત લોકો પાસેથી ‘દમારા પદાં લગના હવ’ એ નીતિ સહ નાથેર અને પ્રભાસ પાટણ તાબે કરી ઈ. સ. ૧૨૪૪ માં ત્યાં રાજ્ય માદી સ્થાપી.

જ્યારથી એ રાઠોડ બાપજો સૌરાષ્ટ્રમાં આવ્યા હતા ત્યારથીજ તેમના પાપકર્મેના કાળો ઇતિહાસ ચરચ્યો હતો. વધુમાં કહીએતો, પારકી ભૂમિના ધણી યઈ બેસવામાં તેઓ નિષ્ણાત હતા. અમાનુષી વર્તન, એ તેમનો પરમ ધર્મ હતો. સૌરાષ્ટ્રના તમામ ઇતિહાસોમાં આપણે તેઓને ધૂનતાના, વિશ્વામધાત અને નીચતાના તાંડવ પાંખીએ તરીકે નિદાગીએ ઢીએ.

વિજયદેવ, રીજલજી અને વેજલજી એકજ નામના રૂપાતરે છે. વેજલવાળે જ્યારે વાળ રિયાસતના હાકેમ તરીકે પ્રભાસ પાટણમાં રાજ્ય કરતો હતો ત્યારે તેણે એ વાળઓની મુખ્ય રાજ્યધાનીની આજુ બાજુમાં સૂર્યના ધણા ગદિરો બધાબધા હતા.

હુદાઈ વેજલજીએ જ્યારથી નાધેરમાં રાજ્યગાદી સ્થાપી ત્યારથી તેના વંશજો નામ (વાઢેના-અગાનૂષી વર્તનચલાવનારા) કહેવાયા, વાળ રજપુતો સૂર્યવંશી હતા તેઓએ સ્વકીર્તિને પાછી સજીવન કરવામાં પૂર્વ તરફ ઝાઝમેરને મનાર નદી સુધી અને માધવપુરથી ઢો પામરીયાત્મા સુધી પોતાનો અમલ ખેસાડ્યો હતો.

નામઓની રાજ્યગાદીનો સ્થાપક વિજયદેવ (વેજનજી) હતો. વિજય વાળે રાઠોડ ક્ષત્રિય (હિંદુ) હતો. વિજય નામ વાળઓનું પ્રિય નામ હતું. વાળ જાતિનો રાજ્ય કાળ કાઠિયાનાડમાં લગભગ બસો વર્ષ સુધી નુટકે હતો, એની ધણા ઇતિહાસો શાખ પૂરે છે.

વેજલ વાળની જીવન કથા એટલે સૌરાષ્ટ્રની અને પાદશાહી અને જૂગિઓનો કચ્છર ધાણું. તેના ફૂર હરતે આવડા અને હેરાલ જાતિ રગદોળાઇ છિન્ન બિન્ન થઇ ગઇ હતી. તકુપરાત તેની જીવન કથાનું એક કાણુ પ્રકરણ એટલે જીનેનાળ રાજ્યઓના પુનિત રાજ્યનો વિનાશકાળ અને પુણ્ય જૂમિ-છિન્નપુરનું સારેવ નાશ. છિન્નત મન્દુરિના મૌલિકે તરવોનો નાશ વેજલ વાળના હરતે થયો.

આજ પણ સૌરાષ્ટ્રમાં તેના વંશજો-વાળઓ સમધી નીચે પ્રમાણેની પકિતઓ બોલાય છે.

વેજલ ના વાળ હુવા વિરાવળ વાઢેલ

ભડતે ભાંડા સાજીઆ ધરાવ રાઠોડ.

પ્રકરણ પ મું

ઐહરે ઉત્તત

વીરરાજવી ચંદ્રબળ ઓઝા ઉત્તતપુરનારાજ્ય સિંહાસને આરઠ થયા હતા. સમગ્ર ઉત્તતપુર મહાલ ઉપર તેમની આજ્ઞા વર્તતી હતી. તેમની જીવન ગાથા આત્મભોગ અને સ્વદેશ ભક્તિના પ્રસંગોથી ભરપૂર છે.

સુદાગી ઉત્તતપુરના આ પ્રજાવત્સલ રાજવી હતા તેમના સેવાભાષી જીવનમાંથી બહોતો અખંડિત સેવાપ્રવાહ ત્યાંની પ્રજાને શ્રેયશા-આદર્શોનાં પાત્ર પાછું રહ્યો હતો. એ આદર્શોને વિકાસ સાધવામાં પ્રજા મૂર્ખ રીતે ક્ષેત્રભંડ નીવડી હતી.

આ રાજવીના ગજબકાળ સમયે ઉત્તતપુરની પ્રજા સુખી અને સંતુષ્ટ હતી. બધું કહીએ તો, તેમના ઘડી પ્રજામાં સુખ—સંપત્તિ—શાન્તિ વ્યાપ્ત હતી. આમ રાજ્ય કરવામાં વિજયી નિવડેલ ચંદ્રબળ ઓઝા તો ઉત્તતપુરનું મોઘેર જવાહીર હતું. તેમની કુંદર રાજ્ય કારકિર્દી પરત્વે જૂનાં લખાણો સાક્ષી પૂરે છે. એ વીર રાજવીએ પોતાના રાજ્ય વૈભવને વૃદ્ધ મણી-ખાખ કરી ઉત્તતપુરને સંસ્કૃતિમય આદર્શ ધામ બનાવ્યું હતું. તેમણે સેવા મંડળમાં એ આદર્શ આપી ત્યાગોજ્જવલ આદર્શ દેખાડ્યો છે.

એ પુણ્ય કાળ ઉઝ્યો ને આયમ્યો. હતાં એમના વીરચિત્ર આદર્શો અઘાપી પર્યંત આપણા હૃદયમાં જ્યોતિ રૂપે પ્રકાશી રહે છે. એ ઉનેવાળ રાજવીનો ગાન મરતજો સૌરાષ્ટ્રના જીવન રાજ્યોમાં આદર્શાદિત પહેલું સચવાતો હતો. તેમની પુનિત ધારના એટલે દરેક રાજ્યો અને પ્રજા માથે જાતજાત અર્થ વર્તન !

ઉન્નતપુરના મહા પ્રતાપી રાજવી ચંદ્રગળ ઝોઝાના આદર્શોની સંજ્ઞ તાવગદ્ગતા આજે આપણા યાત્રિ ક્ષેત્રમાં ક્યાયે દેખાતી નથી ખચિત્ ભામ છે કે, એમના આદર્શોનો ગૌરવવતો ઇતિહાસ નિરમૃત્તિના અધકારમાં ખોલ નાખીને ઉનેવાળ સમાજ એક ભયંકર અંધાધુધાનો ભોગ બન્યો છે.

દેશસેવા, માનવ સેવા અને યાત્રિ સેવાના ભવ્ય કાર્યોવડે ઓતપ્રોત બનેલુ તેમનુ જીવન ચીર સ્મરણીય રહે તેવુ હતુ. સેવાની અનેક સુરમ્ય રેખાઓ વડે અવકૃત બનેલો એમનો રાજ્યઅમલ એક કાળે સૌરાષ્ટ્રના રાજધાનોમાં સરકૃતિની અનુપમ સુવાસ પ્રસરાવી રહી હતો.

ચંદ્રગળ ઝોઝાની સ્ત્રીનું નામ સુધીરાદેવી હતું. તેણી એક વીરાગના હતી. સરકારી રાજયુગવધી ઉન્નતપુરનું સામ્રાજ્ય દીપતું હતુ તેઓએ યાત્રિભૂમિની સરકૃતિ દીપાવવામાં તથા રાજ્ય ધર્મના અણીશુદ્ધ પાવનમાં સાર્યે જીવન ન્યાહોવર કર્યુ હતું.

આદર્શ રાજવી ચંદ્રગળ ઝોઝાએ પ્રજામાં અનોખી ભાવનાઓ ભરી છે કેટલાએક વીરલાઓના હૈયાઓને તેણે ધનગનાખ્યા છે કેટલાયે ઉન્નતપુરના અધિવાસીઓને સુકિત સંગ્રામ મમયે બલિદાનની વેદી પર હોમાવાની પ્રેરણા તેણે પાઠ છે.

એ ઉજત રાજવી 'સમાજ સેવા'નો વિધાતા હતો જે સેવા પાઠ તેણે ત્યાના હૈયાઓને આપ્યો હતો. તેના પ્રતિષ્ઠાપ સૌરાષ્ટ્રભરમાં કંઈક દિવસો સુધી ગાજી રહ્યા હતા.

સતત જલતા સેવા ચરુ વચ્ચે એ ઉન્નત તારલો ચમક્યો-અંતે ખરી પડ્યો. ઉનેવાળ યાત્રિનો ગૌરવવતો ઇતિહાસ રચી જનાર એ રાજવીનો અંતિમ આર્તનાદ હજી પણ ઉનાના પાદરમાં પ્રવેશતા અનેક પ્રવાસીઓના હૃદયમાં ગુજી રહે છે.

પ્રકરણ ૬

મોતીશા દિવાન

રાજવી અંદરળ ઝોઝાના રાજ્ય મમથમાં મોતીચંદ શાહ નામે એક વર્ષિક દિવાન પડે હતો. તેની પાશવસીસાચીજ ઉમતપુરમાં વિનાશ જવાળાનાં કારમાં ધીજ રોપાયાં હતાં.

આ દિવાનની કુદ કામ નીતિથી ત્યાંના અધિવાસીઓનાં દોષ મરજી વળાં દતાં. જલ્દે સાફ સજ્જોમાં કહીએ તો, રાજ્ય જૂજ્યા કો દિવાનની રીતમ જોરી મજા ઉન્નતપુરને માથે કુખ-વિનાશ ખેડે મગાત ઉગ્યું કરાં. નાના મોટા સી અધિવાસીઓની મદદ હજી હતી કે, રાજ્ય હરખારમાંથી આ કંઠક દરે થવું જોઈએ. પરંતુ રાજવી રાજા આ વેળા મેઢનાનું નામ રાજ્ય કાજ આમેયે : આથી કરી કોતીમાતી રાજી વસાંજીક રાજવીથી અજણી અને અજુ ગીજગી કહી કરી.

કે, મ જેમ દિવસી નીતતા મયા તેમ તેમ તેની નીતિએ વધુ અમાજમાં દહ આજગી, ઉમતપુરની સમરન પ્રજામાં ઉન્કું સોહી પીખી રહી હતી, કો કુદાગા-દિવાન વાચક શાંતિનો વાચકિયો દતો. તેનું મદદ પાછળનું જીવન જાનો દાય પેચથી ર માએકું હતું. જેનું નીમક ખાનું જાને તોજી દરમ કરવું, એ વિપરીત જુદિએ તેના હરથમાં અમર રજાન મોગાનું હતું.

માન લવાના મિદતિનો છંડ ચેક જંગ એટલે દોહ.

ઉન્નતપુરના સરખોકારી ને નિર્મળ આકાશમાં એક વિનાશનું કાજુ વાચકું જવાનું ગીએ પીછ.પયું કે, ઉન્નતપુરના પ્રસવનીએ માસાત નિશાની છે

મોતીયાની મૂર્ખ સમાન વાણિજ્ય બુદ્ધિ આ સમયે ઉન્નતપુરને થી લાભદાયી હતી ? કલેજા વધાઇ જાય એવું પાંખી કૃત્ય કરવામાં તેની હઠ સમાઇ હતી.

દ્રોહ અનેક પ્રકારના હોય છે. તેમાં રાજ્ય દ્રોહ એક મોટામાં મોટો નૈતિક ગુન્હો મનાય છે. એ દ્રોહના ખેલણુદાર કથી ધડીએ છેલ્લે પાટલે જઇ એસે તે અગાઉથી જાણી શકવા કોઇપણ મનુષ્ય સમર્થ નથી. આવા પાખડીઓથી ભોજા દીલના માનવ બધુએ વધુ ભાગે અજાણુ હોય છે વખત જતા એ પાખડીઓના નીચ ફાળે જ્યારે જગત સમક્ષ ખુલ્લા થાય છે ત્યારે સૌ જન તેનાથી સાવધ રહેવા પ્રયાસો આદરે છે.

અંદ્રજળ ઓઝા જેવા પુણ્યચાળી માલીક સાથે છુપી રીતે કદર ખાય બીડનાર એ મોતીયા દિવાનના દ્રોહનો ફાસો ઉન્નતપુરના અધિવાસીઓથી અજાણુ નહોતો. જ્યાં જ્યાં તે નીતિની પાળ ઓળંગવામાં ફાળ્યો છે, ત્યાં ત્યાં તેણે સદાને માટે કચરા, દુઃખ અને વિનાશના વિષદ પરિણામો આપ્યા છે.

મોતીયાની દિવાન તરીકેની કારકિર્દીમાં વિશ્વાસ માની બેઠેલા અંદ્રજળ ઓઝાને તેના ગુપ્ત કાવત્રાઓની જાણ નહોતી કે જેથી તે ઝંઝાવાત સામે આપતા ઇલાજો લઇ શકે.

ઉન્નતપુરનો વિનાશ નહોતરવામાં મોતીયાનો સપૂર્ણ હાથ હતો. તેણે ઉન્નતપુરની રાજ્ય ગાદી મેળવવાના વ્યર્થ પ્રયોજનોમાં નિરાશા સાંપડી હોવાથી વેજલ વાળ પાસે લાંચ રૂપત લઇ એ લુટારના પક્ષમાં જઇ્યો હતો ત્યારબાદ તેણે ઉન્નતપુર ઉપર આક્રમણ લાવવાનો નિમક હરામી સંકેત વેજલ વાળને દીધો હતો. વળી એ ઓમિતા આક્રમણનું કારણ મોતે ન જનેસો જાહેર થાય તે માટે તેણે ત્યાંના ખાલોને અગાઉથી ઉશ્કેરી ધીંગાણે ચલાવ્યા હતા.

અંતે સનાતન કમ મુજબ એ પાપ ખુલ્લું થયું. અને તેનાં પ્રાયશ્ચિત્ત ભોગવી મોતીયા અને વેજલ વાળે જગતમાંથી રસ્તે પડ્યા.

હરકોષ્ટ દ્રોહનાં ફળ હંમેશાં માણાં નીપજે છે. સાથે 'બ્રહ્મ દ્વેષે, કુલક્ષય' એ નિયમનું નિર્માણ પણ કંઈક અંશે તે માટે ફળમાં આવશ્યક સમાન ભોગવતું હોય છે. દ્રોહી પોતે જીવન પર્યંત દુઃખી થાય છે, કુટુંબને દુઃખી કરે છે અને તેના જીવન અંત પછી તે જે જ્ઞાતિમાં જનમ્યો હોય તે જ્ઞાતિને તેનાં કુટીલ કૃત્યો સદાકાળ શોષવાં રહે છે.

હાલ ઉત્તરપુરમાં મોતીયાની વાપડા જ્ઞાતિનું નિર્મૂળ જવાની તૈયારી હોઈ ગઈયા ગાંઠ્યા ચાર ધરો દ્રષ્ટિ જોત્યર થાય છે. આત્યાર સુધી ત્યાંના કોષપથ આછણો તે જ્ઞાતિની યજ્ઞમાન જ્ઞાતિ સંયોગરતા નહોતા પરંતુ હાલમાં તે જ્ઞાતિના બાકી રહેલા પાંચ છ પામર બંધુઓની દયા આણી, 'ગન' ન શોચ્યાગિ' એ સદૃશ્યે જે નાથળાઆ ઉનેવાળ બંધુઓ તેમની યજ્ઞમાન જ્ઞાતિ કરી રહેલ છે.

આ છે, મોતીયાના દ્રોહી વર્તનનું સત્ય આલેખન !

પ્રકરણ ૭ મું

ઘેરાતાં વાદળ

સુમરત ઉન્નતપુર કાળમુખા દિવસે વ્યતીત કરતુ હતુ. સૌ અધિવાસીઓના દીવમા અણુધારી આકૃતના પ્રતિક દ્રશ્ય માન થતા હતા.

એ પુષ્પભૂમિની હવા કોઈ અદીઠ ઉઝ તાપથી તપ્ત બની ગઈ હતી એ મહાનગરના નિર્મળ આકાશમા મધ્યાહનો સૂર્ય પોતાના પ્રચંડ તાપવટે ત્યાંના અધિવાસીઓને સળગાવી રહ્યો હતો. સદૃશ રશ્મિ સવિતાદેવમાધી ઉન્નતપુરને પ્રગળતા દોહરૂપી આગના કિરણો વરસી રહ્યા હતા પંખી-પરંદા પણ શાન્તિ શોધવાને માળાઓમા થૂપ્યાપ લપાઈ ગયા હતા.

આ અરસામા વેજલ વાગતુ લગ્ન દીવ બેટના સોલકી રાત્ર જેમલક્ષ્મીની કુંવરી માથે થયુ. આ વરઘોડીઉ પરણીને જ્યારે ઉન્નતપુરમા આવેલા દુર્ગા દિવ્ય સૂર્યના મંદિરે પગે લાગવા આવતુ હતુ ત્યારે આગળના સકેત મુજબ મોતીસા દિરાને, ત્યાંના અગ્નાત ખાલણો પાસે ઉન્નતપુરના પાદરમાં વેજલની વિવાહીત સ્ત્રીના રચની અમર્યાદા કરાવી આથી વેજલ કોધે બારાયો પરતુ આ શુભ સમયે તે સહન કરી, મનમા કીન્નો (કપટ) રાખી ચાલ્યો ગયો.

ત્યારબાદ સંજોગોવશાત એક દિવસ વેજલ વાગ્ને જ્યારે વેજલ કોઠેથી દીવ જતા વચ્ચે ઉન્નતપુર આવ્યો ત્યારે ત્યાંનો સુઢાગી વૈભવ નિહાળી તેનું દીન લવચાસુ.

તેણે વિચાર કર્યો કે, “આ ઉન્નતપુરનું રાજ્ય મ્હારી પાસે હોય તો હું મન માણ્યા વૈજલ્યે જોગવી સકું. જેરદ ગમે તે ચાપ પરંતુ આ ઉન્નતપુરને અંદ્રખળ આઝા પાસેથી છીનવી લઇ મ્હારું બનાવું તોજ હું વેજલ વાળો ખરો.” આગે અનિષ્ટ વિચારોની તાલબદ્ધતા તેના હૃદયમાં શુંજતી હતી તેવામાં પ્રથમનો બનાવ હૈયે ચડી આવ્યો. ને અંતે તે મોતીશા દિવાનને મળ્યો.

આ સમયે મોતીશા પણ ઉન્નતપુરની રાજ્યગાદી માટે રાત્રિ દિવસે જાગી રહ્યો હતો. રાજ્ય વૈજલ્ય વગુજ એવી છે કે તેમાં મોહાંધ બનનાર પામર જીવો અંતે ખુવાર થાય છે. કુદરતની લીલા અંજળ છે મોતીશા અને વેજલ વાળો ઉન્નતપુરની પ્રાપ્તિ માટે મથી રહ્યા હતા.

એ દિવસે બંને વચ્ચે કંઈક કલાકો સુધી ગ્રુમ મંત્રણા ચાલી. મોતીશાએ પોતાનામાં રહેલી વાચિન્ય પ્રુદ્ધિયકી ઉન્નતપુર ઉપર આક્રમણ લાવવાની એક આજ્ઞા સુક્તિ વેજલને બનાવી. વચ્ચમાં આઝખીલી રૂપ નીવડેલા કારકારી દર્યાયા કામને તેઓએ મોટી લાંચ રૂસ્વત આપી તેનો મદકાર મેળવ્યો. સર્વ નાકી થઇ ગયું. વેજલ વાળો ઉન્નતપુરમાંથી છુપી રીતે મોતીશાએ મોજેલી સુક્તિનું અમૃત પાન લઈ, અતેક આશાઓના ગિનારા રચતો રચતો દુરતજ દીવ તરફ રવાના થયો.

દીવ જઈ તેણે તેના સસરા જેમલ્લજા પાસે પાંચ હજાર થોદાઓની મદાય માંગી. જેમલ્લજા આ વાત સાંભળી દિગ્મૂઢ બની ગયો. તેણે વેજલને ક્ષત્રુહત્યા ન કરવા તથા દહ છેડવા સમગ્રવ્યું પરંતુ વેજલ એકનો જ ન થયો આખરે મગપણને લીધે જેમલ્લજા પાંચ હજાર થોદાઓની સદાય વેજલને આપી.

વિનાયનો સંકેત દર્શાવતું એક ભયંકર વાદળું વિજળી વેગે ઉત્તરપુર ઉપર રહી ચાલ્યું ગયું. સૌ એકી ટસે તેની સામે જોઈ રહ્યા. સૌની આંખોમાથી મોન રૂદન રહી રહ્યું.

• ખીજી બાજુ સમરત ઉન્નતપુરનો માલોક ચંદ્રખળ ઝોઝા રાજ-મહાલયના ઝરખામાં બેસી અંતર વ્યથા અનુભવી રહ્યા હતા. તેવામાં દૂર-સુદૂરથી કો' ઉન્નત પંથના પ્રવાસીનો દૈવી અવાજ ઇંદ્રેવ મહાકાલેશ્વરની સ્તુતિ રૂપે તેના કર્ણપટ અથડાયો:

મળે • પહેરતા સુત ઘેથી છુંડલ વેજલે
વાઈ કર મહાકાલ એક તીહારો આચરો.

ગંભીર સ્વરે ગવાતું એ સ્તુતિ ગાન ચંદ્રખળ ઝોઝાએ શાંત ચિત્તે શ્રવણ કર્યું. જો કે, આ ગાનના શબ્દો દૂરના અંતરને લીધે સ્પષ્ટપણે સંભળાના નહોતા પરંતુ ગાનનો પ્રવાહ એકધારે ને અખંડિત હોવાથી તેનો મર્મ કલ્પી શકાય તેમ હતું. એ ગાનમાં શુભ સંકેત હતો, દર્દ હતું અને ઉન્નતશાળી પ્રેરણા પણ હતી.

—આજે ઉન્નતપુરની પુણ્ય ભૂમિ પર વિનાયનાં વાદળ ઘેરાયાં.

પ્રકરણ ૮ મું

હિન્નતપુરના પાદરમાં

—•—

નિર્મળ સલિલથી નિરાદિન બેઠી મચ્છુન્દ્રી સરીતાની નજીક આવેલી એક પહાડી ખીણમાં કોઇ પડછદ કાપાના માનવોનો કલરવ શુભતો હતો. આટલી ઓડી રાત્રિએ આવી ભયાનક વેરાન જગ્યામાં એ મનુષ્યો કોણ હતા ?

વિક્રમ ચવત ૧૭૧૬ ના આવણી સુદ ૧૪ ની એ આદની રાત હતી. આગલા સંકેત મુજબ પહાડી કાપાના વેજલ વાળાએ પાચ હજાર થોદાઓ તથા યુદની સામગ્રી સાથે આદિ રાતવાસો કર્યો હતો. હિન્નતપુર ત્યાંથી છ ગાઉ દૂર હતું.

એ રાત્રિના પ્રદેશ જોમ બને તેમ જલ્દી વીત્યા પ્રમાતનો સહુઓ પ્રકાશ પૃથ્વી પર ઉપર પથરાઇ ગયો હતો, જલ્દે સમસ્ત સૃષ્ટિ દિવસમાં પલટાઇ ગઇ હતી એ દિવસે જગેવ હોવાથી હિન્નતપુરના સર્વ જાણી શોખી ચંદ્રગળ ઓઝા સહીત પ્રવાસ થતાજ શુભ પ્રયાગતિર્થમાં મરોપનીત પહેરવા ગયા. સારાથે મહાનગરમાં ફક્ત સ્ત્રીઓ અને વૃદ્ધ પુરુષો નજરે પડતા હતા.

આ સમયનો હિમદા લાણ લઇ, આખી રાત્રિ ખીણમાં સતાઇ રહેતો વેજલ વાળો એક હજાર પડછનશીન બેઠોમાં માતંગર થોદાઓ પૂરી હિન્નતપુરના પાદરમાં આવી પહોંચ્યો.

નગરના પ્રવેશદ્વાર નજીક બેઠો આવતા નગર રક્ષક વૃદ્ધ જગાદારે પૂછ્યું કે, આ બેઠોમાં કોણ છે ? ત્યારે આગળની બેઠલ દાડવા શુભ વેને બેઠેલ વેજલ વાળના સરદારે જવાબ વાળ્યો કે, પડછનશીન સ્ત્રીઓ પ્રભાત પાટણ દર્શનાર્થે ગય છે.

વહેસોનો અવાજ ભારે રણકતો જોઇ એ સધ જમાદારને વહેંચે પડ્યો. તે એત્યો ને પુનઃ જોખારી કહેવા લાગ્યો કે, “તમારી વાત સાત જુદી છે. પરમાત્માએ મને નૂર (આખ) ન આપ્યા છતાં હું બધા આખે પારખી શકું છું કે, આ વહેસોની અંદર પુરુષોજ હોવા જોઇએ માટે વહેસોના પડદા ખોલી બતાવો.” આમ આનાકાની ચાલતી હતી તેવામા છતાં રહેલો મોતીશા દિવાન દૂરથી ‘આગળ હાકો’ નો ઉગ્ર પડકાર દેતો તે અંગે આવી પહોંચ્યો. જમાદારનો શક આથી વધુ મજબુત બન્યો.

“જમાદાર ! આ તો યાત્રાનો સધ લાગે છે શા માટે રોકવું થયું ?” દિવાને પૂછ્યું.

‘દિવાનજી ! આપને તેમ દીસતું હોય તો તે સ્વભાવિક છે પરંતુ આ મદારા દાદીના અને મૂછોના ઘોળા વાળ પણ આપને જવાબ દેશે કે આ સધ નથી પણ રચાયેલું એક તરકટ છે” જમાદારે માથું ઉતાર આપ્યો.

“તમે બ્રમ્મા હો તેમ લાગે છે નાહક આ બિચારી પડદા નશીન સ્ત્રીઓને શા માટે હેરાન કરવા ધારો છો ? હું તમને હુકમ દઉં છું કે, વહેસો જવાલો.” મોતીશાની કૂર આખમા સત્તાના મિદુઓ નાચી રહ્યા.

નીમકહલાલી જમાદારે જવાબ વાળ્યો કે, “દિવાનજી ! આપની આજ્ઞા મને શીરમાવણ છે પરંતુ હું આપને સત્ય-અમત્યનું પારખું બતાવવા ચાહું છું મેં આ નગરના રાજાનું નીમક આખીયે જીવન જીવ્યું છે તેના પ્રતાપે અને મદારી આટલી ઉંચરના અનુભવે આપને હમણાજ બતાવું છું કે, આ વહેસોમા કોણ છે ?” જમાદારે ખુદસો એકરાર કર્યો.

“સખૂર, જમાદાર ! બિનાબા શા માટે ચાલ્યો છો ?”

“નહિ.....કદાપી નહિ જને...નિમક હગમી મોતીયા! ત્હારી સગી આખે જો કે, આ વહેલોમાં પુર્યો છે.” જમાદારે અંતિમ ફેસલો આપ્યો.

બહાદુર જમાદારે પોતાની કચેડના ઝૂમખાગાથી એક તીર કાઢી પહેલી વહેલ તરફ ફેંક્યું. વહેલનો પડદો તૂટ્યો અને આદર બેઠેલા એક યોદ્ધાએ કારમી ચીમ નાખી. યોધો મરણ તોલ થયો, માથે બીજા બેઠેલા યોદ્ધાઓ પણ રહેજ ધવાયા ત્રીજા વહેલના વેજલ વાળે બેઠો હતો. તેને કાંઈ ગુપ્ત મંકિત જતાવી મોતીયા પાદગમથી નાસી છૂટ્યો.

વેજલવાળાએ તે જમાદાર પાસે પોતાના ધવાયેલા યોદ્ધાઓનું પ્રખર વેર લેવા ધાર્યું. મામમાસુ તીરોનો વરસાદ વરગ્યો ને જમાદાર મૂર્છાવશ થઈ જમીન પર પડ્યો એક બીજા પહેરગારે કિલ્લામાં જઈ આપત્તિ સૂચક ઘટ વગાડ્યો. એક.....બે.....તથા.....ને ન માથેજ ઉન્નતપુરની ચરવીર સેના પાદર તરફ ધમી આવી.

ધીમાણુ આસુ એક મેકના કપક યોધાઓ અપાઝપી વચ્ચે ખપી ગયા. ત્યાર પછી વેજલવાળો ફેલમાથી નીચે ઉતર્યો ભારે ખુનરેણ ચર થઈ. મયદાનમાં ધસી આવેલા અચકત વૃદ્ધો અને બાળકોનો ધાણુ વેજલવાળાએ વાળ્યો. જન્ને પક્ષના યોધાઓના પાણી મપાયા એક બાણુ આ સતત જ મખોરી આસુજ રહી

બીજા બાણુ વેજલના ઘોડાએક સૈનિકોએ મોતીયાની મદાપથી ઉન્નતપુરના અધિવાસીઓનાં ધરો છૂટ્યા ને રાજ્યના માતખર દધિવારો કબજે કર્યા. વેજલના દૂર શામને તોળાદ ! તોળાદ ! પુકરાવી.

આવા ઘોર સંગ્રામ મમયે ઉન્નતપુરની ચીરાગનાઓ એક પછી એક મયદાને પડી. ઉન્નતપુર ઉપર વેજલ વાળનું આક્રમણ પુર જોશથી ઝડપી રથું હોવાથી ઉન્નતપુરનો એક રવામીનિધ સેવક આક્રમણના સમાચાર ગુપ્તપ્રયાગ ગયેલા રાજવી ચંદ્રગગ ઓહાને પહોચાડવા ત્વરીત ગતિએ ગુપ્તપ્રયાગ તરફ દોડ્યો.

પ્રકરણ ૯ મું

લીખ પ્રતિજ્ઞા

વેળલ બાળના આક્રમણની ખબર સંદેશવાહક દ્વારા ગ્રામ-પ્રવાગમાં ચંદ્રબળ ઓઝાને સાંપડી. સૌ બ્રહ્મવીરોએ પુણ્યભૂમિ ઉન્નતપુરના રક્ષણ માટે ઇષ્ટદેવ મહાકાલેશ્વરની (સ્તુતિમાં) સહાય માંગી. વધુમાં ચંદ્રબળ ઓઝાએ ઇષ્ટદેવ સમક્ષ લીખ પ્રતિજ્ઞા લીધી કે, ‘હું મારા ખારા ઉન્નતપુરને વેળલના આક્રમણથી બચાવીશ ખબર એ પુણ્યભૂમિનું રક્ષણ કરતાં કરતાં સ્વર્ગે સંચરુંશ.’”

સૌ બ્રહ્મવીરોનાં હૈયાં રાજવીના આ મહાન આત્મત્યાગની ભાવના પર ધન્યની બહામાં હૈયાના વિભળ ભાવો હોઈ પર તરી આવ્યા. સૌ, રાજવીની એ ભાવનાને અભિનદી રહ્યા અને એ મૂક અભિનદને સૌના નૂરની કીકીઓમાં ગાચી રહ્યાં.

“ખારા ઉનેવાળ બંધુઓ ! આને આપની પુણ્યભૂમિ ઉપર ક્ષત્રિયાધમ વેળલવાળનું આક્રમણ થયું છે શું હું ઉન્નતપુરને ઉન્નતવંશી રાજા એક બાણુએ બેસી રહી, પુણ્યભૂમિની લાજ હું ટાવવા દઈશ ? ના...કદાપી નહિ...તેમ યાવ તો ઉનેવાળ બ્રાહ્મણોનું ખમીર લાગે. તમે મરણાત સુધી મહારી પડખે રહેજો. પુણ્યભૂમિનું રક્ષણ કરવું એ તો આપણો ઉન્નત ધર્મ ! એના રક્ષણ કાળે દરેક ઉન્નત-વાસીઓએ લોહીનું હેલ્લું ટીપું પણ આપી દેવું જોઈએ. ઉનેવાળ ગાતિના પુનિત નામ પર એક લાખ છંદગીઓ ન્યાંછોવર યાવ તોયે ઓછી છે. કરતા નહિ હું પહેલો ને પછી તમે સૌ !”

ચદ્રમગ ઝોઝાના આ આદર્શ કહેણનો 'પડ્યો મો બહારીરોના હૃદયમા ગુન્હા રહ્યો અને તેમણે સર્જેલી એ લાવનાએ ઉન્નતપુરને વાગ જોઝાવાતગાથી ઉગારવા જગ માડ્યો અને ખેલ્યો.

સૌએ ઉન્નતપુરની મુક્તિ કાળે ખાપી જવાનું પણ (મત) લીધું. મૌના હૃદયતાર બલિદાનની વેદી પર નાચી રહ્યા એમા ઉન્નત શી એવી કર્તવ્ય તમન્ના હતી ને સુદાગી એવા સેવા ધર્મનું પાલન હતું.

આદર્શનો પગિષાક શાલ્યો

કલ્યાણકારી ઝખનાઓએ આજે નવા મોઢાગ ધારણ કર્યા હતા આની વિપદ સ્થિતિમાયે મૌના દિનની પ્રકુદ્વતતા અનળ હતી સરકારી રજાનું ચદ્રમગ ઝોઝાએ એ વિપદ સ્થિતિની પરામખ્યાનેજ મહાન ધર્મ અપ્યો હતો.

એ રાજવીની સુરમ્ય અખોમા શબ્દ તેજ ઝગદળા રહ્યો એ તેજની પાછળ જાણે અપાર જ્ઞાતિપ્રેમનો એક લુચવાતો હતો. ઉન્નતપુરની પાંખૂમિ ઉપરનું એ અમર પ્રકન્ધ અઘાપી-પર્યંત ઝોજમભર્મા નખને અનેક ઇતિહાસોમા દીડી ઉ'છ તદુપરાત ઉનેવાળ જ્ઞાતિની અમતાક્ષરીમ રાજવી ચદ્રમગ ઝોઝાનો એ આત્મત્યાગ સુવર્ણાક્ષરે અગ્નિ થયે છે ઉનેવાળ બ્રાહ્મણ પ્રજાની આત્મલાવનામા એ પડ્યો હત્યે વાતાવન્યમા ગુન્હા રહે છે.

x

x

x

"ઠકદેવ મહામતેશ્વરની જય"ના પ્રચડ જયઘોષ વન્ને સો ઉન્નતપુરમા પ્રવેર્યા. આ સમયે સમગ્ર ઉન્નતપુરમા અચાનક નીચ જ્ઞાતિ વ્યાપી રહી હતી.

પ્રકરણ ૧૦ મું

મુક્તિ સંગ્રામ

વેક્રમના ચૌદગા સતકના સોળગા વર્ષના તેજ ગૃધ્રીપદ ઉપર પથરાતા હતા:

ગૃહતરખાઈ સન્ધ્યા પુણ્યભૂમિ (ઉન્નતપુર) ઉપર ઉતરતી હતી વ્યાથમતા સૂર્યની હેઠલી આખી તડકીયા પ્રાચીન દુર્ગના ઉચ્ચ કાગરાઓ અને દેવમંદિરોની ઉપગના સોનાના કળશો દર્શિત હૃદયે દિદિખમાન થઈ રહ્યા હતા.

ઉન્નતપુરનો ગ્વામી-ચંદ્રગળી ઓઝા ત્યારે સૌ બ્રહ્મવીરો સહીત ઉન્નતપુર પહોંચ્યા ત્યારે એમણે એ સારાગે મહાનગરને વ્યથ્ર ને હિદ્દેગ ભર્યું જોયું. નગરના સૌ દરોગાઓ ગંભીર વદને ચૂાકાડીનો સોડ તાણી બેઠા હતા.

સારાથે નગરમા નીરવ શાન્તિ હવાઇ રહી હતી શહેરના રાજગાર્ગો જાણે સદતઃ સૂના હોય એમ દેખાતા હતા કોઈ મહાન આપત્તિનો પટછાંચો કિવા કોઈ અલુભેદુ પેતાલનો અસહ્ય ત્રાસ સારાથે મહાનગરના અનુષઠ એતનને ચીગતી રહ્યો હતો.

હુટાર સદૌઠ વેળલાગળનું એ ઓચિંતુ આક્રમણ હતું તે ચંદ્રગળી એ જાની ચેતહાજરીમા ઉન્નતપુરને સર કરવામા પોતાનું સાહસ્ય માનતો હતો. એ લોહી તરરયા જીવંત સશસ્ત્રે પ્રાચી

સેનાનીયત આદરી હતી. એથી કરી એનો કૂર સીતમયકકીમાં ઉન્નતપુરના અધિવાસીઓનો કચ્ચરધાણ વાળી ગયો હતો.

૩૬ ૨૪૩મે વેજલના સરદારો પુણ્યભૂમિ પર ભમના લાખ્યા હતા એ સમયે ઝઝાવાતમાંથી તરવા મથી રહ્યા ઉન્નતપુરના ખમીરવતા અધિવાસીઓએ વેજલને બરાબર પાણી બત વધુ હતુ સાથે ઉન્નતપુરની લડવીર સેના પણ વેજલના સરદારોના ખમીરને જડમૂળથી ભાગવા તનતોડ જહેમત ઉઠાવી રહી હતી.

તેવામાં શુભ પ્રયાગથી આવેલા બ્રહ્મચરીરોએ 'જય મહાકાલેશ્વર'ની રણકાંઠ વચ્ચે નિઃશસ્ત્રપણે (વગર હથિયારે) મમદાનેજામમાં બૂકાવ્યું. લામલાગટ તથુ દિવસ સુધી જંગ ખેલાયો બન્ને પક્ષતુ પાણી મપાયુ એક પછી એક એમ સોળસો બ્રહ્મચરીરોની છાદમી આ ખૂનખાર જંગમાં ખપી ગઇ.

એ ત્રણેય તિમિર રાત્રિ સખા દિવસો ગયા . ને ચોથા દિવસતુ પ્રભાત ઉગ્યું.

મચ્છુન્દ્રી તટે વ્યાપક ચિતની વચ્ચે ઉન્નત શૌલિનજામો દેખાએ. ધીખા રણા હતા પતિતપાવની એ સરીતાના નીર લાન લોહીથી રંગાઇ ગયા હતા એ સરીતાના પુનિત આરે ઉન્નતપુરના મોગમો અધિવાસીઓની ચિતાઓ ખડકાઇ હતી.

જગત-ધતિદાસના પાને એ 'લોદિવાળ હત્યાકાંડ' લેખાપો નિષ્પ્રાણમાં પણ પ્રાણ પૂરે એવું એ અમર પ્રકરણ હતુ ૩

" ઉન્નતપુરની મુક્તિના કાળે ત્યાના મોગસો અધિવાસીઓએ હમના પુખ્ત આફતિઓ દીધી છે અને તેનું પાપ દુષ્ટાતમાં વેજલવાળને સિર છે "

વેજલવાળનું મૈત્ર્ય વધારે દોવાથી પ્રલય વર્ષોવતુ વિજયતા આરે આવતુ હતુ વિજયોન્મત બનેસો પદાડી કાપાનો વેજલવાળે

એક માણુએ છાવણીમા જેસી “મદારો ! મારો !”ની આગા તેના મુંદારોને આપી રહ્યો હતો

આખરે ચદ્રમળ ઓઝા રણોત્સાસમા ઉન્નત જનો મમદાનગા ધૂમ્પા, માત્ર થોડાજ સમયમા વેજલના લગભગ અડીસો મૈનિકાને ધાણુ વળી ગયો. જાડી રહેલા વેજલના મૈન્યમા નામભાગ શરૂ થઈ તે તેમની તલવારો એક સામગી મ્યાનમા પાડી પડી આમ ચદ્રમળ ઓઝા માથે ગાય બીડવામા વેજલનુ સૈન્ય શબ્દુ નહિ

સગમસૂચકતા વાપરી વેજલવાળે રણમેદાનમા મજા ઉઠાવે તેણે બે ત્રણ મંદર સુધી ચદ્રમળ ઓઝા સાથે વગર હથિયારે યુદ્ધ ખેલુ તેમા પોતાનો દાવ તેણે દટતો જોયો. સડસડાટ કરતી તલવારો મ્યાનમાથી બહાર નીકળી બે રણુવીરો તલવારોથી ઝઝૂમ્યા છતાં હારજીતનો નિર્ણય આવ્યો નહિ

વાળ સરદારોની ઉન્નતવળતાઓ દુધની ન્હોતી

લડાઈમગ્ન બનેના ઉભય યોદ્ધાઓની સુદર તકનો લાભ લઈ વેજનના એક સરદારે પાછળથી આવી ચદ્રમળ ઓઝાના જમણા હાથ ઉપર તલવારનો કારી ધા કર્યો ચદ્રમળનો દેહ કપી ઉઠ્યો આજ સમયે દુષ્ટ વેજલ પોતાનો દારણ ક્રોધ સમાવવા બે ત્રણ ધા ચદ્રમળના દેહ ઉપર કર્યા વીર ચદ્રમળ ઓઝાના હસ્તમાથી તલવાર નીચે પડી મધ તેમની પાસે સૈન્ય ન્હોતું, કે જેથી પુન એ દગાનો જવાબ વેજલ પાસેથી તે લઈ શકે

અતે-વેજલની વિજયહાકના પડધા ઓગેર માજી ઉઠ્યા કારણ કે, ઉન્નતપુરનો ઉલ્લેસી રાજ્ય સૃષ્ટા ચદ્રમળ ઓઝા સદાને માટે લોહિયાળ પયારીમા સૂતો હતો

આમ ઉન્નતપુરના અધિવાસીઓને ‘અકિત સંશ્રામ’મા સંરક્ષતા પરી નહિ

પ્રકરણ ૧૧ મું,

વીર મોખડાણ

—:૦:—

રાણપુરના રાણાણ ગોહિલનું મૃત્યુ અણાઉઠીનના મરદાર અસહ્યમાનથી થયું. એ સમાચાર સાંભળી મોખાળમાં રહેતા રાણાણ ગોહિલના પુત્ર મોખડાણએ તેનું વેર લેવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી કે, “હું ભગવાન સુધનારામથુની સાક્ષીએ પ્રતિજ્ઞા કરે છું કે, મારા પિતાનો નાશ કરનાર એ મુસલમાનો ઉપરનું વેર ‘પૂર્ણ’ કર્યા પછીજ હું પ્રભાસપાટણ જઈને મારા પિતાનો પિંડ ચુકીશ.”

આ પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરવાને તે ધીમે ધીમે સૌરાષ્ટ્રમાં જામની જતી મુસ્લીમ સત્તાનો નાશ કરવા ધૂળગા લાગ્યો અનેક નાની મોટી લડાઈઓ કરી તેણે લીધેલી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી. પરંતુ બનિશ્યતુ શું ? એ વિચારે તે મૂંઝાવા લાગ્યો. તેને અતે એક માર્ગ સૂઝ્યો, અને તે સૌરાષ્ટ્રના દરેક રાજ્યોના મંગલનો ! પરંતુ કહરત ખીજું જ કંઈ ભાવિ થઈ રહી હતી.

એક જાણુ મોખડાણ ત્યારે એ મંગલન માટે વિચારોના દવાષ કિસ્મા રચતો હતો, ત્યારે જીજ જાણુ કેટલાંએક રાજ્યોમાં ગાંઠે માઠે આંટમ પેદા થવાથી એક જીજને ઊંઘાવિનન કરવાની પ્રવૃત્તિ શરૂ થઈ ચૂકી હતી. અને એવાજ પ્રમંગ અનુમાર પરિશિયતી ઉપરિશિયત થતાં દારકાથી કનક્યાવડાએ તેને પોતાની મદદે બોલાવ્યો.

• દ્વારડા જતાં માર્ગમાં તેણે અનેક રીતે કપકનો ઘોગ ખનતા ખનાવો નીરખ્યા અને તેની મર્વ આશાઓ સરી પડી. પરંતુ માર્ગમાં વેજલવાળનો મેળાપ થતાં પુનઃ તેના વિચારે સજીવ થતા જણાયા. વેજલ અને મોખડાણના આ પ્રથમ મેળાપેજ હિંમતના હૃદયમાં મિત્રતાની ગાઠ વાળી.

ન્યારબાદ પીરમનો પાઠ્યાદ-મોખડાણ પોતાની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થતા, પચાસ બાથસો સાથે પોતાના પિતાનું શ્રાદ્ધ મારવા મારે પ્રભાત પાટણુ જવા નીકળ્યો.

માર્ગમાંજ પોતાના મિત્ર વેજલ વાળનું નિવાસ સ્થાન (વેજલ કોડો) આવતું હોવાથી તેને મળવાનું મન થયું. આથી તેણે ત્યાં થોભી તપાસ કરી તો જણાયું કે, વેજલજી ગ્રુમ પ્રયાગ તરફ ગયા છે. આ સમાચાર મળતાં તેઓ તુરતજ ગ્રુમ પ્રયાગ જવા ઉપડ્યા અને સપ્તાકાળે ચંદ્રબળ ઓઝાતા હિંમતપુરમાં આવી પહોંચ્યા.

ઐતિહાસીક કૃમ જાળવવા મારે આ ઇતિહાસમાં વીર મોખડાણની ટૂંક પીછાણુ જરૂરી હોવાથીજ તમની પીછાણુ રૂપે આ પ્રકરણુ અત્રે પેશ થાય છે. ચંદ્રબળ ઓઝા ન્યારે હિંમતપુરની એક શેરીમાં જમીન ઉપર પડી મૃત્યુના હેલા શ્વાસ લઇ રહ્યા હતા ત્યારે આ વીર મોખડાણનો મેળાપ તેમને થયો હતો, એ હવે પછીના પ્રકરણુમાં નીરખીશું.

પ્રકરણ ૧૨ મું

બહેતી રૂધિરગંગા

મહાનગર ઉનતપુરમાં સર્વત્ર ઉજ્જડતા છાયા રહી હતી. એ પુણ્યશાળી નગરની શેરીઓ સોહીથી તરબોળ બની ગઇ હતી. રાજમાર્ગોની ધૂળનો અણુએ અણુ સોહીથી રંગાઇ ગયો હતો. ઠેર ઠેર સોહીયાળ ધાખાનાં તેજ ઝગઝગતા હતાં. સર્વત્ર યન્ત્રકાર એવી આ નગરી સદતર નિર્જન બની ગઇ હતી.

એ મહાનગરના ગમ્મભાગની એક શેરીના એક ઓટલા ઉપર રૂધીર ઝરતા કારી ધાને એક દાણે દાખી, એજ મહાનગરના માસીક ચંદ્રગળ ઓઝા સોહી નીતરતી અવસ્થામાં પડ્યો હતો. તેની છાતીમાં પડેલા ત્રણ ચાર જખમોની વેદના અપાર અને અસહ્ય હતી.

“પાણી ! કેમ પાણી આપો !” નો કદ અને હર્દયો તેનો અવાજ દવામાં ઉડી જતો દીમતો હતો. આ અમરે પ્રયાતનજ નવા નીકળેલા મોખડાએ તેના આ રૂખના શબ્દો માન્યા. મોખડાના માથીછરોએ પાણી લાવી તેને પાપુ. ગ્દેજ એતન આરતાં મોખડાએ તેને પુછ્યું કે, ‘ જાણ ! ત્હાં નામ શું ? અને આ મહાનગરમાં જાતે શું બની ગયું ? ગ્દેજ કહે તો ખરો ! ”

“ઠા...રી...જન...ના...અ . નિ...મ...ગમયે...ઢીંદી વેગને ...ગો...રીપી.” ચંદ્રગળ ઓઝાએ રૂખના રવરે જવાન વળ્યો.

“ પરંતુ આપનું મુજાગક નામ ? ” મોખડાજીએ પૂછ્યું.

“ મહારૂં નામ ચંદ્રજી ઓઝા ! ”

“ કાશ્ય ચંદ્રજી ઓઝા ? હિન્નતપુરનો સ્વામી ? અને તે આ અવસ્થામાં ? ” મોખડાજી આશ્ચર્યથી બોલ્યો.

ચંદ્રજી ઓઝા કટપૂર્વક ધીમે ધીમે બેઠો થયો. કાશ્યભર એના ધાને એ વીમરી ગયો. એના સુદૃઢ દેહની કાંતિ ઓજસભરી બની ગઈ.

એની ચકચકતી સુરમ્ય આબોગાંથી કોઈ અદીક તેજ વરસી રહ્યું. ધૂનતા અને રંધાતા સ્વરે આકાશ તરફ હાથ ઉઠેા કરી તે બોલ્યો :

“ પુણ્ય ભૂમિ ! મારું હિન્નતપુર ! અને મારા બંધુઓનાં રાજતેજ આજે ઓમરી જાય છે ! મારા જીવનની હેલ્લી ધડી પશ્ય આજે વીતી જાય છે ! ઓ ઇષ્ટદેવ ! ઓ મહાકાલ ! ઓ સોમનાથ ! તુ કરે તે ખરું મને મારા કુલ્લક જીવનની પરવા નથી ! પરંતુ એ દ્રોહી વેળવને એના નીચ ફૂલોનું ફળ જરૂર મળાજે ! મારી અને મારા બાધવોની દગાભરી કલ્સનું પાપ એને શિર છે એ પાપનો જવાબ તુ નથી વાળી શકતો તો તુ જરૂર વાળાજે ! ” ઓમ્, હરિ ઓમ્ ! જય ફૃષ્ટદેવ ! જય પુણ્યભૂમિ ! તેણે પાસે પડેલી માતૃભૂમિની ધૂળની રજકણ એક હાથે લઈ માથે ચઢાવી. જય માતૃભૂમિ ! તને મહારા છેલ્લા વદન છે !

ચંદ્રજીએ સોને મૂક પ્રજ્વાલ કર્યાં. મૌ પાસે હેલ્લી ત્રિદાપ નાગી. પાસે બેઠેલા રહ્યા સહ્યા હિન્નતપુરના અધિવાસીઓએ દીર્ઘ નિશ્વાસ નાખ્યો. હિનેવાળ આઘણોના રાજ્ય ગૌરવનો લોપ થતો જણાયો. હિન્નતપુરની રાજનૌકાનો હેલ્લો સુકાની મૃત્યુશય્યા ઉપર પડ્યો હતો.

મૃત્યુ મમય નશ્ક જણાતો હતો. ચક્રવર્તીના હૃદયશ્યામની સૌ ક્રિયાઓ જાંધ પડતી દ્રવ્યમાન યતી હતી ક્ષણવાર પછીતેની છાતી પુલી ને એક અતિમનિ. શ્વાસ 'મ્હારું ઉન્નતપુર !' ને રટતો જહાર સરી પડ્યો. બાણમાં બેટેલા પ્રગળનોએ તથા રાણી સુધીરાદેવીએ મરણપોક પોકારી : હરિ ઓમ્ ! હરિ ઓમ્ ! હરિ ઓમ્ !

તેનો આત્મા ચાલ્યો ગયો અને તેનું શબ માત્ર ત્યાં પડી રહ્યું.

એખડાજી ગોહિલ અને તેના માધીદારો આ જનાવ જોઇ દલા. મૌગધૂના પટ ઉપરથી ઉન્નતપુરનો છેલ્લો કૂલ 'માણીક ચક્રવર્તી' એજા સ્વર્ગરથ યથો તે તેમને જોયુ ત્યાગ્યાહ તેઓ ગુપ્તપ્રયાગ તરફ વળ્યા.

બીજી બાણ મન્ધુન્દ્રીના પુનિન તટે ચક્રવર્તી એજાનો અચેતન દેહ પડ્યો હતો જાણે કાપમ માટે નિદ્રામાં હતો. ઉન્નતપુરના એ રાજવીની શ્રવન સખા અપૂર્ણ કાર્યે-અપૂર્ણ ગનોએ વ્યોમની અનન્તામા ભગતી હતી મન્ધુન્દ્રીના પુનિન આગતી દે' એખડોને આલિંગતી આલિંગતી એ અધ્યા અદ્રશ્ય ચર્ધ ગઇ હતી.

થોડે દૂર-એ અમગ જૂમિની જગ આથે હાવખીમા બેટેવા તેજસવાળાએ ઉન્નતપુરના સ્વામી ચક્રવર્તી એજાનું અનિમ પ્રમાણ સદર્પ નયને નોરખ્યું. કાન્ત કે એના શ્રવનનું ભાવિ પણ એ પ્રમાણમાજ નક્કી થયું હતું.

આજે ઉન્નતપુરનો પુણ્યજૂનિ ઉપરથી ઉનેવાળ જાતિનો રાગ્ય ગોન્વ આવ્યો.

પ્રકરણ ૧૩ મું

આથમતો રાજ્યયુગ

સોરઠના ઇતિહાસમાં ઉનેવાળ બ્રાહ્મણોના રાજ્યયુગનો અસ્ત થઇ એક નવા વાળ રાજ્યયુગનો ઉદય થયો. એ નવો યુગ ઉન્નતપુરના અસ્ત થતા યુગનીસંધ્યાને અનિગિધ નષ્ટને સિદ્ધાંતી રહ્યો.

પુણ્યશાળી ઉનેવાળ બ્રાહ્મણોની ગજવેલ કરમાઇ ગઇ. બીકે રાજ્ય કરનારી એ જાતિની મદત્તા, સત્તા કે પ્રતાપ માત્રનો સદંતર ભોપ થતો સૌએ જોયો. જ રાજત્વ ચંદ્રમળ ઓઝાના સમયમા જમ્યો હતો તે ત્યારપછીના વાળ રાજ્યઓર્થી આથમ્યો હતો.

હુટાડ વેજલ વાળએ દગાખાણ્થી ચંદ્રમળ ઓઝાનો પરાજય કરી ઉન્નતપુર સર ક્યું. વેજલ અને તેના મરદારો જ્યારે ઉન્નતપુરના તમામ દરવાજાઓ બંધ કરી દારૂગોળા સાથે મદ ઉપગ્ર ચઢી બેઠા હતા ત્યારે નારાયણ નામે એક વ્રદ બ્રાહ્મણ નગરના એક ખૂણામા સતાઇ રહ્યો હતો. તેણે રાજમની સુરગ મળગાવી મદ (પ્રાચીન ઉન્નત કુર્મ) બાળી નાંખ્યો. વેજલના અનેક મૈનિકો આ સુરંગ કુટતા ધવાઇ મુવા અને મદ જમીનદોરત બન્યો—ધૂળમા મળી ગયો. હાલ પણ આગ્ર્યજ ઉન્નતપુરની પ્રાચીન મંરકૃતિ રૂપે ‘ધૂળ કોટીઆ’ તરીકે સુપ્રસિદ્ધ છે. તેની પાસે પ્રાચીન ઉન્નતપુર દટાયાના ચિહ્ન તરીકે એક છિંચો ટેકરા છે.

એ બીપણ સત્રામમા વિજયી નીવડેલ નારાયણ પણ ભવિષ્યની ઉનેવાળ પ્રજાને તેની દીર્ઘિકયા સૂણાવવા રહ્યો નહિ !

નિકળ સવત ૧૩૧૬ એટલે ઇ. સ ૧૨૬૦ માં ઉન્નતપુરમાંથી ઉનેવાળ ખાહણોનું રાજ્ય અસ્ત થયું. ઉનેવાળ રાજવીઓનો એ યુગ ગયો ત્યાંથી વેજન વાળે ત્યાંના અધિવાસીઓનો, જમીન, મિલકત અને સમૃદ્ધિનો કુલ્ય માલીક બન્યો.

ઉન્નતપુરની પદ્મજી હિર વેજનની વ્યાપક મત્તા એવી, બુદ્ધિ એ મહાનગરના ઉજ્જવળ ક્ષિતિજમાં તેનો મજબૂતાસન ડૂબી મૂક્યો હતો.

ત્યારમાઠ તેણે મોઝદેવ ઓઝા પામેથી દેવવાડા લીધું મૂળરાજ મોલકીએ આ આખો દેવવાળ મહાન ઉનેવાળ ખાહણોને વરણી યજ્ઞ તરીકે દાનમાં આપેલો, ત્યારથી આ પુનિત મજબૂત ઉનેવાળ ખાહણોના હવાલામાં હતું, એમ મનાય છે જો કે તે ઉપર પ્રકાશ પાડતી ચોક્કસ હકીકત હજી સુધી મળી નથી.

પ્રાચીન ઉન્નતપુરમાં જ્યારે વેજનવાળએ કાળો ડૂબતો-યો ત્યારે ત્યાંની પ્રજા તેો અપનિત જુમિ માની દેવવાડામાં આવી વસી હતી.

આજે પ્રાચીન ઉન્નતપુર બગીચાત બન્યું છે એ પ્રાચીન ઉન્નતપુરની હદ 'ધૂળ કોઠીઆ'ના બહારના ભાગથી થક થાય છે અર્વાચીન મળનું ઉના, પ્રાચીન ઉન્નતપુરની મહીપમાં થાડે દૂર આવેલું છે.

ચૌતુક્ય ચક્રવર્તિ મહારાજાધિરાજ અર્જુનદેવ જ્યારે મોરહના સમ્રાટ તરીકે અણહીલપુર-પાટણની માદી ઉપર હતા ત્યારે વેજન વાળે તેમના ખડીઆ રાજ્ય તરીકે ઉના, દેવવાડા, પ્રજામ પાટણ અને નાવેરમાં રાજ્ય કર્યો હતો.

દૂર-સુદૂરથી, ઉનેવાળ ખાહણોના આશ્રયતા રાજ્યયુગ ઉપર પ્રાચીન ઉન્નતપુરના નીચે પડેલા ખનિત કાગરાઓ પણ અશ્વત્થ દેવે આગુઓ મારી ત્યાં હતા.

પ્રકરણ ૧૪ મું

સતીઓનું અગ્નિસ્નાન

એ બીજા મંત્રામનું સૌથ ઉતરી ગયું હતું. મુકિતના જંગે હિન્નતપુરના અધિવાસીઓને ઓવારણાં ન આપ્યાં તેમને દીસ તો સંત્રામની આજ્ઞા પૂર્ણાકૃતિ હતી. ગૌના દેવો સીનમના બારથી બેગી ગયા હતા.

પુણ્યભૂમિ-હિન્નતપુરના મુકિત સંત્રામમાં સોળએ બ્રહ્મવીરોએ ક્ષમતા મુખે જલિદાન આપ્યાં, એ યાદ સૌરાષ્ટ્રની પ્રજામાં હજી તાજીજ હતી.

હિન્દુઓનું મનોહર ગ્રામીન તીર્થસ્થાન શુક્લપ્રયાગ પુરાણો અને ઇતિહાસોમાં અદ્વિતીય સ્થાન ભોગવે છે. એનું સ્થાન સૌરાષ્ટ્રમાં નાનું કે નજીવું નથી. એ પુણ્યભૂમિમાં હિન્નતપુરની સોળસો બ્રાહ્મણ સતીઓ સતી થઈ હતી. એ સતીઓના આપથીજ વેજલવાળને રક્તપિત્ત થયો હતો, એમ અનેક ઇતિહાસો શાખ પૂરે છે.

એ સતીઓ પૈકી રાજરાણી સુધીરાદેવી અને રાજબગિની માયાદેવીએ જે ત્યાગોન્નત આદર્શ દેખાડ્યો છે, તે હિનેવાળ શ્રાતિ માટે સર્વથા સ્વાભિમાન લેવા યોગ્ય છે તેમના જેવી ઉગ્ગત-લતમ નારી વિભૂતિઓએ હિનેવાળ શ્રાતિમાં જન્મ મહત્વ કરી, પોતાના વીરાચિત કૃત્યોથી શ્રાતિક્ષેત્રને ગૌરવાન્કિત બનાવ્યું છે. તેમની પુનિત જીવનગાથા વાંચી આજે આપણા મસ્તકે સ્વાભિમનથી હિન્નત બને છે. એ સતીઓના અગ્નિસ્નાનની જ્યોતિ અઘાપી પર્યંત સૌરાષ્ટ્રવાસીઓના હૃદયમાં પ્રકાશી રહી છે.

રાજરાણી સુધીરાદેવીએ ઉન્નતપુરની તમામ સ્ત્રીઓને ટાલે કરી સ્ત્રી ધર્મનો આદર્શ સમજાવ્યો કે:

“આપણે જીવતા જીવે રાત્રીઓના સગણે જવાનું નથી તમે સાચી રવામીનિષ્ઠ સ્ત્રીઓ હો તો ઉન્નતપુરના અંતિમ મમમની આ રાજરાણીની આરા માન્ય રાણી, ગુલામીમાં જીવન વ્યતીત ન કરતાં ગદારી આવે મતી ગાઓ અને પામર જીવનનો અંત લાવો.” આમ રાજરાણીની આરા થતા મૌ હીરાંગનાઓએ અગ્નિસ્નાન કરવા ગુપ્તપ્રયાગ તરફ પ્રયાણ આદર્યું.

સૌરાષ્ટ્રનો આવો માનવ સમાજ આ અગ્નિસ્નાનના સમાચાર માલગી મનમની ઉઠ્યો, મૌ રાજરાણી સુધીરાદેવીના પુનિત આદર્શને અભિનંદી રહ્યા.

વેળસવાળે, લજ્જકતી અગ્નિજ્વાળામાં હોમાની મોળસો બ્રાહ્મણ મતીઓને એકી ટસે નિહાળી રહ્યો પ્રથમ સુધીરાદેવીએ જગતી ચિતા ઉપર ચક્રતાં વેળસને પડકાર દીધો કે, “મારા વીર ! આજે તે અમને રંગદોળી નાંખ્યાં છે. મારાથે સૌરાષ્ટ્રભરમા અમ જેના મરોળ બ્રાહ્મણની રજ મામડી પણ તારી આખમા ન અમાણી ! તારાં પાપ છું બોગવજે.” ક્ષણભર વેળસવાળે લયબીન નજરે લવતો રહ્યો પોતે કરેલા કલ્લના લાલ લોહીની લાયંદર ચમક તેની આંખમા પ્રગ્વલી જિડી, અને એની આખમાથી અશ્રુખિંદુઓ વહીને એના ગાત્રો પર વનમા.

એક પછી એક સ્ત્રીઓ ચિના ઉપર ચડવા લાગી. વેળસને જૂતકાળમા લજ્જલો પ્રમગ દૈયે ચડી અવ્યો તેનું હૃદય પશ્ચાતાપથી મળગી ઉઠ્યું. તેનો દેહ અગ્નિવ્યાપક જનનો દેખાયો તે ગોહજ બેઠો નીચો પડી બે દાય જોડો વાયના કરવા લાગ્યો કે, “મા કરો ! મારા પાપનો માફી આપો !”

જેજસ રક્તપિત્તથી રંગાઈ ગયો. તેની સુદૃઢ આંખમાં ત્રામનો છારો વળી ગયો. લયનક દર્દની વેદનાકારી ચોસ તેના મુખમાંથી મરી પડી. તે બેભાન થઈને નીચે પડ્યો. એની એ સિયતીમાં તેના માથાંદારે તેને ડાળીમાં નાખી નિવામરથાન ઉપર લઈ ગયા. ત્રણ ગણ દિવસે વેજલની મુઝા વળી.

ત્યારબાદ મૌ પ્રભાસપાટણ તરફ રવાના થયા. જતાં જતાં વેજલ પોતાના શ્રવનના અમંગળ સ્થાન ગુપ્તપ્રયાગને એકાદસે નીરખી રહી .

આજે આ અગ્નિરનાનને પોણી માનસો વર્ષ પીતી ગયા, છતાં એ સોજસો ધાઠણ મતીઓના અબોલ પાળીયા ગુપ્તપ્રયાગમાં ઉભા ઉભા એ સતીઓના ધર્મપ્રેમની ચોકી કરે છે અને શાપ પૂરે છે

મધુન્દ્રી નદીના કિનારે શ્રદ્ધાજલી રૂપે દયાતી ભોગવતા સતી માયાદેવી અને મતી સુધીરાદેવીના પાળીઆ નજીક જતા પ્રાચીન ઉન્નતપુરના અધિવાસીઓનું અતિમ દુઃખગીત સંજળામ છે.

‘ધ. સ. ૧૨૬૦માં વેળલે ચંદ્રગળ ઓઝા પાસેથી ઉન્નતપુર લીધું હતું. સોળસો બ્રહ્મદત્તાઓ કરેલી હોવાથી તેને ધ. સ. ૧૨૬૨માં રક્તપિત્ત થયેલો હતો.

‘ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિએ જોતાં, રા’જેગાર ૩જો ધ. સ. ૧૨૫૩થી ધ. સ. ૧૨૬૦ સુધી જુનાગઢની ગાદીએ હતો અને તેનો પુત્ર રા’માંડલિક ૧ લો ધ. સ. ૧૨૬૦ થી ધ. સ. ૧૩૦૬ સુધી હતો. (રાસમાળા : બીજો ભાગ, આવૃત્તિ ૩ શ્ર, પૃ. ૫૨૮)

આ ઉપરથી વેળલ અને રા’માંડલિક બંને મિત્રો હતા, એમ સત્ય હરે છે.

ચંદ્રગળ ઓઝા, વેળલ, રા’માંડલિક ૧ લો અને પીરમનો પાદશાહ-મોખડાજી સમકાલીન હતા.]

વેળલને દિલ એકજ દર્દ હતું કે, “ મારી આ રિયતી જાણી રા’માંડલિક અહિં મળવા આવે તો શું થાય ? મેં નિઃશસ્ત્ર સોળસો બ્રાહ્મણો ૫૨ હથિયાર ઉગામ્યાની વાત એ સોરઠનો શિરતાજ જાણે તો શું થાય ?”

આથી તેણે સૌરાષ્ટ્રનો સીમાડો છોડી હિમાલયમાં બાકીનું શુવન ગાળી નાંખવાનો નિર્ધાર કર્યો.

તાતકાળીક તેણે હિમાલય તરફ પ્રયાણ આદર્યું. તે પગપાળે પોતાનો પંથ કાપ્યો જતો હતો તેવામા પ્રભાસપાટણની યાત્રાએ જતા બ્રાહ્મણોનો મેળાપ તેને માર્ગમાં થયો.

એ બ્રાહ્મણોએ વેળલવાળને સૂચવ્યું કે, હિમાલય જતાં પહેલાં કાશીની યાત્રા કરવાથી રક્તપિત્તનું નિવારણ થશે. આ બ્રહ્મકહેણુ માથે ચઢાવી વેળલે કાશી તરફનો માર્ગ લીધો. રસ્તામાં તેણે જુનાગઢ ગિરનારના દામોદર કુંડમાં સ્નાન કરી એક સોનાનો દાંધો બ્રાહ્મણોને દાનમાં આપ્યો. વેળલવાળએ દાનમાં આપેલા એ દાંધોની વહેંચણી કરતાં બ્રાહ્મણો મહે મહે લડી પડ્યા.

અતે આ તકરારનો નિકાલ ફરાવવા તેઓ મોરંદના ચુડા સમા રા'માડલિક પાસે જવા નીકળ્યા. આ સમયે સંજોગો-વશાત્ (મોખડાછના પિતાના શ્રાદ્ધમાં) રા'માડલિક પશુ પ્રભાત-પાટશ્ય જતો હતો. તેને આ બ્રાહ્મણો માર્ગમાં મળ્યા. રા'માડલીક પોતાના મિત્ર વેજલનું દાન પારખ્યું અને તેને મથપ પેદા થયો. બ્રાહ્મણોને પૂછતા જવાળ મળ્યો કે, રક્તપિત્તીઆ વેજલવાળએ અમોને દાનમાં દીધું છે. આથી રા'માડલિક હર્ષાવેશમાં આવી 'જઈ' તેના નામતા મિત્રની પાછળ ત્વરીત ગતિએ દોડવાનું જાણ્યું.

સોમનાથ મહાદેવને નિત્ય રનાન કરાવવા માટે રેંદ કાશીથી મંગાળળ મોકલવામાં આવતું હતું અને તે માટે માર્ગમાં ઢેર ઢેર મંગાળળીયાની ગોઠવણ કરી દરેકના ટપ્પા ગોઠવ્યા હતા. આમ મંગાળળ લઘુ એક કાવડ નિયમીત કાશીથી સોમનાથપાટશ્ય આવતી હતી.

પાટશ્યનો રાજમાર્ગ હરહમેશ યાત્રાળુઓથી ભરચક રહેતો. મોઢ સોમનાથના દર્શન કરવા આવતા હોય તો મોઢ દર્શન કરી પાછા વળતા હોય. બારે માસ પાટશ્યનો રાજમાર્ગ યાત્રાળુ-ઓથી ભીડાયેલો જ રહેતો.

યાત્રાળુઓની એ પ્રચંડ મેદનીમાયો રા'માડલિક ઉતાવળો ઉતાવળો દોડતો જતો હતો એવામાં એમને પડ્યા પાડતો મંગાળળીયાનો અત્રાજ મળ્યાયો : "હર બોલે ! જમ બોલે !"

મૈકા જૂતી નિષ્કંટક માર્ગ મળવાની એકધારી પ્રયાયો નિર્ભય બનેલો આ હેલ્લા ટપ્પાનો મંગાળળીઓ હાથમાં રાખેલી ગરીબાઈ દર્શાવવા વડે માર્ગ મુક્તિ દેતો ત્વરીત ગતિએ આવ્યો આવતો, હતો એલે બાધે રૂપેરી ધુધરીઓવાળી કાવડ હતી કાવડના જન્મે જાળવામાં મંગાળળથી કરેલા મોટા ત્રાપાના પડા હતાં એલે સ્વચ્છ પીણુ પીતાગર પહેર્યું હતું. એના ઉપાડા દીસ ઉપર મરોપવીના તેજ ગળફી રચા હતા.

વડાસ અને કથરોટા વચ્ચે ચાલ્યા આવતા આ ગંગાજળીયા સાથે, મિત્રની સોધમા અંધ બનેલો રા'માંડલિક અથડાયો. જોરથી પછડાયેલા મંગાજળના ઘડા ઢળી ગયા અને માંડલિક ઉપર ન્દાધ શકાય તેટલું ગંગાજળ વેરાયું મંગાજળીયો જમીન ઉપર પછડાયો અને તેના શુદ્ધ વસ્ત્રો ખરડાયાં. રા'માંડલિક શું થયું, એ જાણવાની પરવા રાખ્યા વગર, નીતરતે કપડે વધુ જોશથી દોડવા લાગ્યો.

યાત્રાળુઓના ટોળાંએ આ બનાવ જોયો. સૌની આંખો રાતી પીળી થઈ ગઈ. સોગનાથ ભગવાનનું અપમાન કરનાર એ માનવી પ્રત્યે મૌને વૈર ઉત્પન્ન થયું.

મો યાત્રાળુઓ એ પાપી મનુષ્યને પકડવા તેની પાછળ દોડ્યા.

પ્રકરણ ૧૬ મું

રક્તપિત્તનું નિવારણ

હુપના અતિરેકથી દોડતો રા'માંડસિક જોતજોસર આગળ રક્તપિત્તના રોગી-તેના મિત્ર વેજલને મળ્યો.

“વેજલ ! આરા મિત્ર !”

વેજલે પોતાના રોગીષ્ટ દાથો દૂર રાખી અશુભીની આંખે રા'માંડસિક સામે જોયું. એ રક્તપિત્તીઆના મુખમાંથી રક્ત એકજ શબ્દ સરી પડ્યો : “માંડસિક !”

જેણે હજારો જંગ બેલેલા, જેણે હાંડાઈ ટોળીની સરહારી દીપાવેલી, જેણે હજારો સ્ત્રીઓ સાથે બળાત્કાર આદરેલો એવા એ રોડોડ પહેલવાને જમીન ઉપર બેસી પોતાના મિત્ર રા'માંડસિક મમક્ષા છાતીદાટ રૂદન કર્યું. સૌ પ્રવાસીઓએ જડવત્ બની આ રૂદન નીરખ્યું. સૌ દિગ્મુદ બની ગયા !

“વેજલ ! મારા આરા મિત્ર ! તું રડે છે શા માટે ? તારૂં કોષએ અપમાન કર્યું હોય તો મારૂં સૈન્ય તારૂં છે. તારૂં ધન ખૂટ્યું હોય તો મારા ધનજાંઘર તારા છે. તારા રાજ્ય ઉપર કોઈએ નજર નાંખી હોય તો મારૂં અર્ધું રાજ્ય તારૂં છે. બોલ મિત્ર ! આ વૃદ્ધાવસ્થાએ તારે માથે શું દુઃખ આવી પડ્યું છે ? ઇંડ, મારા વીર મિત્ર ! જલ્દી ઉભો થા !” રા'માંડસિકે આશ્વાસન આપતા કહ્યું.

‘રાહોડ સિંહ તાત્કાલિક હિમો થયો, તેણે પોતાના હાથ હિપરના પાંટા છોડી નાખી, પોતાનો રાગ રા’માડલિકને બનાવ્યો. એ મદાન રાગની સિમા બેઠે રા’માડલિક કાશ્વર આશ્ચર્યચકિત બન્યો : “રક્તપિત્ત ! દેવ અને દુનિયાનો શાપિત ! રક્તપિત્ત !” વેજલની આખો શરગબરી નીચે નમી પડી સોળસો ઘસડત્યા કાળે થયેલી સોળસો બ્રાહ્મણ સતીઓનું અગ્નિરનાન તેની આખ આગળ નાચ્યા લાગ્યું

‘રા’માડલિક’ મિત્રભાવે તેને બેટવાનું રાક્ષી શક્યો નહિ. “વેજલ ! તારા આવા દર્દની બીક રાખી માડલિક શું મિત્રતાને વીસરી જશે ? ના . કદીયે નહિ. આપની મિત્રતા આત્મા માથે છે, આવ મારા મિત્ર વેજલ ! આપણે સહયોગ બેટીયે ! પુનિત ગંગાજળથી બીજાયેલ રા’માડલિક વેજલને બેટી થક્યો.

એકાએક વિજળી વેગે ચમત્કાર થયો ! વેજલનો રક્તપિત્ત ગયો ! શાત્ત ચિત્તે આ ચમત્કાર નિહાળતી માનવ મેદનીમાથી જયોર ગાજી ઉઠ્યા “જય સોમનાથ ! જય ગંગામૈયા ! જય ગંગાજળ !”

આ સ્થાન રા’માડલિક અને વેજલની મૈત્રીના મૂલ્ય આકર્ષુ આજપણુ ‘ ગંગા જળીયા ’ના પુનિત નામથી પૂજાય છે. અને એ સત્ય કથાનું અમર પ્રતિક દર્શાવતી નીચેની સાહિત્ય પકિતઓ આજપણુ સૌરાષ્ટ્રના બાટ ચારણોમા હોસથી ગવાય છે.

ગંગાજલ ગઢેશાં પંડ તારું હતું પવિત્ર,
વિંબને રગત ગયાં તો વાળા મંડલિક.
કટિ હેમ કદારિયા સોનેરી મુરવાળ,
ભારે ગદ્ય બ્રહ્મહત્યા ભેટ વાળે બુપાલ.

પ્રકરણ ૧૭ મું

વેળસનો કડણ અંત

પ્રભાસપાટણના રાજા વેળસજીએ ઉનેવાળ ખાલજોને માર્યા, એ ઓક્કસ ઐતિહાસિક વાત છે કારણકે વાળઓના રાજ્યકાળ સાથેનો તેનો સબધ ધણા ઉત્કૃષ્ટ લેખોમાં મળે છે

‘કાઠિયાવાડ ગેઝીટિયર’ નામના પુસ્તકમાં ઉનામાં ઉનેવાળ ખાલજોને માર્યાની હકીકત આપી છે પરંતુ ઉનેવાળ રાજ્યઓના સંકલનાબદ્ધ નામો આપ્યા નથી

વાળ રાજ્યઓએ ઉનેવાળ ખાલજો પાસેથી ઉન્નતપુર લઇ લીધું એવું ધણા ઐતિહાસિક પુસ્તકોમાંથી મળી આવે છે. એ વાળઓના જુના શિવાલેખો તપાસતાં રાજા વેળસજીનો રાજ્ય કાળ નીચે મુજબ જણાય છે

૧-સૂત્રાપાઝા ગામના વિ સં ૧૩૫૭ (૪ સ ૧૩૦૧)ના સૂર્ય મંદિરમાંના લેખમાં વિજયદેવ વિજયજી, વયજયદેવ]નું નામ જણાવ્યું છે

વેળસજીના રાજ્યકાળ ઉપર પ્રકાર પાડતા વિ સ ૧૩૫૧ ઇ. સ ૧૨૯૫ની સાલના એકજ પાટમાં લખેલા એ શિવાલેખો મઠીનારથી પૂર્વમાં લગભગ ૬ માઇલ છેટે સાગાવાડી નામની નદીના પૂર્વ કિનારા પર આવેલા ‘જૂની શાકપુરી’ નામના ગામમાં કાલગરડ નામની એક પ્રસિદ્ધ જગ્યામાં છે. એ શિવાલેખોની નકલ નીચે મુજબ છે

૧ શ્રી નૃપવિતિ ક્રમ સંવત ૧૩૫૧ વર્ષે વૈશાખ સુદી
સોમે શ્રી ઉન્નતદુર્ગે રાજશ્રી વયજલ પ્રભૃતિ રાપિજ પ્રામે
પદવાવાસુત દેગુણ મૃત : ॥

૨ શ્રી નૃપવિતિ ક્રમ સંવત ૧૩૫૧ વર્ષે વૈશાખ સુદી
૩ સોમે શ્રી ઉન્નતદુર્ગે રાજશ્રી વયજલ પ્રભૃતિ કોડીયા
પ્રામે પદપોદક સુત વચાક મૃત : ॥

ભે ક, બીજા ધણા શિવાલેખો વિરાવળના દરમિદ માતાના
મદિરનો, કોડીનારના કોટેશ્વર મહાદેવના મદિરનો [ર.] વાળ
રાજ્યઓના રાજ્યકાળની સાક્ષી પૂરતા મળી આવે છે પરંતુ
વેળવળના રાજ્યકાળ પરત્વેના ઉપરોક્ત દર્શાવેલા ત્રણ
શિવાલેખો સત્ય (ઉનેવાળોના રાજ્યકાળની સાક્ષી પૂરતા) હરે છે

વેળવળાળે વિ સ ૧૩૫૫ (ધ સ ૧૨૬૯)મા પ્રભાસપાટણ
ઉપર ચડી આવેલા અલાહીદીન ખીલજના સેનાપતિ અલખખાન
સાથે લડ્યો હતો પરંતુ આ યુદ્ધમા તે મરાયે નથી, એમ લાગે
છે કારણકે બે વર્ષ નીત્યા બાદ અલખખાનના હાથે સોમનાથના
શિવાલયનો ધ્વસ થયા પછી એટલે વિ. સ ૧૩૫૭ ધ સ ૧૩૦૧મા
સૂત્રાપાડા નામના ગામના સૂર્યમદિરમા તેણે મૂર્તિ કરાવ્યાની
હકીકત પ્રથમ દર્શાવેલા શિવાલેખમાથી મળે છે આથી તેણે
રા'માડલિક ૧લાની સહાયથી અલખખાને પાટણમા બેસાડેલા સુમાને
નસાડી પ્રભાસપાટણમા પુનઃ પોતાનો અધિકાર જમાવ્યો હતો,
એમ હરે છે. ૫જા એણે જગતસિદ્ધ રાઠોડનો વસ જુનાગઢમા
શરૂ કર્યો હતો

એ રાદોડ વેળસને જેવી રા'માંડલિક સાથે મિત્રતા હતી તેવીજ દુસ્મનાવટ થયેલી. જન્મેની લાંબી અને કઠોર દુસ્મનાવટ થઈ વેળસ થોડા વખત માટે જુનાગઢ અને વંથલી રા'માંડલિક પાસેથી જીતી શક્યો હતો. રા'માંડલિક વતી વીર મોખડાજીએ વેળસનો પરાજય કર્યો ને રા'માંડલિકને જુનાગઢની ગાદી પાછી સોંપી. વખત જતા રા'માંડલિક વંથળા પશુ પાછું લઇ શક્યો હતો. પછી તેની પાસેથી વેળસના પુત્ર જગતસિંહે અને અરસિંહે લડાઇ કરી લઇ લીધું. પરંતુ પાછળથી રા'માંડલિકના પુત્ર શંભુદિપાળે તાલ રબપુતો (વેળસના વંશજો) પાસેથી વંથળા મહાને માટે પાછું મેળવ્યું હતું.

મોખડાજીએ વંથળામાં વેળસનો પરાજય-નાશ કર્યો, ત્યાર પછી ઇતિહાસોમાં ક્યાંયે વેળસનો પત્તો નથી.

વેળસના રમરણ્યાર્થે તેના પુત્ર-જગતસિંહે વંથળામાં એક શિવાલય બંધાવી તેમાં વિંજલેશ્વર મહાદેવની સ્થાપના કરી હતી. એ શિવાલય પ્રાચીન હોઇ વેળસવાળાના મૃત્યુ પછી તુરંતજ બંધાવવામાં આવ્યું હતું, એમ તેમાંના મુખ્ય સિંહાસેન કૃપચી ૨૫૦૮ જણાવે આવે છે.

પ્રકરણ ૧૮ મું

~~જોડાઈ ગયેલા~~

વાળજાતિની કથા

૨૧૬૦ વેળસણના ગ્વર્ગવાસ પછી તેનો પુત્ર જગતસિંહ વચળ અને પ્રભાસપાટણની રાજવગાદી ઉપર આવ્યો.

.તેનો પુત્ર શ્વેમાનંદ ઔનુક્ય વંશના વીરધવલની પુત્રી પ્રેમળદેવીને પરણ્યો હતો. શ્વેમાનંદના પુત્ર વિજયાનંદે વિજયેશ્વર શિનાયપ નજીક એક મોટી ધર્મશાળા બંધાવી હતી. તે ૨૧૬૬૮ (૨૧૬૬) વરના જૈનસિંહના પુત્ર ભીમસિંહની પુત્રી નાગલદેવીને પરણ્યો હતો. તેનાથી તેને સામતસિંહ અને તેજસિંહ નામના બે પુત્રો તથા હીરાદેવી નામની એક પુત્રી થઈ. હીરાદેવીને ઔનુક્ય વંશના લવણધવલની સાથે પરણાવી હતી. તે મરણ પામી ત્યારે નાગલદેવીએ તેની મૃતિ વિજયેશ્વરના સિવાલયમાં રચાવી હતી આ પ્રસરિત ઉપરથી જણાય છે કે, ઔનુક્ય [સોલકી] વંશ સાથે વાળજોને નિવાહ સંબંધ હતો.

ઐતિહાસિક ક્રમ મુજબ વાળ રાજાઓની વંશાવલિ આ પ્રમાણે છે: ૧ વેળસ વાળો ૨ જગતસિંહ ૩ શ્વેમાનંદ ૪ વિજયા ૫ અલ્પદાસ.

પ્રભાસપાટણના વેરાવળી દરવાજાના વિ. સ. ૧૪૬૨ થી સ. ૧૪૦૬ ના એક સરૂત દારસી લેખ ઉપરથી જણાય છે કે, પ્રભાસનો છે તો વાળ જાતિનો રાજા અલ્પદાસ વિજયરાજ. પાદ-ચાહી સુખા મતેકજાન શ્રી દર્શના હાથે મરાયો હતો અને પ્રભાસનો રાજા મલેક દર્શ થયો હતો પરંતુ આ લેખ આગળ આવતા અસત્ય હોય છે.

ગુજરાતના સુલતાન મહમદ બીજાએ સંવત ૧૪૬૭ એકદે ઇ. સ. ૧૪૪૧માં ગમુદ કિનારાનો તમામ ભાગ જીતી લઈ પ્રભાત-પાટણમાંથી વાળાઓને હરદમેશ માટે દેશપાર કર્યા. ધણા વાળાઓ નાધેરમાં જઈ વસ્યા અને બાકીના રહ્યાસલા જેવા કોટકામાં જમીને વસ્યા.

આજ અરમાર્માં વાળ જ્ઞાતિનો છેલ્લો રાજા બહાસ મુઝા. વાળ જ્ઞાતિનો સમભગ જસે વર્ષનો રાજપકાળ કાઠિયાવાડમાં તુટક દેનો. (સંવત ૧૩૧૬ થી સંવત ૧૪૬૭)

દમાબેરીના હીમથી સારાયે સૌરાષ્ટ્રને થીજતી રહેતી એ કુર વાળ રિયાસતના મધ્યાહ્નકાળ પછીનાં તેજ કારમા વેમથી ઓમરવા માંડ્યા અને ધણા વર્ષોથી જામેલી એ રિયાસતનો સન્ધ્યાકાળ આવી પહોંચ્યો.

કપટથી પ્રાપ્ત કરેલી વસ્તુ કાઠને પચીયે નથી ને પચેય નહિ. એ સૂત્ર અનુસાર વેજલરાજાએ દમા કટકાથી જે રાજ્યો મેળવ્યાં હતાં, તે તમામ રાજ્યો તેના પંચાંગે પાસેથી સદતર મધાં-વાળ જ્ઞાતિનો રાજપકાળ આવ્યો.

આમ આંતે વાળ જ્ઞાતિ કાંઈ ધસતી રહી! વૈભવી વાળ-જહોજલાલીના શિક્ષણ આજે ઓસરવા માંડ્યાં. અઘાપીપર્યંત એ જ્ઞાતિ નાધેરમાં વસે છે. વાળાઓની એ ભૂમિની વિશેષતાનું વર્ણન કરતા એક કવિ કહે ■ કે :

વાળા ઠાકોરને આંબવન, નાર પદમણી ઘેર;

રેંટ ખડકે વાડીએ, લોંચ લીલી નાધેર.

વાળાઓની ઓઝો દજી ઓઝળ પાળે છે. ગરહો દજ સાર્તી હાડી હઠે પાણી ભરે છે તેઓ ગરીબ હોવા છતાંય તેમનામાં જ્ઞાતિ ગુમાન, રેક અને તીખાસ નજરે પડે છે.

આ છે, વાળ જ્ઞાતિની કથા !

પ્રકરણ ૧૯ મું

એ સજીવ તવારીખ !

રોજન્ય-જીવનના ઉજળા રાહ પરથી અટવાયેલી આપણી જ્ઞાતિની જૂનપૂર્વ યશમાયા આજે અનેક મંથોર્મા મોખર છે. એ શ્રેષ્ઠતામ શિખરે આપણી જ્ઞાતિ પુનઃ ક્યારે પહોંચશે, એ પણ એક અણઉઠેલો પ્રશ્ન છે.

ઉન્નતપુરમાંથી ઉત્તેજાળ બ્રાહ્મણોનો સંક્રાંતિકાળ નહ પામ્યો. એ સંક્રાંતિકાળની ગૌરવકથા ખરેખર સર્વોપરી છે. અને એ જૂન-કાળની કક્ષા કઈ દહે વીચરી હતી ?

પુનરુત્થાનના એ મહાકાળમાં ઉજાતવારી બ્રાહ્મણો સજીવ અને સચેતન હતા. એમણે એમના કાળમાં ઇતિહાસને સજીવો છે. અને પછી સાત સૈકાઓનો અધકાર એમના ઉપર છવાય છે. આજ હવે ઇતિહાસ એમની ચીરંજીવ ગાથાઓ સર્જે છે.

જ્ઞાતિના ઉજાતવળ ઇતિહાસના એ રચી જનારાઓ આજ ઇતિહાસના સજીવ પાત્રો બને છે. અને ચેત્તાની વીરલ સક્રિય-શાળી કથા સૂણાવવા આજે તત્પર બને છે.

ગણ કાલની એ મહત્તા છે. આજની એ અધુકથા છે. આજની અધુકથા એટલા માટે કે, તેને સૌ બાંધવેને પરાધીન અવસ્થામાં મૂક્યા છે. જૂતકાળની એ મહત્તા આજે શા ઉપયોગની ? એ પ્રશ્ન સૌના દિલમાં સ્વભાવિક રફૂરે છે. ગણ કાલની યશમાયાઓને પાછાણી-પચાવવાથી આધુનિક સમાજમાં કંઈક અંશે શોષતા પ્રેરાય છે. અને એ સીંચનમાંજ આપનું બાવિ ઘડતર છપાયેલું છે. સૌ બાંધવેના જીવનનું ઘડતર સાક્ષ્ય થયે, એ જૂતકાળનો ગૌરવવંતો ઇતિહાસ રચી જનારાઓનો દૈવી આદેશ છે.

આપણો રાજ્યયુગ નષ્ટ થવાને પોણું સાતસો વર્ષ થઈ ગયા છે, હજીયે કોઈ પ્રાચીન ઉન્નતપુર જઈ તેના ખડિત અવશેષો નિહાળે કે સદગુણ ઓઝાનુ યુનિત નામ માત્ર માલગે, વેળવટા-નનો ડર માલગે તો તુરતજ ઉનેવાળ ખાલણેનો રાજ્યયુગ હૈયે ચડી આવે છે.

ઉનેવાળ શાંતિના એ ઘડતરમાં મુખ અને સમૃદ્ધિ હતા. ભલે તેના મુખમાં ખીછ શાંતિઓને દિલ ન હોય પરંતુ ઉનેવાળ શાંતિને દિન તો છે જ.

ઉન્નતપુરથી મન્તનનની ધમક્ષાતિ અદ્વય થઈ ગઈ કારણ ? મોતીશા દિવાને અને વેળવળવાળાં ઉનેવાળ ખાલણેની અવતરતા છદી નાખી તઓનું જીવન ભૂતકાળમાં આ અવનીપટે ન હોત તો આપણો ઇતિહાસ કંઈક જુદોજ ધડાત.

અને એ સ્વપ્નમાં આપણી આંતર વેદના છે.

હવે એક ખીછ વાત શાંતિનો ઇતિહાસ એમ્લે શાંતિ જનતાના યુગધર્મો પરિવર્તનને લે વેળ. આ અવસિદ્ધ મિદાતને પ્રદિ અમક્ષ રાખી આપણી શાંતિના ઇતિહાસનું ટૂંક મિદાવલોકન કરીએ.

ઉન્નતપુર (ઉના)ની રાજ્યમાળી ગુમા થા પછી આપણે પ્રથમ ઝાલાપુરી કાઠા પર જઈ વરમા ને ત્યારબાદ જાલપ્રદેશ તરફ આ યા. ન્યમ ન્યમ આપણામાં સાદગીકપણું અને વશવૃદ્ધિ વધના મયા તેમ તેમ આપણે ગુજરાત અને કાઠિયાવાડમાં પ્રસરી રહ્યા.

આ વાનને વર્ષો વીતી ગયા જગતમાં પ્રેક્ષાએક પરિવર્તનો પણ થઈ ચૂક્યા ને ત્યારબાદ એમ્લે આજે આપણી શાંતિ જણ વિભાગોમાં વહેવાઈ મઈ છે. છારીઆ, બાજીઆ અને નાયગીઆ.

પ્રકરણ ૨૦ મું

ઐતિહાસિક પુણ્ય

આપણા રાજ્યકાળ સમયે આપણા બાપુએએ મધાવેલા સરોવર 'ઉન્નતપુરનું રંગાવ' 'ભેમા ગામનું તળાવ' 'વર સીમપુર ગામની વાવ' વિ રથગો ખામ ભેમા લાયક છે

*ઉન્નતપુરના રાજ્યકાળની સજીવ તવારીખ દર્શાવતા હસ્તલેખિત પ્રાચીન પુસ્તકો, દેવકા નિવાસી સવજી મોના ઓઝાને ત્યા ફાઇલે ઉનેવાળ બધુએ ગીરવે મૂક્યા હતા હાલમા તક નિવાસી આવજી બાઇજી ઓઝા તથા ગરાળ નિવાસી લાઇજી ઓઝા પામે ઐતિહાસિક હસ્ત લેખિત પુસ્તકો છે. ઓઝા બધુએ રાજવણી હોવાથી તેમની પાસેથી રાજ્યવિષયક વિશેષ સામગ્રી મળી શકે તેમ છે.

*આપણી યાત્રિના વહિવટના ખારોટો રાજ્યાશ્રના વરાળે શ્રી કસ્યાણજી બનેસિહ, શ્રી ભાવસિહ બનેસિહ અને શ્રી વેલજી લાલજી હાલ પીથલપુરમા વસે છે

*ઉના પાસે આવેલા વાકીયા અને એલ પર ગામનું પાણી (તે ગળે વેળસે બહાદુરયાએ કરેલી હોવાથી) ગોઝાઠ ખારી આપણા ઉનેવાળ બાઇએ પીતા ન્હોતા પરંતુ પાછળથી આપણા કટલા એક લાઇએ એ ગામોમા જઈ વસ્યા.

*વેલજીરામએ ઉન્નતપુર અને દેલવાડ લીધું રંપારપછી આપણી યાત્રિ ત્રણ પેઠા લાગમા વહેચાઇ મઇ એક ભાગ ન્યુન રાતમા નાજગામ જઈ વગ્યો તે બાજુઆ કહેવાયા

ખીન્ને બાગ ઉન્નતપુરથી ત્રણ માઠિ દૂર નાથળ ગામ, જમ વસ્યો તે નાથળાઆ કહેવાયા. ત્રીન્ને બાગ કોડીનાર પાસે છારા (રાદલપુર) જમ વસ્યો તે છારીઆ કહેવાયા.

*શેરગઢના દેવે પીતાંબર પાસે, ઉંટીઆના બાપજીએજા પસિ, મંગાધર નારાયણ દાદા પાસે આપણા રાજ્ય સમન્વયે ૨૪ સાંતીને ગરાસ હતો; એમ બારોટના ચોપડા ઉપરથી ઠરે છે.

*નરસિંહ મહેતાના શિષ્ય મંડળમાં સેવાદામજી હતા. તેમના શિષ્ય કવિ બાવદાસજી ઉનેવાળ બ્રાહ્મણ હતા. તેઓ દ્વારકાની ચારદાપીઠમાં બણેલા અને દર્યનસાસ્ત્રમાં પારંગત હોય વિદ્વાન હતા. તેઓ નરસિંહ મહેતાની પુત્રી કુંવરબાઈના વિવાહ પ્રસંગે, નરસિંહ મહેતાના પુત્ર શામળદાસના લગ્ન પ્રસંગે તથા કુંવરબાઈના મામેરા (ગ્રીમંત) પ્રસંગે મોસાળામાં ગયા હતા. ત્યારબાદ બાવદાસજીએ નરસિંહ મહેતાની યાત્રાનું વર્ણન સ્વરચિત 'બાવમ્રખોધ' નામક ગ્રંથમાં છંદોબદ્ધ રચનાથી કરેલું છે. મંતકવિ બાવદાસજીએ વિક્રમ સંવતના સોળમા સેકામાં આ સુપ્રસિદ્ધ ગ્રંથ લખ્યો હતો. તેની બાબા ને લિપી અત્યંત સુંદર છે. ઉનેવાળ જ્ઞાતિના એ પ્રથમ લેખક અને કવિને દબરો વાર વંદન હો!

*ઉન્નતપુરના રાજ્ય સમયે આપણી અટકો નીચે મુજબ હતી.

એજા, પુરોહિત, જાની, આશાધ, (ભટ) પંડયા, જોશી, ગજોત, વ્હોરા, ઉપાધ્યાય, પાટક, દેવે, બારોડા(દાકર), વાગમોત, રાજગુર, માલેરા, મહેતા, ભટ્ટ, જાત્રિય અને અપ્પયુ.

(૧)

• : ઉનેવાળ આઘણોની પૌરાણીક કથા :

[પદ]

[અનુષ્ટુપ છંદ]

ધશ્વર બોધ્યા:-

જનુ' ત્યાગી મહાદેવી ।	ઉના નામ પુરે વરે ^૧ ।
દિશાએ ઉત્તરે તેની	"ઋષિનોવા" નદી તટે ॥૧॥
સ્થાપ્યુ લિંગ ઋષિઓએ	ત્યા "બ્રહ્મેશ્વર" નામનું ।
ધ્યાન મેં તે મહાદેવી	ધ્યાપકોનેજ આર્પાયું ॥૨॥
ચોતરફ મોંઘા બદ	ચડીને મથુ રક્ષિત ।
આપ્યું એ ધ્યાન મૌરી જ્યા	કરેતુ લિંગ ઉન્નત ^૨ ॥૩॥
શ્રેષ્ઠ તે ધ્યાનનુ આથી	રાખ્યુ છે નામ "ઉન્નત" ^૩ ।
અથવા પૂર્વનું દ્વાર	ઉચ્ચ છે દેવસન્મનુ ॥૪॥
શ્રેષ્ઠ તે સ્થાનને આથી	કહ્યુ "ઉન્નત" નામનુ ।
અથવા તપ વિગ્રાથી	ઉન્નતિ જ્યા પમાઇ છે ॥૫॥
ઋષિઓએ ખરે તેથી	કહ્યુ ઉન્નત નામ છે ન
જ્યારે "દેવકુલ" ક્ષેત્રે	"મૂલ મંડીસ" દેવને ॥૬॥

૧ શ્રેષ્ઠ, ૨ ઉચ્ચ, ૩ ઉના,

કર્પા પ્રમન્ન વિપ્રોએ	ત્યારે પામ્યા મહોદય ^૧ ।
ઋષિતોષા નદી તીરે	ધરતા ધ્યાન સજ્જનું ॥૭॥
કર્કુ ત્યાં તપ વિપ્રોએ	સાદ દગ્ગર વર્ષનું । ૮
તપસ્વી ॥ દ્વિજો પાસે	ગયો હું બિહુ રૂપથી ॥૯॥
ત્રિકાળ દર્શાઓથી તો	જોવાયો મૂળ રૂપથી ।
બ્રાહ્મણોએ મને જોયો	આયો પામ્યો વિરામ હું ॥૧૦॥
જાણ્યા દેવ હવે જાઓ	કર્પા? ઠહી મુનિઓ રહ્યા ।
પોતાના તપના તેજે	દીપાવતા હશે વિશા ॥૧૧॥
મુનિઓ દોડતા આવ્યા	“મહેશ” એમ બોલતા ।
પણ ત્યાં લિંગને જોયું	જોયા નહીં મહેશ્વર ॥૧૨॥
વિપ્રા તે લિંગ જોનારા	“મૂલ ચંડીશ” નામના ।
સદેહે આવવા સાચ્યા	મવે તે મુર લોકમાં ॥૧૩॥
જ્યારે પુરંદરે જોયું	સ્વર્ગ આપું ઋષિમય ।
અને તપરિવ્રજો ખીજા	સ્વર્ગમાં આવતા દીકા ॥૧૪॥
તેમને દૂરથી દેખી	સ્વર્ગમાંથી પુરંદરે ।
આવી પૃથ્વી પરે લાકડું	વજ્રથી લિંગ તે ખરે ॥૧૫॥
બ્રહ્મચારી મુનિઓનું	ત્યાં અદાર દગ્ગરનું ।
શૂન્દ આપું ઉણું તેણે	ન દીડું શ્રેષ્ઠ લિંગને ॥૧૬॥
એટલામાં મુનિઓએ	હોયો દીદો સુરેન્દ્રનેટ ।
દીધો ૮ જ્યાં તેમણે ગ્રાપ	ચયો ત્યાં નષ્ટ વામન ॥૧૭॥

કોથી જ્ઞેષ્ઠ કૃષિમિત્રે	દયાળુ પાર્વતી પતિ ।
મોહી વાળીયા જોડ્યા	તેમને શાન્ત પામતા ॥૧૭॥
અહા! વિપ્રે જળાઓ હો	કેમ ઉદ્દેગમાં તમે ।
તમે તો શાન્તિને ધૂંછો	ન કોય તમને ધટે ॥૧૮॥
પ્રસન્ન ચિત્તથી મર્વે	કહું તે સાંજશે હવે ।
પોનાના પુષ્પના નારી	જ્યાંથી પાછું પડાય છે ॥૧૯॥
સ્વર્ગ તે • જાનીઓથી રે	માર્ગા! એજ મનાય છે ।
જાનીઓએ સ્વર્ગ આપું	ધાયવુ નાજ જ્ઞેષ્ઠએ ॥૨૦॥
આથી હે, બ્રાહ્મણ શ્રેષ્ઠો ।	કહું એક તમે કરો ।
રહેવાને તમે વિપ્રે	નમ્ર આ રમણીય દ્યો ॥૨૧॥
અને વિવિધ યજોધી	દેવાને તૃપ્ત ત્યાં કરો ।
અગ્નિ હોત્ર તણો હોમ	ને કરો પિતૃ પૂજન ॥૨૨॥
તેમ ભણે સૌ વેદને	કરો અતિથિ આદર ।
એ પ્રમાણે સદા કરો	કરી સર્વે તપસ્વિઓ ॥૨૩॥
કૃપાથી માહરી અન્તે	મુક્તિ નિશ્ચય પામશે ।

બ્રાહ્મણો કહે:-

તપસ્વીએ	મિતાહારી	બચાવી ના સકે જરી ।
ભક્તિ તે ધૂંછતા તારી		તેને શા કામની પુરી ॥૨૪॥

શિવ જોડ્યા:-

કહું માની તમે માઈ	નમ્ર લો ગળિયામણું ।
ભક્તિ તમારી મારામા	રહેશે સર્વ કાલમા ॥૨૫॥

કહી આમ મહાદેવે	બંધ નેત્રો કરી અને ૧
સંભાર્યા વિશ્વકર્માએ કે	હિમા તે હાય જોડીને ॥૧૬॥
અને બોલ્યા 'કૃપામિ'ધુ'	કાષ આગા મને કરો ૧
વણ શંભુ દિગ્ધે કાળે	મુગ્ધ નગરી રચો ॥૧૭॥
પછી તે વિશ્વકર્માએ	ધરા ત્યાંની તપાસીને ।
બેઠે અજગિ જોડીને	કત્યુ દેરાધિદેવને ॥૧૮॥
જૂમિ અહીં તપામી મે	દેવોનો આ નિરાસ છે ૧
ને પડ્યુ તિંગ તથા ર	નગરી અત્ર ના થયે ॥૧૯॥
ચોગ્ય છે આ યતિઓને	શુદ્ધ્યેને અચોગ્ય છે ।
આમ તે વિશ્વકર્માએ	કત્યુ જ્યારે મહેશને ॥૨૦॥
ત્યારે વખાણવા ચોગ્ય	વાણી બોલ્યા મહેશ્વર ।
શુદ્ધ્ય બ્રહ્મણે મારો	વામ જો ધમ્મના નથી ॥૨૧॥
તો હવે તેમને કાળે	રૂપિતોયા નહી તરે ।
પવિત્ર રથાનમા એક	રમ્ય નમ્ર બનાવી દે ॥૨૨॥
સૂણી આગા ત્વરાથી તે	કોટી કારીગરો સહ ।
જઈ ત્યા વિશ્વકર્માએ	રમ્ય એક પુરી રચી ॥૨૩॥
નામ ઉમન રાખ્યું તે	લોક વિખ્યાત નમનું ।
રચના જોઈ સણનુ	પ્રમન્ન ચિત્ત થઈ ગયુ ॥૨૪॥
બોલારી મર્ત વિપ્રોને	કત્યુ આમ મહેશ્વર ।
ધ્યાન આ વિશ્વકર્માએ	અતિ રમ્ય ગોલ જો ॥૨૫॥

જગરો ગાગરો • પુણ્ય “નગન દર”^૧ પ્રદેશથી ।
 વ્યાપ સર્વ દિશાઓમાં એવી રમ્ય દિશે પુરી ॥૩૬॥

ત્રોટક ૭^૬

વિચર્યા નટગજ અધીરા જહીં
 મરજી અનુમાર દિગમર થે,
 અતિ પાવન સુંદર તે બૂગિને
 • સૌ માનવ નગનદરા ઉચરે ॥૩૭॥

સમ ચોરસ ખતોરા ગાઉ કહે
 રહી રાચક^૨ નગનદરા ક્ષિતિ^૩ તે
 નદી સાકરી પૂર્વ^૪ મહીં વદતી
 દિશ પશ્ચિમ ન્યકુમતી અવધિ ॥૩૮॥

ઉત્તરે કનકનદા ને દક્ષિણે સિધુ^૫ સુધીની ।
 શ્રેષ્ઠ આ નગરી હો ને સર્વ વિપ્રા પ્રસન્ન હો ॥૩૯॥

અહીં ભોગ અને મોક્ષ તબી પ્રાપ્તિ થશે નહીં ।
 સિંહ-અણા સુણી, આવી દિગ્ગે બોધ્યા દર પ્રતિ ॥૪૦॥

કુડગ આપનો શશુ મિટ્યા કોણ કરી શકે ।
 તપસ્વી વેદના પાઠો હોમતા અગ્નિહોત્ર જે ॥૪૧॥

એના અગ દિગ્ગતિના, કલિમા કોણ રક્ષક ? ।
 કોણ આરોગ્યદાતા ને કોણ મોક્ષ પ્રદાયક ॥૪૨॥

૧ એનામનો પ્રદેશ (નાથેર) ૨ સુદર ૩ પૃથ્વી, ૪ સમુદ્ર,

શિવ યોદ્યા:—

મારી રીતે પૂજાએલો
 વૈરીઓને વિદારીય^૧
 “ઉન્નત” આ ગણાધ્યક્ષ^૨
 જે આ કુબેર ભંડારી
 દેશે દ્રવ્ય તમેને તે
 આશિષ આપને દેશે

“મદાકાવ” સ્વરૂપથી ।
 તીર્થે મહોદયે રહી ॥૪૨॥
 થશે વિદ્ય વિનાશક ।
 રૂપે જે ગણનાયક ॥૪૩॥
 આરાધના કર્યા થકા ।
 “કુર્મા દિત્ય” નક્ષી નક્ષી ॥૪૪॥

બ્રાહ્મણો કહે:—

મદા રીડ^૩ કળિ કાળે
 રહેા દેવકુલ ક્ષેત્રે

અમારી શુદ્ધિને કાળે
 મર્વ તીર્થ વમે તોજ

કરી સંતુષ્ટ વિપ્રોને
 ત્યાં સામે વિશ્વકર્માએ

ચઢી સુવર્ણના સ્થાને
 રાજ રાજ મહાદેવ

સુગ્રી વાણી મહાદેવ
 સુનીઓ માથ તે દિવ્ય

ગુપ્તિઓથી કારિઓએ
 આથી શિવે કહ્યું વિપ્રો!

પવિત્ર કરવા તમે ।

તો પુરી લકષ્મી અમે ॥૪૬॥

મંગાલેશ્વર તીર્થમા ।

ધટે રે નહીં તો નહીં ॥૪૭॥

દીધું પુર મનોહર ।

અજલિ જોડીને કહ્યું ॥૪૮॥

જીવો સુંદર આ પુરી ।

ગ્ગી ગુજ મહેરથી ॥૪૯॥

સુવર્ણ સ્થાને ચઢી અને ।

જોયુ પાવન ધામને ॥૫૦॥

સતોષ્યા ત્રિપુનરીને ।

મામે ઉત્તન દાન જે ॥૫૧॥

વિપ્રે બોલ્યા—

દેવ તુષ્ટ થયા હો તો	અવકેશર નામથી ।
ભેના રહો મદા નમ્ર	સુવર્ણ રથાને રહી હર ॥૫૨॥
મતોપી શબ્દ વિપ્રાને	સુવર્ણ રથાને થયા સ્થિર ।
ગતન મત્યમા ^૧ મોહે,	ત્રેતા માહી સુવર્ણનું ॥૫૩॥
રથાનુ દ્વાપરે દેરી,	કલિમા સ્થલ અમ્રમનુર ।
આ પ્રમાણે ^૨ રથા શબ્દ	“અવકેશર” નામથી ॥૫૪॥
ઉન્નતનાસી વિપ્રોએ,	પૂજ્યા હાર્દિક બાવથી ।
સૂચના સત ધન્યાએ	પૂરતી પાપનાશક ॥
કથા ઉન્નતની આ મે,	કહી હે, સતી પાર્વતી ! ॥૫૫॥

—“ઉત્તેવાળ બધું” ના બધુંકૃત્યથી.

[આ હરોબદ અનુવાદના ક્ષતો આપણા જ્ઞાતિગત પ શ્રી રામકૃષ્ણ માહેશ્વર શુક્લ છે તેઓએ પોતાની કવિત્વ શક્તિમદ, મૂળમ- “બ્રાહ્મણોત્પત્તિ માર્તંડ” માથી આ અનુવાદ કરેલો છે. રસજાતિના ધનિદાસમા આ વસ્તુ ઉપયોગી હોઇ અત્રે રજુ થાય છે]

સુમન-સંચય

*દાસમાં છારીઆ ઉનેવાળોમાં બે ગોત્રના જાની, બે ગોત્રના જોશી, પુરોહિત, પંડ્યા, ભટ્ટ અને ઉપાધ્યાય છે. તેમની વચ્ચે ૧૨૦૦ ની સેખાય છે. તેમના ગોત્ર સોમવરા પ્રાણ્ય છે. નાથળીઆ ઉનેવાળોમાં-ઝોઝા, જોશી, ભટ્ટ, વાલીયાજોશી, ભટ્ટ જોશી, માદગીયા જોશી, દાકર, રાજગોત્ર, ઉપાધ્યાય, પાઠક, વોરા, શ્રોત્રિય અને દુવેતી અટકો છે. બાજીઆ ઉનેવાળોમાં ભટ્ટ, દાકર, ગહેતા, જોશી, ઉપાધ્યાય, પંડ્યા, પુરોહિત, અને અવધુની અટકો છે.

*આપણી અટકોની એક કવિતા બારોટની ભાષામાં મળી આવે છે.

જાની, પ્રોત, આચારજ, પંડ્યા, જોશી, ઝોત ગજોત

વાધ્ય, વોરા, ઉપાધ્યાય, ભટ્ટ, ઝોઝા, પાઠક અને દુવે.

ભાદરોડા (દાકર) વાધ્યા, વાલ ગોત્ર વળકળે

મે'તા મન્હર મારેલદ સુમળીયામાં સેલ,

રેમ દેલવાડીયા રેતા, ઉનવગડ વેજલ આવતે

એ'શી રેમ ઉમરડા સોળ દવે મરંતા મારીયા

*આપણા ચોરાઓ મંબધમાં બારોટ નીચે મુજબ થયે છે.

નાથળીઆના ચોરાઓ : બાજરીયાવાડમાં દેરડાનોચોરા.

૨. નાથેરમાં શીંજગો ચોરા ૩ નાથેર મયાળે લોડવાનો ચોરા,

૪ આખા ગામમાં સોરડનો ચોરા.

છારીઆના ચોરાઓ :

કોડીનાર, હારા, સરખડી અને દેલવાડા.

બાજીઆના ચોરાઓ :

સુરત, શુકવતિય, ચરોત્તર, સોખડા, વાંતરમા, ઉતરાજ, ભાલ, દંદાર્ય અને સિદ્ધપુર. કુલે બધા વિભાગોના મળી ૧૮ ચોરાઓ સેખાય છે.

. [૨]

• : ઉનેવાળ બ્રાહ્મણોની પૌરાણીક કથા :

[ગદ્ય]

• સ્કંદ પુરાણાન્તર્ગતમાં “પ્રભાસખંડ”ના અધ્યાય ૩૧૯માં ઉન્નતપુર અને ઉનેવાળ બ્રાહ્મણોની જે પ્રાચીનતા ૭૧ સંસ્કૃત શ્લોકોમાં આપેલી છે, તે ગુજરાતી ભાષાન્તરમાં અત્રે પેશ થાય છે.

સત્તો મચ્છેન્મહાદેવી.....થી શરૂ

મહાદેવજી બોલ્યા:—હે, મહાદેવી ! ત્યારપછી ઉત્તમ એવા ઉત્તરસ્થાન (ઉના) તરફ જવું. દેવકુલ (દેલવાડા)થી ઉત્તર ભાગમાં જે માધલ દ્વર “ઉત્તમ સ્થાન” એ નામનું સ્થળ પૃથ્વીમાં પ્રસિદ્ધ છે, તે ઉન્નતક્ષેત્રની ઉત્તર દિશા તરફ ઋષિતોષા (મચ્છુન્દ્રી)ના તટ ઉપર બ્રાહ્મણોથી પ્રતિષ્ઠા કરાયેલું, સર્વ પાતકોનો નાશ કરનાર, મહા પ્રભાવવાળું “બ્રહ્મેશ્વર” નામનું લિંગ છે. હે, મહાદેવી ! ચંડીગણોથી રક્ષાયેલું આર્ય સીમા (હદ)થી યુક્ત એલું આ “ઉન્નતસ્થાન” મેં બ્રાહ્મણોને બહુ આમહથી આપ્યું છે. ૧-૨

દેવી બોલ્યાં:—હે, સુરએક ! આ સ્થળનું નામ ઉત્તમ શાથી થયું ? કેટલી સીમાવાળું તે સ્થાન બળાતકારે તમે શા માટે આપ્યું ? તે બધું મને સંક્ષેપથી કહે—અતિ વિસ્તારથી નહીં. ”

મહાદેવ બોલ્યા:—હે, દેવી ! પાપોનો નાશ કરનારી કથા હું છું તે તમે સાંભળો. કે જેને સાંભળીને મનુષ્ય સર્વ પાતકમાંથી મુક્ત થાય છે. આ સર્વ સ્થાનના સંકેતનું કારણ સૃષ્ટિના સંક્ષેપને સૂચવનાર ત્રીજા બ્રહ્મખંડમાં અગાઉ કહ્યું છે. તથાપિ હે, પાર્વતી ! સંક્ષેપથી તમને કહું છું તે સાંભળો. ૪-૫-૬

જે મહાદેવ (ઉનાના મોદેશ્વર) તીર્થમાં ફરીયા લિંગને ઉન્નગિત કર્યું હતું, તે સર્વ સ્થાનોમાં એક સ્થાન “ઉન્નત” એ નામે કહ્યું છે. જ્યાં એક ખાહણોની ચક્રિત, લિંગનું પતન કરવામાં ઉત્પન્ન થયે હતી. ૭

અથવા પ્રજામક્ષેત્રનું (પ્રામાન્ય) પૂર્વદાર ઉચ્ચ છે તે સર્વ સ્થાનોમાં એક સ્થાન “ઉન્નત” એ નામે છે.” ૮

જ્યાં વિદ્યાથી અને તપથી ઉત્તમ ખાહણો છે તે સર્વ સ્થાનોમાં એક સ્થાન “ઉન્નત” એમ કહેવાયું છે. ૯

જ્યારે ખાહણો દેનકુલ (દેલવાડા)માં “મૂલચ કીશ” (હાલના નાના મહાદેવ) નામના મહાદેવને પ્રસન્ન કરીને ફરીયા મહાદેવ તીર્થ (મોદેશ્વર)માં આવ્યા, ૧૦

ત્યારે ત્યાં તે મહર્ષિઓએ આદિ અત વિતાના પરમ મહાદેવનું ધ્યાન કરતા સાઠ હજાર વર્ષ સુધી તપ કર્યું ૧૧

હે, પાર્વતિ ! ઋષિતોમાં નહીના સુદર, પવિત્ર અને પાપનાશક તરૂં ઉપર કરોડ સંખ્યાના તે ઋષિઓએ જ્યારે તપ કર્યું ત્યારે-૧૨

હે જામિની ! લિલ્લુનું રૂપ ધારણ કરીને ફરીયા હું ત્યાં ગયો હો, વરદાને ! ત્રિકાલદર્શી, રાગદોષ રહીત એવા તે સર્વ ખાહણનું તપસ્વીઓએ મને જોતા વારજ આગળ્યો અને મોદેશ્વર ત્યાં ચૂપ થયે ગયા, ૧૩-૧૪

હે, દેવ ! તમે ક્યા જાઓ છો ? અમોએ તમોને આગળ્યો છે એમ કહીને ખાહણો મારી પાછળ દોડ્યા અને “હે, ઇશ !” એમ બોલતા, ચોનાના તપથી રસે દિશાઓને ઉત્તરવળ કરતા, દોડતા આવતા તે મુનિઓ જ્યાં મારી પામે આ વા ત્યાં તેઓને લિંગનારૂં દર્શન થયું-મોદેશ્વર ન દેખાયા. ૧૫-૧૬

ત્યારે “મૂલચંડીશ” નામના તે લિંગના જે જે મુનીઓએ દર્શન કર્યો તેઓ સર્વે સદેહે સ્વર્ગમાં ગયા. ૧૭

ત્યારે તે મુનીઓથી સ્વર્ગ વ્યાપ્ત થયું છે, એમ ધન્દ્રે જોયું અને તપથી ઉગ્ગ્રવળ એવા બીજા મુનીઓ પાશુ આવે છે એમ જાણ્યું ત્યારે તે વખતે ધન્દ્રે પૃથ્વી ઉપર આવીને પોતાના વજ્રથી (વસ્ત્રથી) તે લિંગને ઢાકી દીધું. ૧૮-૧૯

ત્યાં બીજા ઉપરિતા-બ્રહ્મચારી એવા અદ્વર હજાર મુનીઓ હતા પરંતુ તેઓ તે ઉત્તમ લિંગને ન જોઈ શક્યા. ૨૦

(તેટલામાં) અત્યાનંદ વજ્ર સહીત ધન્દ્ર ત્યાં દેખાયા અને ગયા તે મુનીઓ આપ દેવા જાય છે ત્યાં ધન્દ્ર અદૃશ્ય થઈ ગયા. ૨૧

મુનીઓને કોપયુક્ત થયેલા જોઈને ત્રિપુરાસુરનો નાશ કરનાર ભગવાન શંકરે મધુર વાણીથી આશ્વાસન આપતા તે મુનીઓ મત્તે રહ્યું કે, ૨૨

હે, શ્રેષ્ઠ બ્રાહ્મણો! સદા શાંતિમાં પરાવશ્ય રહેનારા તમે શા માટે ખિન્ન થાઓ છો? પ્રસન્ન મુખવાળા થઈને તમે મહાઈ વચન માણો ૨૩

જાની એવા તમે સ્વર્ગને શા માટે વધારે ઉત્તમ માને છો? ત્યાં કેટલાક ૮ વસ્તુઓ અને કેટલાક ૧૨ આદિત્યો કહેવાયા છે. ૨૪

કેટલાક ૧૧ રૂદ્રો અને બીજા જે અશ્વિનીકુમારો કહેવાયા અને તેઓને સ્વામી કાઈ એક ધન્દ્ર નામે કહેવાયો છે. ૨૫

જે સ્વર્ગમાંથી મનુષ્યો પોતાના પુણ્યનો ફલ યતા નીચે પડે છે, આવી રીતના દુઃખવાળા સ્વર્ગની પડીતો ઈચ્છા કરતા નથી ૨૬

હે, બ્રાહ્મણો! આ કારણથી માત્ર વચન માને અને નહિ તો માટે મહાત્મ તેજસ્વી એક મુંદર નગર થયો. ૨૭

હે, દિગ્ગે ! હમેશા અગ્નિહોત્રી યજ્ઞ હવન કરે, દેવતાઓને વિવિધ પ્રકારના યજ્ઞોથી પૂજે અને પિતૃઓનું પૂજન કરે. ૨૮

નિત્ય અતિથિઓનો સત્કાર કરે તથા વેદાભ્યાસ કરે ને આવી રીતે નિત્ય કરવાથી વિદ્યા અને જ્ઞાનના સચયથી તથા મારી કૃપાથી હે, ત્રિપેન્દ્રો અંતે તમેને મુક્તિ મળશે ૨૯

ઋષિઓ બોલ્યા—રક્ષણ કરવામા અમમથ' છતાદારી, તપશ્વી અને તમારી ભક્તિનીજ ધૃષ્ટાવાળા એવા અમેને નગરનુ તુ પ્રયોજન છે ? ૩૦

મહાદેવ બોલ્યા—તમેને હમેશા પરમેશ્વરમા ભક્તિ ઉત્પન્ન થશે. ૩૧

માટે એક સુદર નગર મહણ કરે અને માઈ વચન માને. આમ ક્ષીને જેના અર્ધો મીએવા નેત્રો છે એવા ભગવાન શંકરે—૩૨

સર્વ સિંધીઓમા એજ એવા વિશ્વકર્માનુ રમરણ કર્યું. અને રમરણ કરતા વારજ વિશ્વકર્મા દાય જેડીને આજગ આવી ઉમા રજા અને કહ્યું કે હે, દેવ ! મને જલ્દી આગા દરમદો હું તમારા વચન મુજબ જરૂર કરીશ. ૩૩

મહાદેવજી બોલ્યા—હે, ત્વષ્ટા ! આ બ્રહ્મણે માટે એક સુદર નગર બનાવે ૩૪

જ્યારે શંકરે એમ કહ્યું ત્યારે વિશ્વકર્માએ આરે તરફ જુમિનું નિરીક્ષણ કર્યું અને પ્રણામ કરી લોકનુ કમ્પાણ કરનાર મહાદેવજી પ્રત્યે બોલ્યા કે— ૩૫

મેં જમીનની પરીક્ષા કરી છે અને અદિ નગર કરવુ એ મોગ્ય બધી કારણ કે અદિ સાક્ષાત દેવકુલ છે તથા અદિ લિંગનુ પતન થયુ છે. ૩૬

અહિ આ પતિઓએ વાસ કરવો પણ ગૃહસ્થાશ્રમીઓએ વમતું
યોગ્ય નથી હે, મહેશ્વર ! ૩ રાત્રિ, ૫ રાત્રિ, માત્ર રાત્રિ, ૫ક્ષ, માસ,
અને કાતુ (એ માસ) અથવા વધુમાં વધુ એક અયન (૬ માસ)
સુધીજ સ્ત્રી પુત્ર જોડે ગૃહસ્થાશ્રમીઓએ અહિં તીર્થમા
રહેવું. ૩૭-૩૮

જો ગૃહસ્થાશ્રમી ૬ માસથી વધારે સમય આ તીર્થમા રહે તો
મનની અવ્યવતાથી તેનું મન વિકારવાળું થાય છે. તીર્થની
અનુભૂતિ થાય છે, ત્યારે હરેક ગૃહસ્થાશ્રમીઓ સર્વ ધર્મથી બ્રમ્હ
થાય છે. એવી રીતે જ્યારે મહાદેવજીને વિશ્વકર્માએ કહ્યું
ત્યારે-૩૯-૪૦

મહાદેવજીએ વિશ્વકર્માના વચનની પ્રશંસા કરીને પુનઃ કહ્યું કે,
ગૃહસ્થાશ્રમી ત્રિપ્રો અહિ દેવકૃષ્ણમા રહે એ ગતે પણ મમતુ નથી ૪૧

હે, સિત્પીઓમા શ્રેષ્ઠ વિશ્વકર્મા ! કવિતોષા (મન્ધુન્દી નદી)
ના સુંદર તટ ઉપર કે જ્યાં લિંગને ઉમાગિત કર્યું છે ત્યાં નગર
બનાવો. ૪૨

મહાદેવજીનું વચન સાંભળીને તુરંતજ વિશ્વકર્માએ કરોડો
શિશ્નીઓ સહીત ત્યાં જઈને એક નગર બનાવ્યું. ૪૩

હે, સુર સુદરી ! તે નગર “ઉન્નત” (ઉંચા) એ નામે લોકમા
પ્રસિદ્ધ થયું. તે પછી શિવજીએ પ્રસન્ન થઈ નગરને જોષ્ટને, ૪૪

મરદન નમાવી શી શકે સર્વ આહ્વાજોને બોલાવીને કહ્યું કે,
વિશ્વકર્માએ આ ઉત્તમ સુદર સ્થળ બનાવ્યું છે ૪૫

જેમા હજારો ઘરો છે. અને નગરની બહાર ચારે દિશાઓના
હજાર મામવાળો પવિત્ર “નગર” (નાથેર) દેશ કહેવાય છે
તે છે ૪૬

અને તે લજાઇ પહોળાઇમા આદ્ય યોજન (૩૨ ગાઉ) ના વિસ્તારવાળો છે જ્યાં પોતાની ઇચ્છાથી મહાદેવજી નમન થઇને રૂપાં હતા. તે મહા પવિત્ર દેશને લોકો “નગનદર” (નાથેર)એ નામે ઓળખે છે. ૪૭

નાથેરની હદ-પૂર્વ કાગમા પવિત્ર શાકરી નદી, પશ્ચિમમાં ન્ય કુમતિ (શિગવડો) ઉત્તરમાં કનકનન્દા નદી અને દક્ષિણમાં સમુદ્ર સુધીનો દેશ તે ચારેની વચ્ચેનો દેશ તે “નગનદર” (નાથેર) નામે કહેવાયો છે. ૪૮-૪૯

લજાઇ પહોળાઇથી ૮ યોજનના (૩૨ ગાઉના) ગાથે આ સર્વ દેશ (નાથેર) “ઉન્નત” (ઉના) સાથે મે તમોને કલો છે ૫૦

હ, દિગે ! તમો આ એવું નમરનું મહત્ત્વ કરો અને પ્રમન્ન થાઓ. અહિં (નમરમાં) તમોને ભોગ અને ભોક્ષ બન્ને મળશે તેમાં સંશય નથી. ૫૧

આવી રીતે મહાદેવજીએ કયું તમારે સર્વે જાણ્યું મહાદેવજી પ્રત્યે બોધ્યા કે, અમે પરમાત્મા એવા તમો મહાદેવજીની આજ્ઞાને હેનની શકીએ એમ નથી ૫૨

હતા તપગા અને અગ્નિહોત્રમાજ પ્રીતિવાળા અને વેદાધ્યયનથી શોભતા એવા જે અમોના આ ભયંકર કલિકાળમાં રક્ષક ટાણુ છે ? અમોને દ્રવ્યાદિ કોણુ આપશે ? અમારૂં આરોગ્ય કોણુ જાળવશે ? તથા અમોને મુક્તિ કોણુ આપશે ? ૫૩

મહાદેવજી બોધ્યા:—મહારી સારી રીતે આરાધના કરો તો હું “મહાકાસ”ના સ્વરૂપમાં “મહોદય” તીર્થમાં રહીને તમારા યત્નઓનો નામ કરીશ અને “ઉન્નત” નામના વિધનમાજ (ભાગ્ય ગણેશ) તમારા વિધોનું હેન કરશે. ૫૪-૫૫

જાણનાથ સ્વરૂપે રહેનું નવ નિધીઓનો ગ્રામી કુળેશ્વ મારી
ગીતે આરાધનાથી પ્રસન્ન થઇને તમેને દ્રવ્ય આપશે ૫૬

• “દુર્ગા દિત્ય” (સૂર્ય) તમેને નિત્ય આરોગ્ય આપશે અને
મહાદેવ તીર્થ (મોદેશ્વર) તમેને હમેશા આનંદદાયક થશે ૫૭

મારી રીતે આરાધના કરાયેલ જ્યાં મર્વ મર્વ કાર્યોમાં
મહાદેવ આપી તમારી સર્વ ઇચ્છાઓને પૂર્ણ કરશે અને તમેને
અત્યંત સુકિત આપશે ૫૮

‘બ્રાહ્મણો જોડ્યા’ — હે, સુરસત્તમ ! જો મર્વ તીર્થો મગાનેશ્વર
(શુક્તપ્રયાગ તીર્થ) ક્ષેત્રમાં તથા કલ્યાણકારી દેવકુલમાં મહાભયકર
કલિયુગમાં પણ આપણી પરિત્રતા માટે રહેતા હોય તથા આપ
પણ અહીં રહેતા હો તોજ હે, મહેશ્વર ! અમે આ નગરને પ્રહસ્ય
કરીએ-અન્યથા લેનારી ઇચ્છા નથી ૫૯-૬૦

મહાદેવજીએ ‘એમ થશે’ એવું વરદાન આપીને (તે વિગ્રહોનું
વચન સ્વીકારીને) સાત સાત ભૌમ (માળ) વાળા, અને ચંદ્ર
મમાન શોભતા, અમાસીઓવાળા મહેલોથી શોભતું, અનેક પ્રકારના
રોડો, વાહનો અને ગ્રામોથી સુકત તથા આરે તરફ સીમાવાળું એવું
તે સુદર ‘ઉન્નત નગર’ (હિના) તે બ્રાહ્મણોને આપ્યું ૬૧

સૂતજી જોડ્યા મહાદેવજીએ તેઓને નગર આપ્યા પછી
પોતાની સામે હાથ જોડી હિંમતી વિશ્વકર્માને જોયા ૬૨

વિશ્વકર્મા જોડ્યા:—હે, મહાદેવજી ! તમારી કૃપાથી મેં નગરોમાં
ઉત્તમ એવું આ સુદર નગરનું નિર્માણ કર્યું છે તો આપ સુવર્ણના
ચંદ્રાણુવાળા આ સ્થળ ઉપર ચઢીને તેનું નિરીક્ષણ કરો આવું
વિશ્વકર્માનું કહેલું માલગી ત્રિપુરાન્તક ભગવાન શ કરે મર્વ મહાર્જીઓ
સાથે તે સ્થળ ઉપર ચઢીને કિલ્લાવાળું સુદર તે “ઉન્નત નગર”
જોયું ૬૩-૬૪-૬૫

ત્યા મુવર્ણ રથજ હિપર રહેલા ત્રિપુરાન્તક મહાદેવજી. સર્વ કવિઓએ મળીને સ્તુતિ કરી તેથી પ્રસન્ન થઇ મહાદેવજી તેઓ પ્રત્યે બોલ્યા કે, તમે ઉત્તમ એવું કામ પણ વરદાન માગો ૬૬

ઉનેવાળ કવિ બ્રાહ્મણો બોલ્યા—હે, મહાદેવ ! હે, હર ! જો આપ પ્રસન્ન થયા હો તો “રથસકેન્ધર” (ઉન્નત રથજના સ્વર્ગી) એવું નામ ધારણ કરીને આ નગરની સહાજ સેના આપ મહાને માટે અહિં નિવાસ કરે ૬૭

એવી રીતે બ્યારે તે કવિઓએ કહ્યું ત્યારે, મહાદેવજી આ રથજમા સદાને માટે રહ્યા હે, દેવી ! સત્ય યુગમા આ રથજ રત્નમય હવુ, ત્રેતાયુગમા સોનાનુ અને દ્વાપરમા રૂપાનુ હવુ આજે કળાયુગમા તે પાષાણમય છે આવી રીતે તે રથજમા “રથસકેન્ધર” નામે કહીને મહાદેવજી રજા છે ૬૮-૬૯

ઉન્નતસ્થાન (ઉના) મા રહેનારા ઉનેવાળ બ્રાહ્મણોએ આગળીજાઓએ મહાદેવજીનું હમેશા પૂજન કરવું જોઈએ. ખીજા ૩, માધ માસની ચતુર્દશી તિથીમા ત્યા ખાસ કરીને જાગરણ કરવું જોઈએ કે જોથી બધી મન કામનાઓ પૂર્ણ થાય છે ૭૦

હે, દેવિ ! આ પ્રમાણે ઉન્નત રથજ (ઉના) નું મહાત્મ્ય મે તમને કહી સંજાળાવ્યું કે જોને સાંજળવાથી મનુષ્યોના પાપો નાંદ થાય છે તથા સર્વ કચ્છા પ્રમાણે ફલ મળે છે ૭૧

: उत्तरार्ध :

[૧] : ઇષ્ટદેવ મહાકાલેશ્વર :

—*—

તતો ગચ્છેન્મહાદેવિ તસ્યૈવોત્તરત- સ્થિતમ્ ।
મહાકાલેશ્વરં દેવં સર્વરક્ષાકરં પરમ્ ॥૧॥
અધિષ્ઠાતા પુરસ્યાઽસ્ય પ્રૈત્વો રુદ્રરુપધૃક્ ।
દશૌ ચ પુર્ણિમાયાં ચ મહાપૂર્જાં પ્રકારયેત્ ॥૨॥
મહોદયે નરઃ સ્નાત્વા મહાકાલ પ્રવશ્યતિ ।
ઘનાદયો જાયતે લોકે સપ્તજન્મસદ્ગતકમ્ ॥૩॥
(સ્કંદ પુરાણ)

અર્થ:—શ્રી શિવજી પાર્વતીજીને કહે છે કે, હે મહાદેવિ !
તે પછી તે ઉન્નત સ્વામી-વિદ્યન્મહેતા વિદ્યનાજી ગણેશની ઉત્તરમા
રહેલા અને મર્વની રક્ષા કરનારા ઉત્તમદેવ મહાકાલેશ્વરના દર્શન
જપું. કામ કર રુદ્રરૂપને ધારણ કરનારા આ દેવ આ ઉન્નતદુર્ગ-પુરના
અધિષ્ઠાતા-સ્વામી છે. તેની દર અમાસે અને પુનમે મહાપૂજા
કરવી કે કરાવવી જે માણસ મહોદય (મોદેશ્વર) તીર્થમા રનાન
કરી મહાકાલના દર્શન કરે છે તે સાત જન્મ સુધી આ સંસારમા
પૈસાદાર થાય છે

‘પ્રલાસખડ’નાઅધ્યાય ૩૧૯ શ્લોક ૫૪-૫૫ માં લખ્યું છે કે—

મહાકાલસ્વરુપેણ સ્થિત્વા તીર્થં મહોદયે ।

નાશયિष્યામિ શત્રૂન્ વઃ સમ્યગારાધિતો હ્યહમ્ ॥

મહોદય તીર્થમા હું મહાકાલસ્વરૂપે રહીને, જે તમે મારી સારી
રીતે આરાધના-પૂજા કરશો તો તમારા શત્રુઓનો હું નાશ કરીશ.

મહોદય તીર્થ માટે ‘પ્રલાસખડ’મા લખ્યું છે કે—

અર્ધમોશ ચ તત્તીર્થં સમન્તાત્પરિમંડલમ્ । ૩૨૭ શ્લોક ૬.

મહોદય તીર્થ જે હાલમાં ઋષિતોયા-મચ્છુન્દ્રી નદીને કાઠે ઉનાથી ઉત્તરે આવેલું અને તે હાલ “મોદેશ્વર” નામે ઓળખાતું હોઈ પ્રાચીન છે. હાલમાં ત્યાં રમણાન છે, અને તે મહાકાલેશ્વરની પાછળના ભાગમાં છે. ત્યાં નદીકાઠે મોદેશ્વર મહાદેવ હાલ બીરાજે છે અને હાલ તેની આગળ નદીકાઠે મુડદાં બળાય છે. “આ મહોદય તીર્થ ઓરસ ચોરસ અર્ધાંગાઉનું છે.” એમ ઉપરના પ્રમાણથી સિદ્ધ છે.

“મહાસખંડ”માં “ઋષિતોયા” મહાત્મ્યમાં-મહોદયે મહાસીર્થે મૂલચંડીશસંનિઘો । મહોદય તીર્થ, મહાતીર્થ દ્વિવાડામાં બીડબંજન મહાદેવ પાસેનો મચ્છુન્દ્રી નદીનો ભાગ જે હાલ “રામપાજ” નામે ઓળખાય છે અને ત્યાં ધાટ પથ્થુ જુનો બંધાયેલો નદીમાં દટાએલો દેખાય છે તે સ્થળે મૂળચંડીશ (સન્નિધિ, હાલ ‘નાના મહાદેવ’ નામે ઓળખાતા રમણની પાસેનો મચ્છુન્દ્રી નદીનો ભાગ) આ ગ્રણ, સ્થળોને અત્યંત પવિત્ર મચ્છુન્દ્રી નદીના તીર્થ સ્થળો કહ્યા છે. તે જગ્યાએ મુડદાના હાડકાં નાંખવાથી ગળા જાય છે, એવી ચમત્કારી વાત ત્યાં વિસ્તારથી વર્ણવી છે. અને ત્યાં રનાન, હાન, તર્પણ આદિ માટે ધણુ પુણ્ય થવાનું લખ્યું છે. આપણા પૂર્વજોએ રાજ્યમદમાં આપણા ઇષ્ટદેવને બૂલી જઈને પોતાનો નાશ નોતર્યો હોય તો તે મંત્રવિત છે. આપણા પૂર્વજો તે સમયે સોનાતી જનોઈઓ પહેરતા અને ચંદ્રગળ ઓઝા ઉનામાં અને સોમદેવ ઓઝા દેવવાડામાં જે વખતે રાજ્ય કરતા હતા તે સમયે આ પ્રાચીન મંદિર પૂર જાહોજવાણીમાં હોયું અને તેઓ યુદ્ધ વખતે મહાકાલની સદાય માગીને જતા.

“મહાકાલ”ની જગ્યાનું હાલની સ્થિતિનું વર્ણન:--

હાલમાં મહાકાલેશ્વર મહાદેવનું સ્થિત જમીનમાં ઉડું ઉતરી ગયેલું છે અને જમીન ઉપર ચડી ગયું છે.

ધૂળના ઢગલા ઉપર આવેલા અને ધૂળમાં ધૂળ કરે મળી જવા તત્પર થઈ રહેલા આ મહાશય મંદીરને નષ્ટ થવાની તૈયારી કરતું જોઈ તે વખતના હિના કાર્ટના ન્યાયાધીશ નાગર રા. મહાસુખ મથુરદાસે હિના, દેલવાડા વિગેરે ગામોમાંથી રૂપિયા પાચેક હજાર ઉધરાણું કરી તે મંદિરનો નવેસરથી શુદ્ધીદાર કરી સંવત ૧૬૭૦ ના આવણ સુદી ૮ ને શુક્રી આ મંદીરની અને પંચાયતન દેવાની પુનઃ પ્રતિષ્ઠાની શરૂઆત કરી આવણ સુદી ૧૦ ને રાત્રીએ સંભાષિ કરી હતી. તે વખતે ધામધૂમથી તેની પાલખી કાઢી હતી અને ચોર્ચાસી આદ્ય જ્ઞાતિને ભોજન આપ્યું હતું. ૨૪ આદ્યજ્ઞો પ્રતિષ્ઠાની વરોણીમાં થઈ હતા.

સવત ૧૬૭૧ ના ચૈત્ર વદી ૬ ને સોમેથી વદી ૧૦ સુધી આ મંદિરમાં પાંચ દિવસનો મહારુદ્ધય થયો હતો.

આ મંદિરના કંપાઉન્ડમાં આગળના ભાગમાં સભામંડપ છે. મંદિરની દક્ષિણે હનુમાનજીનું મંદિર છે, મંદિરને ફરતું કંપાઉન્ડ છે અને મંદિરની ઉત્તરે મેંદા દરવાજો છે મંદિરના કંપાઉન્ડમાં ૧ નીચા બેઠા ધાટની ધર્મશાળા છે. બહાર કુલોનો સુદર એક ખાગ છે. ગરેડીવાળા એક વાવ અને તેમાં એક તરફ પાણી ખેંચવાનો કાશ પણ છે મહાત્માઓ માટે રહેવા સાચક અગાશી વાળા સાત ગૃહોવાળું આ શુદ્ધીદાર થયેલું હિનેવાળોના ઇષ્ટદેવ શ્રી શાકાકાલેશ્વરનું મંદિર છે. તેના દર્શન કરતાંજ તે જોનારાના મનને અતિશય આનંદ આપી રહ્યું છે.

આ મંદિર હાલમાં હિના ગામથી બહાર દક્ષિણ દિશામાં ત્રીસેક વાર દૂર છે આ મહાકાલેશ્વર મહાદેવની સ્તુતિઓવાળું “મહાકાલમહિમા” નામનું એક પુસ્તક બહાર પડ્યું છે તેમાંની એક સ્તુતિ અત્રે મેં આપી છે.

- મહાકાલેશ્વરની સ્તુતિ

(મુલશ્લોક ૭૬)

કાલના કાલ મહાકાલ શિવને નમું, પ્રેમથી નાગધર ! નિર્વિકારી !
ભક્ત ભવભીતિ હર ! સાંતિ કર ! સુખકર, જ્યોત્સ્વનાથ ! ભગનેતહારી !
તાપહર ! તેજ કર ! શીત કર ! મોહ હર ! ધરણીધર ! ધર્મધર ! ત્રિપુરારી !
મોક્ષ કર ! કાલ હર, કામહર ! વિઘ્નહર ! ગૌરી અર્ધાંગ ધર ! ગંગધારી !
જગત જગૃક્ષ હર ! કુઃખહારિ હર ! દીર્ઘ આયુષ્ય કર ! સાન્તિકારી !
શિવશિવેતિ મહા શ્લોક નિશ્ચિન જપું, અંગિકા રમણ ! હે મોક્ષકારી.

, હુંદી ભૈરવ

ઉનેવાળ માતિના ખીખ ઇષ્ટદેવ 'હુંદી ભૈરવ' છે. અને તે નામ આપણે વશપરંપરાથી જાણીએ છીએ તેને માટે "મૈરવ સહસ્ત્ર નામ" નામક પુસ્તકના ૧૯ મા શ્લોકમાં હુંદી દક્ષાપ્રિયઃ પાંથો હુંદીરાજો નિરન્તકઃ એમ લખ્યું છે.

એમા હુંદી હુંદીરાજ તરીકે નામ સ્પષ્ટ છે. આ નામને મળ્યું મજ્જપતિનું નામ છે પણ તેની સાથે આ નામને મળ્યુંવામાં કોઈએ બૂલ કરવી નહીં. આ હુંદી ભૈરવ ઉનાના કોળીવાડામાં આવેલા શ્રી કનકેશ્વરી માતાના મંદિરની પાસે છે. જંગમમા દાસ બધાં પરાયે ઉજળક છે. અગાઉ અહીં મોટાં ઘરો દળાં તેના અવશેષો પાલકોના દગલાકે દાસ નજરે પડે છે. ઉનેવાળોના રાજ્ય પ્રસંગે તેનું મોટું મંદિર આ પૃથળે હતું. ઉનામાં આ રચનાનો અર્જુનદાર કરવાની ખાસ આપસ્યકતા છે.

[૨] રૂઢ મહાસય અને ઉનાનું વર્ણન

અગાઉ ઉનાનો વિસ્તાર ઘણો મોટો હતો. પૂર્વ દિશાએ નીચે પેલે પાર ઝવેરીપરું હતું, ત્યાં નરસિંહ મહેતા નાગર ગૃહસ્થની દીકરી કુંવરબાઈનું માસરું હતું તે હાલ છતરીઆ નામે ઓળખાય છે. તેનો હાલમાં અવશેષ દેરી જેવો ભાગ તથા ત્યાં એક શિલાલેખ હોવા પડેલો મોજુદ છે. દક્ષિણે અગ્નિપૂર્ણ આંખાવાડી હતી. ધૂળકોટ ઉપર પણ એક મોટું પરું હતું. પશ્ચિમે ચતડીયુંપરું હતું અને ઉત્તરે ધાંડલાપરું હતું. ઉનાકોટમાં પ્રહારકુંડ હતો તેને ધૂળ ભરી પૂરી દીધી છે ને હાલમાં ફક્ત તેના કાંઠાજ દેખાય છે. સાબળુ છે કે હાલ મકાન બંધાયું છે. ઉના રાજ્ય વખતે ત્યાં પ્રાહરજોને અંખા પૂજા કરવાની મોટી વિશાળ જગા હતી.

આપણા પ્રાહરજોના ઇષ્ટદેવ મહાકાલેશ્વર તે “મૂળરાજ સોલકા”ના પણ ઇષ્ટદેવ હતા. વિ. સં ૧૦૪૩માં તેમણે રૂઢમહાસય બંધાવ્યો હતો. પ્રાહરજોએ ત્યાં શિવપૂજન અને રાજસભા માટે યોજના કરી હતી. હાલ પણ આ રૂઢમહાસય સહેરના કિલ્લાની અંદર મોજુદ છે; પરંતુ તેનો ઉપલો ભાગ તોડી પાડી તેમાંની મૂર્તિનું ખંડન કરી પાછળથી મુસલમાનોએ મસજિદના આકારમાં બનાવી દીધો છે.

એક નિહાનના કહેવા પ્રમાણે જુનાગઢના નવાજ હામદખાનજીના વખતમાં એલીયા ત્રીયા અબ્દુલ્લાચાહએ આ રૂઢમહાસયની મમજી બનાવી છે. અને તેમાં હજુ પણ તેની કબર છે. આ ઠેકાણે રૂઢમહાસય દેવો, એમ ઉનાના સૌ હિન્દુ મુસલમાનો આજપણ કબુલ કરે છે. આ મમજી હાલ “ગોતી મમજી”ને નામે ઓળખાય છે.

જુનાગઢના પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન વલ્લભજી આચાર્ય આજથી ત્રીસ વર્ષ અગાઉ સ્વર્ગસ્થ થયા. તેમણે કાલિઆવાડના જુના લેખો, સિક્કાઓ વિગેરે ઐતિહાસિક સાધનો ભેગા કરી રાજકોટ બુધ્ધીથી પ્રદર્શનમાં રાખેલા છે, તે ઉપરથી પણ સિદ્ધ થાય છે કે, જે આ મોતી મસજિદ છે તે આપણા પૂર્વજોના રાજ્ય સમયે "શ્રમકાલય" હતો. હજી પણ હિન્દુ મંદિરોના જેવું કાનરકાગ આ મસજિદની ભીતોમાં દેખાઈ આવે છે.

ઉના શહેરને ફરતો કિલ્લો છે. તેની બહાર દાસ ધણી વસતી છે. પહંણાં આ કિલ્લાને ફરતી સજીવન પાણીની હડી ખાઈ હતી તે પુરાવી દીધી છે. તેને રથળે હાલ સાકજખર છે. ભોડો તેને આજે પણ ખાઈને નામે ઝોળખે છે. આ જુના કિલ્લામાં દાસ મુસલમાનોની વસતી છે. ત્યાંનો ધણો ભાગ પડી ગયેલા મકાનો અને ખંડીઓસથી બનેલો છે. અહીં કાંઈપણ હિન્દુ બ્રાહ્મણોના શ્રાવણી સુખ શાન્તિમાં રહી શકતો નથી. હિન્દુઓ દાસ કિલ્લાની બહારજ રહે છે.

ઉનામાં અગાઉ મુસ્લિમો એક મોટું મંદિર હતું કે જેનું મહાત્મ્ય "પ્રભાસખંડ"ના વિસ્તારથી છે. તે મંદિર જાલબલ્લા અને બ્રહ્મકુંડથી દક્ષિણમાં "કુર્ગોદિત્ય"ના નામથી ઝોળખાતું હતું. એના મારે "સોરઠી તવારીખ"ના ૫૮ મા પાનાપર લખ્યું છે કે, "વાળા આસાદની એક વેજસની રાણી સૂરજના મંદિરની યાત્રા કરવા આવી કે જે સૂરજના મંદિરની જગ્યાએ દાસ મુસલમાનોની એક મસજિદ છે." આ ઉપરથી જણાય છે કે, આપણા પુરાણ પ્રસિદ્ધ દેવથાઓના પૂજો નાશ થયો છે. તેમાં કેટલું દાસ વિવશન છે અને કેટલાં નામરૂપ છે.

પ્રયાગમાં હાલ પણ નારાયણજી સિ વિગેરે ધર્મકાર્યો કરનારા ગૃહસ્થો પાસેથી કર તરીકે ભોવનું ભાડું રૂ. ૧૧ તથા વરણીનું સીધું વિગેરે હકક તરીકે લેવાય છે અને તે ધર્મક્રિયા કરનારાઓએ આપવો પડે છે. ત્યાના તીર્થ ત્રેર તરીકે હાલ પણ ઉનેવાળ બ્રાહ્મણોનું મનાય છે.

ઉનામાં અદરના કાટને ફરતી ખાધ બાધેલી હતી તેમાં મજૂરન પાખી હતુ હાલમાં જુનાગઢ સરકારે પશ્ચિમ દિશાએ નવો ફરવાળો પાડ્યો તે વખતે તે લગભગ પૂરાઇ ગઇ અને ત્યા બજાર બન્યુ છે પૂર્વ ફરવાળે નવાજ સરકારે તોડ્યો ત્યારે તેમાંથી જે સિંચાણેખો નીકળ્યા ફતા તે જુનાગઢ લઈ ગયા છે, એમ સાલજ્યુ છે આ કિસ્સો અમલ ઉના-રાજ્ય વખતે મુખ્ય રાજકુટુંબને રહેવા માટે હતો. ઉના કચેરીમાં એક મહાદેવનું જે લોગ હતું તે લોગ, ઓટસો વિગેરે ત્યાથી (ઓઝા નાગર અમનદારો ઓછા થવાથી) ઉપાડી ગયાનું કહેવાય છે.

[૩] ભાલલ (ભાલચન્દ્ર) ગણેશ

“પ્રભાસખંડ”ના ૩૧૯ ગા અધ્યાયમાં ઉન્નતો વિમ્બરાજસ્તુ વિમ્બચ્છેસા મવિપ્યતિ એટલે ઉત્તર નામે વિમ્બરાજ-ગણપતિ તમારા (ઉનેવાળના) વિધોનો નાશ કરનારા થશે, એમ લખ્યું છે. અને તેનું મહાત્મ્ય ૩૨૫ મા અધ્યાયમાં વર્ણવ્યું છે. તેનું ૨૫૫ મ્કપિતોયા-મધુન્દ્રી નદીના કાંઠે લખ્યું છે. રાત્ર્યના કલ્યાણ માટે બધા ઉન્નતપુર વાસીઓએ દરેક ચતુર્થીએ તે ઉન્નતમ્બામી-ગણાધ્યક્ષ-ગણપતિનું મધપુષ્પાદિથી પૂજન કરી ત્યાં મહોત્સવ ઉજવવાનું લખ્યું છે.

આપણા રાજ્ય વખતે ઉનામાં બીરાજતા દરેક દેવોના મેળાઓ બરાતા હતા. ક્યે દિવસે કોનો ઉત્સવ ઉજવવો તે મવિસ્તર પ્રભાસખંડમાં મહાત્મ્ય સાથે લખ્યું છે. ભાલલ-ભાલચન્દ્ર ગણેશનું મંદિર દાલ ઉનામાં કોળીવાડામાં થતું જુનું છે. તેનું ખરૂં નામ ભાલચન્દ્ર હતું પણ ઉન્નતપુર વસ્યા પછી તે ઉન્નતરવામી કહેવાયા. મંદિર દાલ ઉનાથી દક્ષિણ દિશાએ છે. નેમાં બે ઓરડા અને મોંઠા આગળ માદીઓ છે. ઉત્તરાભિમુખે મંદિર છે. પૂર્વ બાજુએ ઓરડામાં અગ્નિપુત્રે ભાલચન્દ્ર ગણેશની મૂર્તિ છે. તેના આમનમાં સંસ્કૃતમાં એક લેખ છે જે વંચાતો નથી.

ભાલચન્દ્રની પશ્ચિમે વાયડા વાળીઆરનો કુળદેવી વાયડ માતા છે. તેના આમનમાં પણ સંસ્કૃત લેખ છે એ વાયડા વાળીઆના વંશનો ઉલ્લેખ દીવાન “મોલીચંદ ચાદ” દત્તા. તેજેજ વેળસને બળેરને દિવસે ઉના ઉપર એકાએક ચડાઇ આજુવાનો મંદિર કપો દનો અને તે પદોંચાડવા માટે “કામ”ની અવટકવાળા ચારણોએ ખાદ કરી હતી અને છુપું કાવતુ રચ્યું હતું.

* તે વામડામાતાની પશ્ચિમે મહાલક્ષ્મીદેવી હાથી ઉપર પદ્માસન વાળી બેઠેલાં છે. તેની પશ્ચિમે એક મંમાદેવીની મૂર્તિ છે. તે ઉભેલી છે. * આ ચાર મૂર્તિઓ એકજ ઓરડામાં ઉત્તરાભિમુખે છે. તેની પશ્ચિમે એક ઓરડામાં “રત્નકેશ્વર” છે. તે બેઠેલ ઓરડા આગળ મોટા માદોઓ ઉપરથી અગાસી પડી ગઇ હોય તેવા હાલ છે, ત્યાં વામડાવાણીઆ દર વર્ષે પોતાની કુળદેવીનો હવન કરાવતા હતા.

* લાભલ ગણેશની પાછળ તેનો મોટો વાડો છે. તેની પાસે પૂજારીને રહેવા માટે એક મકાન છે. તેની પૂજા કોઇ આતીત બાબે કરતો હતો પણ હાલમાં અબોટી શ્રાવણ પૂજા કરે છે તેને વામડા તરફથી અગાઉ વર્ષાસન મળવું હતું તે હાલમાં બંધ છે.

લાભલ ગણેશની ઉત્તરે કનકેશ્વરી માતાનું મંદિર છે તે હાલ નાગર લોકોએ સુધરાવ્યું છે. કારણ કે દેલવાડાના હાદકેશ્વર મહાદેવ અને કનકેશ્વરી પેઠે ભાવનગર, જુનાગઢ જિના, દેલવાડા વિગેરેના નાગર ગૃહસ્થો પણ તેના ભક્તો છે. તે બન્ને મંદિરોમાં કુળદેવી કનકેશ્વરીની પૂજા મેવા કરવાનો હક્ક હાલમાં ઉતેવાબોનો છે. દુહી ભૈરવ કનકેશ્વરીના મંદિરની પાસે છે. હાલ જંગલમાં તે બધાં પરાં ઉજળડ છે. ત્યાં ફક્ત પત્થરના પાયાઓ અને ઢગલાઓ જ જોવામાં આવે છે. જિનાગા આપણા રાજ્ય વખતે જિનાને ફરતો કિલ્લો હતો. તેને દીવ, ઉમેદપુર, દિલ્લી, કુમેરપુર (ફાડીનાર) અને ખાચરો લાભલજીનો આવા પાંચ દરવાજા હતા. હાલમાં દેલવાડા દરવાજો છે તે અસલ મહામાસનો ઝીંગો ચલુતો હતો.

[૪] ધૂળકોટીઓ ક્ષેત્રપાળ

ઋષિનાથ નદીના કિનારે ઉનાની કાંધક પશ્ચિમ તરફ 'ધૂળકોટીઆ' નામે ઓળખાતો આપણા ઉનેવાળોના ક્ષેત્રપાળનો પદાઃ જેવો ટેકરા છે. કહે છે કે ત્યાં જુનામઢના નવાળ સરકારને તેમાં નગર જેવું હોય તે દટાઈ મર્યું છે, એવા વહેમને હીધે ઉપરના ભાગમાં ત્યાં ખોદકામ કરાવ્યું હતું. તે વખતે તેમાંથી મોટી શિલાઓ વિગેરે નીકળ્યું હતું પણ ધન કાંઈ જોવામાં આવ્યું નહિ તેથી તે બંધ રખાવ્યું હતું. આ ઉપરથી ત્યાં ચહેરનો મોટો વિભાગ હતો તે અત્યારે પણ જોતાં રહેજે સમજી શકાય છે. પુરાતત્ત્વવેત્તાઓને આ સ્થળે ખોદકામ કરી સૌધજોળ કરવાયાં થયું જણવા જેવું મળે તેમ છે. તે ડેકાણે હાલ મંદિર નથી પણ ધૂળથી બાધેલો ઓટલો છે. તે ઉપર અંદરના ભાગમાં ગુફા જેવા સ્થાનમાં આપણા ક્ષેત્રપાળ "ધૂળકોટીઆ" નામે પરંપરાથી પૂજતા.

કેટલા એકનું કહેવું એમ છે કે, ઓટલા પાસે પદાઃમાં એક ગુફા છે. તે ગુફા લાંબી છે તેથી અંદર જઈ શકાયું નથી. ત્યાં ચમત્કારો પણ દેખાય છે અને સંભળાય છે. ધોળીઓ પણ ત્યાં સળોડે પગે લાગવા આવે છે આને પણ એ જગ્યાએ કોઈ મોડું ચહેર દોય અને તે નાશ પામ્યું હોય તેમ દટાઈ મર્યું જણાય છે. એમ પણ કહેવાય છે, કે મોટી મોટી શિલાઓથી બાધેલું આપણા ક્ષેત્રપાળનું એક મોડું મંદિર ત્યાં હતું. તેમાં ભૈરવની એક પ્રચંડ મૂર્તિ પણ હતી તે બધું કાઢે કરીને પટ્ટી જાળે દગલો બની જઈ તેની ઉપર હાલ કંઈકાનું જગલ થઈ મર્યું છે.

‘ત્યાં ક્ષેત્રપાળનું’ મંદિર અને સહે નો મોટો વિભાગ હતો. એની પ્રત્યક્ષ સાક્ષીરૂપે આજ પણ હિના-દેલવાડા વિગેરે સ્થળોના ઉત્તેવાળ બાહ્યો લગ્ન કર્યા પછી સજ્જે ધૂળકોટીઆ નામે કાલમાં ઝોળખાતા ક્ષેત્રપાળને પગે લાગી ઇશ્વર મહાકાલેશ્વરને પગે લાગવા જાય છે. પરંપરાગત તે જુના રીવાજને ગુજરાત વિભાગમાં વસતા ઉત્તેવાળનું ધુઓ લગ્ન સમયે વરકન્યાને આ પુરાણ “ધૂળકોટીઆ” ક્ષેત્રપાળને માનસિક નમન આજ પણ કરાવે છે.

• મહાકાલની દક્ષિણે એક ધાર છે તે ધૂળકોટ સુધી છે. મહાકાલ અને ધૂળકોટ પાસે પાસે છે. તે ધારની બાજુમાં એક વિરાળ જમીન હતી. બાહ્યો મહાકાલ અને ધૂળકોટ આગળ ક્ષેત્રપાળના દર્શન કરી ત્યાં વિશ્રાન્તિ લઇ ધાર્મિક ચર્ચાઓ કરતા.

ચાલ રસ્તા ઉપર જે ખાઇ છે તેમાં લોહીની નીક આવેલી. તે નીક કાલ પણ નહીં સુધી ગએલી દેખાય છે. ઉત્તેવાળોની સ્ત્રીઓએ ત્યાં ગ્રાપ આપ્યાથી તેનો નાશ થયો કહેવાય છે. હિના સહેરનો મુખ્ય ભાગ આ તરફ સુધી હોવાથી ત્યાં કતલ થવાથી બધું બેદાનબેદાન થયું અને બહાદુરતા થએલા તે સદેશ કાંઈ ન રહેતા હોવાથી કાળે કરી તે સ્થળ કટાઇ જઇ ટેકરા જેવું થઇ ગયું. તેવું કાલ દેખાય છે.

અસહન હિના સહેરનો મોટો ભાગ તથા તેમાંના ધણી મંદિરો નાશ પામ્યા છતાં તેમાંની તે દેવોની નાગરોપ રહેલી જ્યાંએ અને કેટલાંક સ્થળો તે હિના નગરી-ઉત્તેવાળોની રાજ્ય-ધાનીની પ્રાચીન સંસ્કૃતિ અને વૈભવનું આજ પણ જ્ઞાન કરાવે છે. પૂર્વજોની તે પવિત્ર જૂગિ ઉપર આપણા બધાંએ અને વડીલો જો વધુ શોધખોળ કરે તો ખરું જાણવા જેવું ઐતિહાસિક તથા મળે તેમ છે.

[૫] : પ્રાચીન દેવસ્થળો :

૧—ઉન્નતકુર્ગ (ઉના) વિભાગમાં:-

પગવાટ, બ્રહ્મેશ્વર, સ્વલોકેશ્વર(મગૃત સિવલિંગ) સિંમલગ, બાલરૂપી બ્રહ્મા, બ્રહ્મકુંડ, કુર્મોદિત્ય, ક્ષેમેશ્વર, ગણુનાથ વિનાયક, મન્જરૂપી વિનાયક, મહાકાલેશ્વર, મહોદય (મોદેશ્વર), તિર્થ, કનકેશ્વરી અને માતૃકાઓ, ઉત્તમ સ્થાન, હુંદો ભૈરવ, ઉન્નત વિભરાજ, ભાવચંદ્ર (ભાભલ) મણેશ, અપિતોયા નદી (મધુન્દ્રી)-કુલે ૧૮

૨—દેવકુલ (દેલવાડા) વિભાગમાં:-

રૂપિતોયા નદી, દેવદાઝકા વન, નારદાદિત્ય (સૂર્ય)નું મંદિર અને મુર્તિ, સાંખાદિત્યનું મંદિર અને કુંડ, સૂર્ય મંદિર અને કુંડ, બ્રહ્મભાગ, અપર નારાયણ, વિષ્ણુ (સૂર્ય), મૂલ ચંડીશ (નાના) મહાદેવ, મૂલ ચંડીશ તીર્થ, મન્જરૂપ સિવ, તપ્તોદક કુંડ, સંગમેશ્વર (મોદા) મહાદેવ, સંગમેશ્વર તીર્થ, કુંડિકા તિર્થ, ગણુનાથ અને મન્જરૂપ મહાદેવ, કુબેરાશ્રમ (મધુન્દ્રી નદીનો કોળાનો આરો), અત્રુમુખ વિનાયક, કંબલેશ્વર મહાદેવ, ગોપાલ સ્વામી હરિ, બકુલ સ્વામી (સૂર્ય), ઉત્તરાકં કે મોક્ષાકં (સૂર્ય), શબર સ્થાન (શાંબર), કંઠક શોપિણી દેવી, કપિતીર્થ મરદાશ (મરવાદેવી), ક્ષેમાદિત્ય, મહાતિર્થ (રામવાળ) કુલે ૨૭

૩—ગુપ્તપ્રયાગ તિર્થ વિભાગમાં:-

માધવ-સૌપ્તિકાથી ભગવાનનું મંદિર, મંગા, વમુના અને સરસ્વતી કુંડો, સંગમેશ્વર મહાદેવનું મંદિર, ત્રિવેણી સંગમ કુંડ, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને શંકરા કુંડો, માતૃકાઓનું મંદિર, સિદ્ધેશ્વર મહાદેવ, મન્જરૂપેશ્વર મહાદેવ, ઉત્તરેશ્વર કે ઉરમેશ્વર મહાદેવનું મંદિર-કુલે ૯

ઉપરોક્ત પુરાણ પ્રમિદ્દ દેવસ્થળો ઉના અને દેસવાડામાં ઉનેવાળ શ્રીહરજીનું રાત્ર્ય હતું ત્યારે મહત્વસાળી ગણાતાં હતાં. તે સ્થળોનું મંદિર તર વર્ષન હજારો વર્ષ અગાઉ લખાયેલ “સ્કંદ પુરાણ”ના ‘પ્રભાસખંડ’માં છે. તેમાં દરેક ક્ષેત્રનો વિસ્તાર ગાપ સહીત લખ્યો છે. જેવાં કે, ઉના-મહોદય તીર્થ અર્ધા ગાઉમાં, ગુપ્ત પ્રયાગ-સંગમેશ્વર ક્ષેત્ર અર્ધા ગાઉમાં છે. આમ દરેક ક્ષેત્રની સીમા દર્શાવેલી છે. તે ઉપરાંત હાલની પરિસ્થિતીનું વર્ણન છેલ્લાં ૧૧૦ વર્ષ સુધીમાં લખાયેલ “સ્કંદ પુરાણ”ના ‘પ્રભાસખંડ’માંથી ગળી આવે છે.

ઉનાવિભાગમાં દર્શાવેલ દેવસ્થળોમાંથી અર્ધ ઉપરાંત સ્થળો મુસલમાની રાત્ર્યમાં ભરખીભૂત બન્યાં છે. અને જાડીનાઓના નામ શેષ આજ પણ જીર્ણોદ્ધાર રૂપે કે કંઈક ફેરફાર રૂપે દ્રષ્ટિગોચર થાય છે.

દેસવાડાની આજુબાજુ લગભગ આઠેક સૂર્યનાં મંદિરો હતા. બધા મળી ૨૭ સ્થળોમાંથી બાએજ ૭ મંદિરો આજે હયાતી બોગવે છે. હાલમાં ચારેક કુંડો પૂર્વવત્ આયુધ્ય બોગવે છે. કારણ કે, મુસલમાનો કુંડોને હોળ તરીકે ઉપયોગમાં લેતા હતા. તે સિવાય નદી, દેવ દારકાવન અને કુંડોના નામો પૌરાણીક સંબોધનથીજ પ્રમિદ્ધ છે.

ભાગ્યવશાત્ ગુપ્તપ્રયાગમાં મોટા બાએ જધાજ દેવસ્થળો હાલમાં વિદ્યમાન છે. યવનોના અમલ આક્રમણોએ હિંદુ દેવસ્થળોનો નાશ કરવા છતાં, અને “હમારા મહા લગતા દે” વિગેરે પોકળ ધાંધલો કપો છતાં હાલ એજ સ્થળે એજ નામે તે સ્થળો હિંદુઓનાં છે, તેની પુરાણો, ગ્રંથો અને ઇતિહાસો સાક્ષી પૂરી રહ્યા છે. તે મમયે પારકું પચાવી ખાવાની મનોવૃત્તિવાળાઓ કેટલું જુદાઈ ચલાવી રહ્યા હતા અને કેવા સંકુચિત હૃદયના હતા, તે તો ઇતિહાસકારોજ સમજી શકે.

હિન્દી વિશ્વકોષ નામના પ્રસિદ્ધ પુસ્તકમાં (જેના સર્વ ભાગોની કિંમત રૂપીઆ ૩૦૦ છે.) ઉન્નતપુરના દેવચળોનો પૌરાણીક ઇતિહાસ લખેલો છે. તે ઉપરાંત તેમાં ઉનેવાળ બ્રાહ્મણોની પ્રાચીનતા વિશે બહુજ સુંદર વર્ણન રજુ કર્યું છે. આ પુસ્તકમાં પ્રાચીન ઉન્નતનગર વર્તમાન ઉના નગરની પાસેજ હોવાનું જણાવેલ છે.

આવા પ્રત્યક્ષ ને પ્રગળ પ્રમાણોથી દેવચળોનો પ્રાચીન ઇતિહાસ સરળરૂપેનો છે. દરેક દેવચળનું મહાત્મ્ય જાણી વિચારી જો અમલમાં મૂકીએ તો ઉન્નત પણ આપણી જામીનમાં છે. દરેકમાં શ્રદ્ધા જોઈએ, નૈતિક જળ જોઈએ અને કર્તવ્ય પાલન જોઈએ ઇશ્વરી આદેશ સૂચવા મળતા ને પ્રેમ-ભક્તિનું સદાયે ચિંતન ધરતા દરેક જાણીઓની ફરજ છે કે, જ્ઞાતિના દેવોને પોતાના આગળે નહોતરવા જોઈએ.

-# કુળદેવી શ્રી કનકેશ્વરી -

સ્થળ જુનાગઢ પાસેના મધ્ય ગીરમાં

[૬]

કુળદેવી શ્રી કનકેશ્વરી

સપ્તશતિ ચંડીપાઠના "મૂર્તિ રહસ્ય"માં આપણી કુળદેવીનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે:

- નન્દા ભગવતી નામ યા ભવિષ્યતિ નન્દના ।
- સાસ્તુતા પૂજિતા ધ્યાતા ઘણી કુર્યાઝગધ્યયમ્ ।
- કનકોત્તમ કાન્તિ-સા સુકાન્તિ કનકામ્બરા ।
- દેવી કનક ઘર્ણામા કનકોત્તમ ભૂષણા ।
- કમલા કુશપાશાઞ્જે રલકૃત ચતુર્ભુજા ॥

અર્થ:-નન્દરાયથી ઉત્પન્ન થયેલાં જે 'નન્દા' નામે ભગવતી થશે (તે વખતે ઉત્પન્ન નહોતા યયા) તેમની સ્તુતિ, પૂજન, ધ્યાન કરવાથી જીતેન્દ્રિય માણુમ તથા જગતને વશ કરી શકે છે. તેમની કનક-મૂર્તિ જેવી દેહની સુદર કાન્તિ છે. 'કનક' જેવા ચળકતા વસ્ત્રો અને કનકના આભુષણો પહેરેલા છે તેમને આર હાથોમા કમલ, આંકુશ, પાશ અને શંખ ધારણ કર્યા છે.

આમા વર્ણવ્યા મુજબ કનક અને નન્દા એ શબ્દોના સુમેળથી 'કનકનન્દા' તેનું નામ છે.

સુપ્રસિદ્ધ પૌરાણીક રહેલાન્તર્ગત 'પ્રભામખડ' નામના ત્રયમા શ્રખ્ય છે કે, ત્ર્યંકુમતી કાઠીનારના પાદરમા આવેલી સીંગવડા] નદી કાઠીનારની ઉત્તરમા કાંધક ઇસાન ખૂણે ૧૨ ગાઉ દૂર છે ત્યાં 'કનક નન્દા' નામે મહાદેવી છે. તેમનું ચૈત્ર સુદી ૩ને દિને પૂજન કરવાથી મર્ત મનોરથો ફળીશૂત થાય છે.

'પ્રભામખડ'મા નન્દાનું નામ, નાથેર પ્રદેશની હદ ખતારતા ૩૧૯મા અધ્યાયમા-ઉત્તરે સ્વર્ણનદાચ,

અને બીજો પાદ વેંકટેશ્વર અને લૂખનૌની પ્રતમાં ઉત્તરે
કનકનન્દાચ, દક્ષિણે સાગરાઽવધિઃ । પૂર્વે તુ શાંકરી ચાર્યા,
પશ્ચિમે ન્યંકુમત્યપિ ॥

અર્થ-હિનાથી ઉત્તર દિશામાં કનક નન્દા, દક્ષિણે સમુદ્ર,
પૂર્વમાં શંકરાદેવી અને પશ્ચિમમાં ન્યંકુમતી (સીંગવડા) સુધી
નાથેર પ્રદેશ કહેવાય છે. ને તે ઉર ગાહિ લાંબો પહોળો છે.

હાલ પશ્ચિમે જ પૌરાણીક રથળે હિનાની ઉત્તરે અને ગીરની
મધ્યમાં આવેલા વિરાળ અરણ્યમાં કનકનન્દા (કનકેશ્વરી)નું
પ્રાચીન મંદિર છે. અને તે 'કનક' કુંગરની ટેકરી ઉપર, પૂર્વ
દિશામાં બેઠી સીંગવડા (ન્યંકુમતી) નદીને કાંઠે છે. અર્વાચીન
કાળમાં તેનું નામ 'કનકનન્દા' મરી, 'કનક' કુંગર ઉપર બીરાજતાં
હોય કનક-ના-ઈશ્વરી થા કનકેશ્વરી એવું નામ પ્રચલિત થયું છે.

'શ્રીમદ્ભાગવત્'માં લખ્યું છે કે, કંસે જે માયાને પત્થર ઉપર
પછાડતાં આકાશમાં છટકીને દેવી રૂપે દેખાયાં, તેજ દેવી નાનાવિધ
દેશમાં જુદા જુદા નામે પૂજાયે. તેમાંના એક સ્વરૂપ રૂપે કનકેશ્વરી
ગાતા છે.

દેવી કનકેશ્વરીની સાત સાહેલીઓ (બહેનો) નાની હતી.
કનકાચલમાં એ સાત દુર્ગા બહેનોનાં પૌરાણીક સાત દેવળો છે.

વિસાવદર રેલ્વે સ્ટેશનથી ૭ ગાહિ દૂર, જૂલકાળની કનકાવતી
નગરીને રથળે હાલમાં કનકાધ નામે ગામડું આવેલું છે. ત્યાં
કનકાધ (હિનેવાળ બ્રાહ્મણોની અને બીજાઓની કુળદેવી) ગાતા
અને ભૈરવનાથની જગ્યા ધણી વિખ્યાત છે.

આ રથળ જૈન અને બૌદ્ધકાળનું છે. બૌદ્ધ સમયને આજે
૨૫૦૦ વર્ષ થઈ ગયાં છે. આ ઉપરથી સ્હેજે મમજી શકાય
કે, જુળદેવી કનકેશ્વરીનું મધ્ય ગીરમાં આવેલું મંદિર હજારો વર્ષનું
પ્રાચીન છે.

વગી ત્યાંના આજી બાજીના ખંડિયેા જોતાં ઉપર લખ્યા મુજબ ત્યાં કનકાવતી નામે નગરી ભૂતકાળમાં દશે, એમ દાસના કનકાધ ગામના નામ ઉપરથી પણ અનુમાન થઈ શકે છે. કનકેશ્વરી દેવી, તે કનકાવતી નગરની મુખ્ય અધિષ્ઠાત્રી દેવી હોવાનું મानी શકાય. આમ આપણી કુળદેવી માતા કનકનગર (કનકાવતી)ની ઇશ્વરી-દેવી હોવાથી તેનું સંયુક્ત નામ કનકેશ્વરી પડ્યું. ધણી જાણિકો તેને કનક આધુ-કનકાધના નામથી સંબોધે છે.

દાસ તેના જીવન મંદિરો ઉના (કાળીવાડામાં) કાઠીનાર (કનકેશ્વરી શેરીમાં) દેસવાડા, ચોરવાડ, માંમરોલ (મંગલપુર-સોરઠ) વગેરે સ્થળો કાઠિયાવાડમાં છે. મૂળ સ્થાનક-પ્રાચીન મંદિર મધ્ય ગીરમાં છે. ગુજરાત વિભાગમાં તેના મંદિરો યરોતર ચોરાના જુલેલ ગામમાં, સિદ્ધપુર, ગાંગડ, સુરત અને શુકલતિથમાં છે. આ દરેક સ્થળોએ દર ચૈત્રી પુનેમનો ઉત્સવ (માતાનું પૂજન) બારે દળદબાથી થાય છે.

તપાસ કરતા માલમ પડે છે કે, માતૃથી કનકેશ્વરી યા કનકાધનું એક સ્થાન દીવમાં પણ છે. દીવ શહેરની બહાર મલેક અપાઝનો ને દીબો કહેવાય છે તેના પશ્ચિમ ભાગમાં અને દીવ બેટની દક્ષિણ દિશાએ કોરેલી બાઠમાં કનકાધ દેવી બીરાજે છે. તે સ્થાનની અંદર માતાજીની મૂર્તિ સુધી બસતીનું પાણી કાચમ આવે છે અને દરિયાના તે મોઝાંઝા દેવીને હરદમેશને માટે સ્નાન કરાવે છે. એટલે કે દેવીની ગુફા દરીયાની પાસે હોય ત્યાં કાચમ પાણીની આવગ રહે છે.

દાસ પણ તે સ્થાન દરીયાની છોજાથી બરેજું છે. આ માતાજી મોઢ પ્રાહણોની અને દીવના કેટલાએક પતનીઓની કુળદેવી છે.

આ કનકાઈ માતાની રચાપના દરીઆનું પાણી જ્યાં આવતું હોય ત્યાંતો કરીને દોની જોઈએ પણ જે જગ્યાએ માથુમે જઈ આવી શકે અને શાંતિથી માતાનાં દર્શન, પૂજાદિ વિ. કરી શકે તેવા અંગે રચાપના કરી દોવી જોઈએ, કે જ્યાંથી દરીઓ બહુ દૂર હોય. મને તેમ હોય પરંતુ હાલ તો તમનું રથાન મુઠ્ઠા કાઢે છે. અને ફરીઆમાં ખીરાજતા એ કનકાઈ માતાજીના ચન્દ્રાવળી નીચે પ્રમાણેના મળી આવે છે, જે અવાખીપર્યંત અપ્રમિદ છે.

કાંઠામાં કનકાઈ ખીરાજે, રતનાગર નવરાવી જાય
અકળા સ્વરૂપ છે માતા તાલકર, ને માનવી જોવા જાય,
માનવી જોવા જાય,
મુખ ઉપર કંઈ મોતીમાં છાજે, કાંઠામાં કનકાઈ ખીરાજે,
રતનાગર નવરાવી જાય.

આ મિત્રાય, વેરાવળ અને પ્રભાસપાટણ વચ્ચે પાટણના પાદરમાંથી વાયુ કોણે ના ગાઉ દૂર કનકેશ્વરી માતાની એક જગ્યા છે. તે મહુડ જવાના રસ્તાથી પશ્ચિમે ૫૦-૬૦ કમ દૂર છે. આ જગ્યાનું બાર પશ્ચિમાં મુખ છે, તેમાં માથો પગથાર છે. તેના થકમાં ખોદેલી પીળી પાટમા ૧ લેખ મુજરાતી ખોડીયા અક્ષરોનો અને અરપજ છે

આ જગ્યામાં કનકાઈ માતા પોતે પશ્ચિમ તરફ પૂર્વોક્તિમુખ એક ઝોરડામાં સાચી બીંતે પરચાર ઉપર બીરાજે છે આ જગ્યા પામે ઉત્તર દિશામાં કનકેશ્વર મહાદેવ છે. આ જગ્યાના આગળના વાયુલાગમાં પડેલી કાળ ભેરવ, મૃગવાળી બદ્ધચરાજી, બહુક ભેરવ ગોરખનાથ, નાગાજીન, નાની નાની ૪ નામદેવતી અને હનુમાનજીની મૂર્તિઓ જોવા લાયક છે. આ સ્થળે નવરાત્રીમાં મેળો ભરાય છે.

માતાજીના વેખવાળો પર્યટર ઉગો ૧-૭૧, આડો ૧-૯, સામે
૧-૧૧, પહોળો ૧-૮૧ ના દેવતા છે આ પર્યટર પીળા આરમ્ભો
છે આ મધ્યે પહોળા કનકામળ મહિર હતું એમ મનાય છે

મધ્ય ગીરમા આવેના માતાજીના મહિર પાસે ન્ય કુમતી
(શીંગનડા) મમાના પ્રવાહમાં મુગકુડ અને જીમજી નામે બે કુડો
છે આમાંના એક કુડમાં ત્રણ આખોવાળા માછલા છે મહિર પાસે
વધતું માદ જીમજી છે તેમાં પાણીનો ૧ કુડ છે. કનકેશ્વરી માતા
કાષ્ઠકીયા, ગાંધી, મુચાર વિ ની પજુ કુળદેરી છે માતાના મહિરની
અ જીવાળુ નજી આરે ખડિત સિવાલગો છે, જેમાં ગણપતિ,
હનુમાન અને જીવરજીની મૂર્તિઓ મુખ્ય છે.

[૭] માતાજી સંબંધી દંતકથાઓ

માતાજી સંબંધી જે દંતકથાઓ આધુનિક સમયમાં પ્રચલિત છે, તેમાંની બે દંતકથાઓ અત્રે રજુ થાય છે.

[૧]

કનક માતાના કુંગરમાં સોનું ઘણું જન્મ એવો પાણીનો એક ઝરો છે. ધણી વર્ષો પૂર્વે, એક કડીવારો મધ્યગીરમાં સાકડાં કાપવા ગયો હતો. આખા દિવસના અમને લીધે કુહાડી પાસે રાખી તે સુધ્ધ ગયો. તેઠામાં એક વાંદરો (હાલ પણ ત્યાં વાંદરાઓ નજરે પડે છે.) એ કુહાડો ઉપાડી પાણીના ઝરામાં ફેંકી દઇ ત્યાંથી નાસી ગયો. કઠિવારો જાગૃત થતાં કુહાડો પાસે ન જણાયો. કડીવારાએ તપાસ કરતાં એ ઝરામાં પડેલો દોઠો. તેણે કુહાડો ઝરામાંથી બહાર કાઢ્યો. ત્યારે તે કુહાડો સોનાનો ખતી ગયો હતો. હાલ પણ એ કુંગરમાં સોના જેવી રેતી અમરતી દેખાય છે.

[૨]

દેલવાડાના મકનજી નામે એક બ્રાહ્મણને તથા કોડીનારના રાવજી નામે એક સુયારને દર પૂર્ણિમાએ પાંચ ચાલીને મધ્ય ગીરમાં કનકેશ્વરી માતાના દર્શને જવાનો નિયમ હતો. એક સમયે ત્યાં જતા એકમાસાની ઋતુ હોવાથી નદીમાં પૂર આવ્યું. આથી ૩ દિવસ દર્શન વિના તેઓએ ખાધું પીધું નહિ. તેઓ ભરખંધારે જંગલમાં બૂસા પડ્યા અને વાઘવરુઓની ભયંકર અજનાઓ સાંભળી બેઠા. આ સમયે તેઓએ જ્યારે માતાજીનું સ્મરણ કરવા માંડ્યું ત્યારે 'ચંડીપાઠ'માં (અરણ્યમાં દાવાનગ સમયે કે સિંહ વાઘની બેઠીક સમયે મહાર્જ સ્મરણ કરતાં હું એ સંકટમાંથી મનુષ્યોને ઉગારું છું.)

જેવા એ વચનને પાળવા, માતાજી કનકેશ્વરી તેમની ભક્તિથી પ્રસન્ન થઈ ત્યાં પ્રગટ થયાં ને બોલ્યાં કે, "તમારી ભક્તિથી હું પ્રસન્ન થઈ છું. હવે તમારે આદિ સુધી આત્મવુ ન પડે તે મારે હું તમારા સ્થાને તમારી માથેજ આવું છું તમે ત્યાં મંદિર બધાવી મ્હારી સ્થાપના કરજો, તેમાં હું વાસ કરીશ. તમે આગળ આમતા થાઓ અને હું તથા મ્હારી માત્ર બહેનો તમારી પાછળ આવીએ છીએ, પરંતુ તમારે પાછું નેશું નહિ"

. મૌ આમતા થયા, માતાજી આમતા હતા ત્યારે તેમના પગે ઝાઝર વાગતા હતા. મકનજી અને સુવજી બન્નારે નદી ઉતરી પાર જઈ પહોંચ્યા ત્યારે માતાજી નદી ઉતરવા લાગ્યાં. આ વખતે પાણીને લીધે ઝાઝરના ઝણકારા સંભળાતા જઈ થયા. ત્યારે અધીરાઈથી મકનજી અને સુવજીએ પાછું વળાને બેસું. પોતાની દેવી આશાને અનાકર થયો જણી માતાજી ક્રોધામમાન થયા અને ત્યાજ થઈ ગયા છેવટે જન્મેએ બન્નારે માતાજીની સ્તુતિ કરી, માહી માગી ત્યારે માતાની આશાથી સાતમાથી ચાર બહેનો આવી હતા, દેલવાડા, કોટીનાર અને ચોરવાડા વસી.

કનકેશ્વરી માતાની જૂની ગરબીઓમાં આજ પશુ સવજી સુધાર અને મકનજી આલસના નામે સદર્પ ગવાય છે હાલમાં માતાજી મનકાઈ મિરમા હોઈ ત્યાં જવાનો રસ્તો ધણો વિકટ છે, પરંતુ માલજના પ્રમાણે એકાદ બે વર્ષમાં માતાજીથી એકાદ માહિ દૂર રહેવેનું રીતન થશે. આથી આપણી બધી મુસ્કેલીઓ દૂર થશે અને તે સ્થળ જોવાની સરળતા પ્રાપ્ત થશે.

: યાદ રાખો

“ કનક ” ગ્રંથાવલિનું દ્વિતીય પુસ્તક ।

નવીન આદર્શો
દર્શાવતું

: નવીન પ્રેરણાઓ
જગવતું

હરેરાત્રી-નિકુંજ

== શ્રી. દીનબંધુ ==

આપની સેવામાં સાદર

રજી કરશે.

[૮] માતાજીની યાત્રાનું વર્ણન

કૃતદેશરીનું મહુજ પુરાતન સ્થળ (મંદિર) જુનાગઢ ગેટની દરના ગીચના બપોળે જન્મલખા આવેલું છે જે સ્થળની આજુબાજુમાં યજ્ઞભગ દમ જમ ગાઉ સુધી એકે ગામ નથી. બપોળે ઝાડીથી ભરેલા તે વનમાં ચોમે-થી દિવસના ભાગમાં પણ વખતે વખતે જંગલી જનવરો મિલે, વાધ વીગેરેના બપોળે સખ્તો કર્ણગોચર થાય છે.

સાધારણ તેમજ પોતા હૃદયવાળા મનુષ્યોના તો તે સ્થળે આના જનવરોની બપોળે ચીસો માલગત પ્રાણ પણ હડી જાય તેનું તે સ્થળ છે. કદાપિ ભાવ્યજોગે વનરાજના દર્શન તે સ્થળે થયા તો પછી જીવવાની આશા શી ? આના બપોળે જન્મલખા એક નહિ પણ છ સાત અગર તો તેનાથી પણ વધુ વનરાજોના મુથો પોતાની સ્ત્રી (સિંહણ) તથા પરિવાર (મત્સ્યાઓ) સાથે ફરતા જોવામાં આવે છે.

ઉનાળાની ઋતુમાં તો માતાજીના મંદિરની નજદીકમાં જ વહન કરી રહેલ શીંગડા નદીના તટપર ઉનાળાના પ્રખર કિરણોથી પીડિત મતી નદીની વચમાં આવેલી મોટી મોટી શિયાઓનો આશ્રય લે છે તદ્દુપરાંત તે જગતમાં અનેક જગલી જનવરો, સુવરો, રીંછો, ચિત્તાઓ, શિયાળો, વરઝો, વાનરાઓ, મૃગસાઓ, રોઝ, ગેડાઓ, લોકડી, બપોળે અજગરો અને ફણીધરો પણ વસેલા છે. તેઓ પણ વખતોવખત દ્રષ્ટિગોચર થયા કરે છે.

જે વનની અંદર સુગંધી શીતળ સુખીરૂપ વાયુની લદરીઓ મનને આલ્લાદિત કરે છે; તેમજ મયૂર, કોકિલાઓ, કારંડવ, ચક્રવાક વગેરે પક્ષીઓ પોતાના ગધુર સ્વરથી ગુન્ગરવ કરી ઝાઝની ઉચી ડાળીઓ ઉપર બેસી હીંચકા ખાતા જાણું એક જીભ પક્ષીઓને ખોલાવતાં ન હોય તેની મારફત દ્રષ્ટિએ પડે છે. તેમજ ટેકડેકાળે સુદર અમૃત સરખાં સ્વચ્છ પાણીનાં ઝરણાંઓ વહી રહેલાં છે જે સ્વચ્છ જગતે જોધને ખરેખર જળપાનની ઇચ્છા ન હોવા છતાં પણ, જળપાન કરવાની અભિલાષા તે તરફ ખેંચે છે.

આવા ભવાનક જંગલમાં પોતાના આશ્રયે રહેલાં બકતોનાં દુઃખો દૂર કરનાર બકતો ઉપર અમૃતમય દ્રષ્ટિથી અવસોકન કરતા જંગલના કનકેશ્વરી બીરાજી રહેલાં છે. જે જંગલનાતુ બે ગીનીટ મુખી પણ એકીદસે દર્શન કરવાને મનુષ્ય સમર્થ નથી. આની તેજોમય મૂર્તિ જણે પોતાનાં બાળકો સાથે માતાવહાલ ન કરતી હોય ? તે રીતે નયનગોચર થાય છે.

બસ ગયાં તેજ રથજે-મયા. દર્શન કરનાર બકતજનોના પાપો, દર્શન કરનાર મનુષ્ય પોતાના કોષ પણ આ જન્મનાં અગર તો પૂર્વજન્મોનાં પાપોથી પોતાની ઇચ્છાને પૂર્ણ કરી શકતા ન હોય, અનેક ઉપાયો યોજવા છતાં પણ મંત્રતિ આદિ દરેક કામનામાં પછાત થયેલા હોય અને પાપરૂપી પુંજની અંદર ઢંકાઇ ગયેલા હોય, છતાં પણ માતૃશ્રી કનકેશ્વરીના દર્શન માત્રથીજ પુનિત થઇ હમતે મોઢે પાછા ફરે છે. અને માતૃશ્રીની કૃપાથી પોતાના સર્વ મનોરથોને થોડીજ મહેનતે સફળ કરી શકે છે.

જ્યાં સુધી મનુષ્યનાં પાપોનો નાશ થતો નથી, ત્યાં સુધી કર્મની વચ્ચે અનેક રીતના વિધો આવી અથડાય છે; જ્યાં સુધી આત્માની શુદ્ધિ થતી નથી ત્યાં સુધી દહને મત્સ્યનો પ્રાપ્તિ થઇ શકતી નથી.

આ પાપો ક્યારે દૂર થઈ શકે ? (જવાબ) મત્પુરના દર્શનથી. તે મિત્રામ ? આદ્યમિત્રાદિ વૃત્તોથી. પછી ૧ તીર્થયાત્રાઓ કરવાથી (આ તીર્થયાત્રાઓ એવી નહિ કે રેલ્વેમાં મોજશોખ હિડાવતા ફરવું. પણ પગપાળા, ભયાનક જંગલોને વટાવી સાથે ચાલી રહેલા સંઘની સાથે અગર તો એકલા જવું. આનું નામ તીર્થયાત્રા) ખરેખર ભયાનક જંગલોને વટાવી, ગ્તાના ત્રામને મહન કરી, ખૂબ, ટાઢ, તડકો વેળી ફરફમ ઇશ્વરનું ધ્યાન ધરતાં, સંભારતાં, અશ્વગતા અને પછડાતા જ્યારે દેવના ચરણમાં પહોંચે છે ત્યારે શું દેવ તેના ઉપર કૃપાદ્રષ્ટિથી નથી જોતા ? ખરેખર જુએજ છે. અને તેથી તેની આરથાના પ્રમાણમાં તેમજ તેના કર્મ (કાર્ય)ના પ્રમાણમાં નકકી ફળ આપેજ છે.

મજન્તિ ચે વધા દેવાન્દેવા અપિતયૈવતાન્ । છાયૈવ કર્મસચિવાઃ સાધવો લીનવત્સલાઃ ॥

અર્થ—જેટલા પ્રમાણમાં મનુષ્યો દેવતાઓની સેવા કરે છે તેટલાજ પ્રમાણમાં દેવતાઓ સામુ તેને ફળ આપે છે માટે કરીનેજ ઉપરોક્ત દુઃખો સહન કરીને શરણે આવેલા ભક્તજનોને માતા કૃપાદ્રષ્ટિથી તેના સામુ જોધને ખરેખર તેના મનોરથ પૂર્ણ કરે છે.

આવી રીતે પોતાના મનોરથો પૂર્ણ કરવાને માટે, દુઃખમાર્થી બચવાને માટે માતાજી કનકેશ્વરીની યાત્રાએ જનમાયની પણ દરકાર કર્યા વિના મનુષ્યો તે તરફ આકર્ષાય છે.

પહેલા યાત્રા કરવા આનનારને આના ભયાનક જંગલમાં આશ્રય લેવાને ખીલકુલ સ્થાન માત્ર ન હતું આવે વખતે યાનિકો ઘોર જંગલની અંદર માત્ર જાડો આશ્રય થઈ જંગલી જનવરોના ત્રાસમાર્થી બચવાને માટે ચોગ્રેર લાકડાઓ સગાવી પોતાનો વખત વ્યતીત કરતા હતા.

એક ભાઈ વાન કરતા હતા કે, કોઈ સેક વખત હું અમરેલીથી
માઈ કુડું ની માથે કનખાઈની યાત્રાએ ગયો હતો. ગૃહસ્થોના
જાગજાગ્યાઓ, બેરાઓ વીગેરે પણ સાથે હતા ધારી પામે આવે ન,
દનખાણીયા નામનું ગામ વટાવ્યા પછી ભયાનક ધોર જાગલે
અમે પ્રવેશ કર્યો. જાઓતુરો મોડા રમ્તો હતો, રમ્તામા જામી
પડેલા ઝાડોને લટને માથે ધસેલા દુર્ગમ તેમજ વધારે ને વધારે
વિકટ આવવા લાગ્યો.

તેથી આગળ ચાલતું ધણુજ વિષમ થવા લાગ્યું, બાકા પડેલા
ઝાડોને, માથે લીધેના મણુરો કુદાડા કરવતી વીગેરેથી વેરી કાપી
દૂર ખસેડતા જતા હતા, જેમ જેમ આગળ ચાલવા લાગ્યા તેમ
તેમ મનની અસ્થિરતા વધતી જતી હતી.

આવી રીતે ધોર ભયાનક જગલને વટાવવા હેઠ મોજ સુધીમા
યાત્ર છથી સાત ગાઉ સુધીનો માર્ગ બહુજ સુલીખતે કાપી શક્યા
હતા. લગભગ મોજ થવા આવી. સૂર્યનારાયણ પૃથ્વીપરની યાત્રાને
સંપૂર્ણ કરી પોતાનું તેજ ઓછું કરતા અસ્તાચળ ઉપર જવાની
તૈયારીમાં હતા મોજનો વખત થવા આવેલો હોવાથી જગલી
પશુઓ પણ શિકારને સોધતા અહીં તહીં નજરે પડતા હતા.

પોતા હૃદયવાળી સ્ત્રીઓ કે જેઓએ કદિ પણ ટાક તડકાને
મહન કરેલા નથી તેમજ જેઓએ ધનના આગણા બદાગ કદિ પણ
પગ મુકેને નથી, તેઓ તો જગલી પશુના ભયથી ગાડાગા
બચાઓને ગોદમાં લઈ લપાઈને બેસી રહેલીઓ હતી લગભગ
નખ્યા વખતે અમે એક નાનકડા ગામની નજદીકમાં પહોંચ્યા અને
તેજ ગામમાં રાતનાસો રહેવાનો નિશ્ચય કરી અમે તે ગામ તરફ
વળ્યા.

અમેને ગામની મુઠંગ આવતાં જોઇ તે ગામવાળી રજારી લેકડાએ અમારું સ્વાગત ધણાંજ હર્ષથી કર્યું. તેઓએ ઉતરવાને માટે અમેને બનતી મગવડ કરી આપી, અને અંધારાનો વખત થઇ ગયો હતો છતાં પણ દૂરથી પાણી વીગેરે મંગાવી આપ્યું. જંગલમાંજ જીવન ગુજારી રહેલા તે લોકોની પામે ઓઢવા પાથરવાનું માધન તે કયાથી હોય ? અને તે લોકો તો હયા લાકડાંઓનાં મેડાઓ ગોઠી તેના ઉપર જન બચાવવાના હેતુથી શટેલ તુટેલ ગોઠાંઓ તથા ધાંગળાઓથી રાત્રી વ્યતિત કરતા હતા અમારી ચોમેર તેઓએ મોટા મોટા લાકડાંઓ સળગાવી મૂક્યા અને ઢોરોની વચમાં સુવાને માટે અમેને બેઠાજસ્ત કરી આપ્યો.

આવી રિથિતિમાં રાત્રીએ અમે સુતા તો ખરા પણ તે વખતે નિદ્રાદેવી તથા અમારી વચ્ચે હજારો યોજનોના સરખું અંતર થઇ પડ્યું. સાથે લીધેલા હથિયારખંધ માણસો અમારી આંખુમાણુ ચોક્કી ભરતા વારાફાટી જનમતા હતા અને તે રાત્રી ખરેખર બ્રહ્માની રાત્રી કેમ ન હોય ? તેના મરખી થઇ પડી. અને જેમ તેમ તે રાત્રી તે ગામમાં વ્યતિત કરી.

સવાર પડતાજ અમેઓ પુનઃ અમારી યાત્રા શરૂ કરી. આમ ત્રણ દિવસ સુધી ગઝળતા રખડતા, માર્ગ શૂલી જવાથી આડે રસ્તે ચડી જતા અને અનેક રીતના જંગલી પ્રાણીઓના પંજભાધી બચી માડ માડ મહાન મુસીબતે, માતાજી કેનકેશ્વરીના આશ્રયે પહોંચ્યા કદાચ સાથે હથિયારખંધ માણસોને અમે ન લીધાં હોત તો, અમેને તે સ્થળે પહોંચવું અગર તો યાત્રા કરી ક્ષેમકુશળ ઘેર પહોંચવું તે શંકાસ્પદ થઇ પડત.

તે સ્થળે માતાજીનું એક સાધારણ તેમજ નાનકડું મંદિર હતું આંખુમાણુ ઘોર જંગલ સિવાય મનુષ્યને આશ્રય લેવા પુરતું પણ તે ડેકાળે કશું સાધન ન હતું. આવા ઘોર વેરાન જંગલમાં રાત્રી બીકી કેમ વ્યતિત કરવી તે સંબંધી પણ એક મોટો વિચાર થઇ પડ્યો.

હેવટે અમારા જીવનની દોરી માતાજીનકેશરીના દરતમા અર્પણ કરી, તે યજ્ઞેથી થોડે છેટે રહેલા જાડોની નીચે અમેએ ઉતારી કર્યો. જૂખ પશુ દરેક જણાને મખત લાગેલી હતી, પણ ઘણું અસુરૂ થઇ ગયેતુ હોનાયી રસોઇ નહિ કરતા માત્ર લાતા વીગેરેથી ચમારી લીધું. અને આજુબાજુ સળગતા લાકડાઓ ગોપી, પહેરેગીરોને સગજીત આપી સુવાની તૈયારી કરી પણ નિદ્રાદેવીએ તો અમેને શાંતિ આપવાને જાદુએ અમારી સાથે ત્રણ ત્રણ દિવસ થમા રીમામણાજ લીધેના હતા

વળી ઘણે દુરથી ત્રાડો મારી રહેતા સિંહો જાણે સમિપમાજ ગર્જતા ન હોય ? તેની માફક વખતોવખત ગર્જનાઓ સંભળાઇ રહેલી હતી અને અમિની માફક ઝળહળી રહેલી જંગલી જાનવરોની આખની કીકીઓ જાણે મોગી બે મસાસો જળતી ન હોય ? તેના સરખી ઘણે દુરથી પણ જોવામા આવતી હતી તેમજ જીજન જંગલી જાનવરોના લેવાનકે આવાજો પણ વારવાર સંભળાઇ રહેવા હતા આવી સ્થિતિમા માત્ર ઉધાડીજ આજે રાત્રી વ્યતિત કરી વળતે દિવસે સવાર થતાજ માતાજીના મંદિરની સમિપમા વહન કરી રહેની શીંગવડા નહીમા રનાન કરી જંગલમા માણી કનકાર્ષના દર્શન કર્યો.

આવા અસહ્ય દુઃખો વેદીને પણ માણીના દર્શન થયા તેથી અમેએ જીદગીનુ એક સાર્થક માન્યુ માતાજીની પૂજા કરવામા આવી વસ્ત્રાદિકો, ચુદડી, મોડીઓ હાતર વીગેરે અર્પણ કરી માતાજીના ચરણમા પડી સોએ સાબ્ટાગ દડવત નમરકાર કર્યા થાળ અર્પણ કરવામા આવ્યો ચડોના પાંદો લાજુયા અને અતે મહાપૂજા કરી માનણ પૂર્ણ કરી અને જોજન વીગેરે કરી તે દિવસની રાત્રિ પણ ત્યાજ અમેએ વ્યતિત કરી

સં. ૧૯૯૦ના અરસાનું મંદિર તથા સગવડતા

આપુ વીગમી સદીની આખરના સમયગાળામાં ૧૦ થી ૧૦
૧૫ પહેલાં તે સ્થળે જુનાગઢ રોડ ફોરેસ્ટ ડીપાર્ટમેન્ટ તરફથી
ચોપાટીદારને સખવામાં આવેલ છે. તથા સં. ૧૯—ની માસમાં તે
મરકારી ચોપાટી સમિપમાંજ એક વિશાળ ધર્મશાળા, પુત્રી
મગવડતા માથે રવ. ગાંધી જનલાલ ભગવાનદાસ માવરકુંડલાવાળાએ
ધણી મહેનત લાઇ તે માટે ફંડ ઉભું કરી, બધાવી માતાજીને
અર્પણ કરેલ છે. ધર્મશાળાને દરતી મોટી હાથી દિવાલ બાંધવામાં
આવેલ છે તથા માડ, મોટર વીગેરે ધર્મશાળાની અંદર રહી શકે
તેટલા માટે ઉચ્ચો તેમજ પહોળો દરવાજો મુકેલ છે. તેમજ બગીચા
વીગેરેને બાંધવાને માટે ધર્મશાળાના અંદરના ભાગમાં એક છાપડ
પણ બંધાવી આવેલ છે આ ધર્મશાળા આશરે રૂ. ૫૦૦૦ના
ખર્ચથી બાંધવામાં આવેલ છે ધર્મશાળાની વિશાળ ઓમરી, એક
ઓમરીએ બે વિશાળ ઓરડા અને બન્ને ઓરડાઓને લગતા બે
રમોડાની સગવડ સખવામાં આવેલી છે

તે સ્થળે પહેલાં પુત્રીને રહેવાને માટે માતાજીનું મંદિર અને
તેને લગતી અગાસી ઉપર બાંધેલ છાપડા સિવાય બીજું સાધન ન
હતું અને તેથીજ સ્થિરતા કરી કોઇ પણ માતાજીની સેવા કરવાને
માટે પુત્રી રહી શકતા નહોતા. તેમજ અરણ્ય જંગલ હોવાથી
માતાજીના મંદિરમાં પણ કોઇ કોઇ વખતે તે વાદ, સિંધ વગેરે
ભરાઈ રહેતા હતા. અને તેથી તેવા સંજોગમાં પુત્રીઓ માતાના
પગભાથી માડ માડ બચી શકતા.

પુત્રીને રહેવાની આ અગવડતા દૂર કરવાને માટે, શ્રીયુત્ત
ગાંધી મણીલાલ પુત્રોત્તમ પોતાને ત્યાં સંતની ન હોવાના કારણે
માતાજી કનકેશ્વરીની યાત્રાએ ગયેલા અને તેઓએ પુત્રીને રહેવાનું
સ્થળ નહિ હોવાથી માતાજીના મંદિરને લગતી ધર્મશાળા ત્રણ
પુત્રીને રહેવાને માટે સગવડતા બરેલી રૂ. ૨૦૦૦ના ખર્ચે
બંધાવી માતાજીને અર્પણ કરેલ છે.

શ્રીયુત્તમ ગાંધી મહાશય પુરોહિતના આ આકાર તથા માતાજી પ્રત્યેની લાગણીથી માતાજી કનકેશ્વરીએ પ્રસન્ન થઈ તેઓને ત્યાં પુત્રનું સુખ આપેલ છે. (મં. ૧૬૬૧) આવી રીતે એક નદિ બધું અનેકાનેક પોતાના ભક્તોને ત્યાં માતાજીએ પારખ્યાં હૃદય કરી આપેલાં છે. ફલોચંડીવિનાયકો ખરખર કસીયુગમાં ચંડી અને ગણપતિ બન્ને દેવો પ્રત્યક્ષ છે, અને તેઓ જલદીથી પ્રસન્ન થઈ ભક્તોની મનકામના પૂર્ણ કરે છે.*

* ['કંકલ પુરાણ' નામના પુસ્તકમાં આપણું કુળદેવી કનકેશ્વરી માતાને અંગેનું જે લખાણ પ્રસિદ્ધ થયું છે તે કોઈ પણ જાતના ફેરફાર વિના અત્રે વાંચકોની જાણ માટે રજૂ કર્યું છે.]

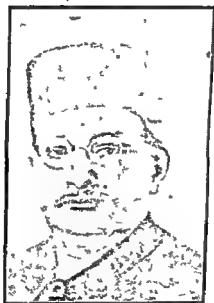

— इमंवीर —

स्व. लक्ष्मणराव शंकरराव लक्ष्मण (वतारा)

-* સેવાયોગી *-

૨૫. પ્રવલ્લાદય દલમુખરામ બાટ (મુરત)

સમસ્ત જ્ઞાતિની, માનનીય સંસ્થા

• [૬] શ્રી ઉનેવાળ સેવક મંડળ

—૦૦૦૦૦૦૦૦—

(સ્થાપિત વિક્રમ સંવત ૧૯૬૮ ના જ્યેષ્ઠ વદ ૧૪)

મુળધર્મા આપજી જ્ઞાતિ જે ત્રણ મુખ્ય વિભાગોમાં પડી ગઈ હતી તેના એક શુભ દિને મહાનવય યથો-અદિઆજ મૌરાખૂના મુદર તાથાવાળા, મુદર અને સરગ સ્વભાવના જ્ઞાતિમંદુઓ દેખાય છે; અદિઆજ મુરત, મિદુપુર, ચરોતર, કાનમ, જાલ, દહાય જાલ, નાયમ અને છારાના જ્ઞાતિમંદુઓ, છુટાં છરાયેનાં પણ દેખાય છે. આવા જ્ઞાતિમંદુઓના શુભ સમાગમનું પરિજ્ઞાન પણ શુભમાન પશ્ચિમે છે. અને આવા મહા જ્ઞાતિમંદુઓનું શુભ-મીવન-ચિંતનનું પરિજ્ઞાન તે આપણા ઉનેવાળ સેવક મંડળની સ્થાપના

કારણ વિના કાર્ય થતું નથી, જીજ વિના જડા ઉગતું-ફલતું કે ફાલતું નથી, તે પ્રમાણે ઉનેવાળ સેવક મંડળની સ્થાપના કંઈ એકાએક નથી થઈ. આજથી આશરે ત્રીસ વર્ષ પહેલાં મવત ૧૯૬૫ ના “ઉનેવાળ અબુદય”ના પ્રથમ વર્ષના પ્રથમ અંકમાં શ્રીમુત મણીચકર શીવશંકર, શ્રી મોતીલાલ ધનેશ્વર જોષી અને શ્રી. અમૃતલાલ નાયક દાકરનો મહીથી એક “ઉનેવાળ વિદ્યોત્તેજક દિવસાલ” નામની એક વિરૂપિ હાવવામાં આવી.

ત્યારપછી તા ૧૦-૧૨-૧૯૦૮ના રોજ પહેલી ઉનેવાળ કોન્ફરન્સ અમદાવાદ મુકામે વિદ્યાપ્રયાગના કાર્ય માટે ગળા અને તે કોન્ફરન્સની અદર એક પત્ર મુળધર્મા વમતા ઉનેવાળ જ્ઞાતિમંદુઓ તરફથી આવેલો વાયવામાં આવ્યો. આ રહ્યો તે પત્ર—“મહાશય રા રા મણીચકર શિવશંકર પંડ્યાની મહીનો પત્ર મળ્યો.

રા. રા. બવાનીશ કર જગજીવન પડ્યાએ અતિમ્રમ લઈ તા ૨૪ ૧૨ ૧૯૦૮ના રોજ રાત્રિના નવ કલાકને અમલે, મુળાદેવીના મંદિરમાં સર્વ યાત્રિમધુઓની એક સભા, રૂઝરૂમા આગવણ કરવા બોલાવી હતી, અને વિદ્યોત્તેજક મહળમાં હાજર રહેવા દરેક યાત્રિમધુઓને સમજાવવામાં આવ્યું હતું” આ કેન્દ્રરત્નમાં ચરોતર ચોરાના ચોરાવાર સેકેટરી તરીકે રા. રા. લલ્લુભાઈ ચકરભાઈ બદ્ નીચાયા હતા અને તેમન માથે નખાયેલી ફરજો નીચે પ્રમાણે હતી ‘વાર્ધિક આપકને ખાટે શુભાશુભ પ્રસંગે યાચના કરી યથાશક્તિ રક્ષ લેવી’

એવીજ એક સભા કોડીનીરમાં શ્રીયુત રૂપનાથ જ્વલકર ઉપાધ્યાયના મંત્રીપણા નીચે રચાવિત થઈ, તે સમય નામ ‘શ્રી હિનેવાળ વિદ્યોત્તેજક સભા’ રાખવામાં આવ્યું હતું તેના પ્રથમ પ્રમુખ શ્રીયુત હસિદરાજ વિઠ્ઠલજી હતા સભાનું વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧૧) હતું અને તેમાં આયરે એકસો સભાસદો હતા તેજ વર્ષની અદર આપણી ‘કેન્દ્રરત્ન’ વિષે રા. રા. લલ્લુભાઈ ચકરભાઈ બદ્ નો લેખ પ્રસિદ્ધ થયો અને તેજ વર્ષની અદર ‘શ્રી હિનેવાળ અબ્યુદય’ નું ત્રીજા રા. રા. લલ્લુભાઈ ચકરભાઈ બદ્ ના હાથમાં આવ્યું

હિનેવાળ વિદ્યોત્તેજક દિલચાલ’ નું પ્રજ્ઞા-રથાન મુજબ થઈ રહ્યું-આ માસિકનું ત્રીજે શ્રી હિનેવાળ સેવક મહળની મુજબમાં રચાવનારું શ્રી ગણેશાય નમ ગણાય અને શ્રી મોહનલાલ લલ્લુભાઈ જોષીએ સ. ૧૯૬૬ના પોષ માસમાં અઠમા તરની ફેરખડીની નહેગત કરી અને ‘હિનેવાળ અબ્યુદય’ પુસ્તક છીનવે માથ માસનો અઠ મ પાડ્યો રા. રા. લલ્લુભાઈ ચકરભાઈ બદ્ અને મુગત નિવાસી શ્રી પ્રદસાદજી દલસુખરામ બદ્ ની જવાબદારી નીચે બહાર પડ્યો ત્યાર પછી શ્રી અમૃતલાલ નાયજી ઠાકરના પ્રયાસથી

શ્રી ભાલ મુકામે યાત્રિની જીજ્ઞા કોન્ફરન્સ મળી ને તેમાં ચર્ચાએલા વિષયોમાં વિદ્યાને પ્રથમ સ્થાન મળ્યું. આ કોન્ફરન્સની વાટાઘાટ આજીતી હતી, નેટલામાં માગ ખટનાથ મધ્યે એવ વહી ત્રીજને ખુશવારે-ચરોતરના ઉનેવાળ સેવક મંડળની સ્થાપના થઈ, અને તેમાં આશરે ૭૦ સભાસદો થયા. અને તેજ વર્ષમાં ૧૯૬૫-૧૯૬૬માં કોડીનાર વિદ્યોત્તેજક સભાનો મેળાવડો થયો, ત્યારપછી 'ઉનેવાળ અભ્યુદય' તે વર્ષે, વિદ્યાન લેખકોનો સહકાર મેળવવા ફળીજૂત થયું. •

ફૂફૂરના વિદ્યાન લેખકો એક પત્રની આંદર લેખો મારફતે એકત્ર થવા માંડ્યા. વળી કાતમ ચોરા તરફથી જે રા. ૧૦૧)-અમદાવાદ કોન્ફરન્સમાં ઉનેવાળ વિદ્યોત્તેજક સભા માટે ભરાયા હતા તે તે ચોરાને પાછા મળ્યા. તે વર્ષની આંદર પ્રહલાદજી દલસુખરામ ભટ્ટે, પેતાના રનેદી અને સહાયક રા. દયાશંકર બેચરભાઈના સ્વર્ગવાસ નિમિત્તે રા. ૫૧)-આપ્યા ને તેનો ઉપયોગ યાત્રિમાં બહુતા વિદ્યાર્થીઓને ધનામ વહેંચવામાં કરવો એવી જાહેરાત કરી. પણ તે વખતે તે મદદનો લાભ લેવા કોઇ બહાર પડ્યા નહિ. પણ ઉનેવાળ અભ્યુદયમાં આવતા લેખોથી દેસવાડા નિવાસી એક ઉત્સાહી બાઈ, રા. રા. રેવાશંકર લાધારામ જાનીએ મુંબઈમાં વસતા ઉનેવાળ બાઈઓનો મેળાવડો કરવાનો વિચાર જણાવ્યો. તે વિચાર તે વખતે તો ફળીજૂત થયો નહિ.

આમ છતાં ઉદ્ભવેલા વિચારનો ફળુઓ વધતોજ ચાલ્યો અને વાદપદ વહી નવમીને સ્વીકારે છારીઆ, નાયણીઆ અને બાજીઆ બાઈઓનું એક સમેલન મળ્યું તેમા રા. રા. લલ્લુભાઈ રાંકરભાઈ ભટ્ટ, શ્રીમત પ્રહલાદજી દલસુખરામ ભટ્ટ, છારીઆમાંથી રા. રા. હમનલાલ શીવશંકર ભટ્ટ, શ્રી. રેવાશંકર લાધારામ જાનો અને નાયણીઆ બાઈઓમાંથી રા. રા. ગોવિંદજી માવજી પાદક.

તથા ગ. રા. શંકરલાલ ગીમાભાઈ જોશી'એ મુખ્ય આગેવાનો હાજર હતા. સભામાં ઉત્સાહ સારો પ્રગટી રહ્યો હતો, અને પાછા ફરી કપારે મળીશું એ અણપૂછાયેલો પ્રશ્ન બધાના મોં ઉપર તરવરી રહ્યો હતો.

સંવત-૧૯૬૮ ના નવા વર્ષનું સુપ્રભાત, એ ખરેખર ઉત્તેવાળ જ્ઞાતિ માટે સુવર્ણમય, ને મંગળમય સુપ્રભાત હતું. આ વર્ષની અંદર ઉત્તેવાળ અબુદુદ્દય તરફથી સ્નેહ સંમેલન થયું અને તુરંતજ મુંબઈમાં વસતા સોરાષ્ટ્ર-કાકીયાવાડ નિવાસી જ્ઞાતિ બંધુઓનું સંમેલન થયું તેનું પ્રમુખરયાન શ્રી. દોનતરામ રત્નરામ ભટ્ટને આપવામાં આવ્યું હતું. દેલવાડા નિવાસી શ્રી. રેવાચંકર સાધારામ જાનીના સહચારથી શ્રી. હમનલાલ શિવચંકરનો સહકાર મેળવી શકાયો.

શ્રી. શંકરલાલ ગીમાભાઈ જોશી તથા શ્રી. એવિંદજી માવજી પાઠક નાયણીઆ ભાઈઓના પ્રતિનિધિ હતા. માસિકના સપાદકો, રા. જવાનીરાંકર જગજીવન તથા શ્રી. અમૃતલાલ મણીચંકર વૈદ્ય બાજીઆ ભાઈઓના પ્રતિનિધિ હતા. એટલે મુંબઈમાં બધા વિજાગોનું પ્રતિનિધિત્વ હતું અને તેના યોગ્ય બજોમાં કાંઈ ખામી આવે એવું ન હતું. અને આ બધા એકત્રિત થયેલાં બજોથી જોગ, વૃમ્મિંહ ભગવાન સ્થળ તોડીને પ્રકટ થયા, તેમ જ્ઞાતિમાથી અજ્ઞાનનું વાદળ વિદારવાને માટે "ઉત્તેવાળ સેવક મંડળ"નો પ્રાદુર્ભાવ થયો.

આપણી જ્ઞાતિના ઇતિહાસમાં ૧૯૬૮ના અધિક અપાડના કૃષ્ણ પદ્મની ચતુર્દશીને સન્નિવારની રાત્રિ, ચિરંમરણીય અને સુવર્ણમય અક્ષરે લેખાશે. કારણકે મુંબઈમાં થયેલા જ્ઞાતિભાઈઓના સંમેલનોએ નવીન બજાએ મહાનુભૂતિ જગાડી જ્ઞાતિ સેવા કરવા નવ ભાઈઓને સંયુક્ત કર્યા. તેનો કાર્યારંભ ઉક્ત દિવસે થયો છે. સંયુક્ત થયેલા નવ ભાઈઓના નામ તેમના વનના નામ સાથે નીચે પ્રમાણે છે.

- શ્રી. ચંકરભાઈ ગીંગાભાઈ જોષી રચયિતા રાજુલા
 ,, રેવાચંકર લાધારામ જાની ,, દેસવાડા
 ,, ગોવીંદજી માવજી પાટક ,, મોઢા
 ,, હમનલાલ સિવચંકર ભટ ,, દેસવાડા
 ,, અમૃતલાલ મળીચંકર વૈદ્ય ,, શુકલનીર્ધ
 ,, ભવાનીચંકર જગજીવન પંડ્યા ,, માંગડ
 ,, પ્રદલાદજી દલસુખરામ ભટ ,, સુરત
 ,, રવિચંકર પ્રભાચંકર પંડ્યા ,, સિદ્ધપુર
 ,, લલુભાઈ ચંકરભાઈ ભટ ,, ખંભાત

અખડિત ઉત્સાહ અને યતિદિત સાધવાની આતુરતાથી ઉપર જણાવેલા ભાઈઓ તે રાત્રે નવ વાગે, એકઠા થયા હતા. કોઈ સંગીત કાર્ય ઉદ્ભવવા, એક નિયમિત યોજના ધડી કાઢવા માટે મત લેવાયા હતા. જે બાજતોનો આરંભ કરવામાં આવ્યો હતો તે એક તો આપણી યાતિનો ધતિદાસ અને બીજી તો આપણી યાતિના કેળવણીની અછત છે અને તે વધારવા માટે મોટા પ્રમાણમાં પૈસાના બંડોળની જરૂર છે, એ વિચારથી નવે ભાઈઓએ દ્રઢ સંકલ્પ કર્યો કે, પ્રતિભાસ પોતાનો આવકમાંથી જચાવ કરી એક સામાન્ય બંડોળ બનાવવું. અને તે રકમ માસિકમાં પ્રસિદ્ધ કરવી અને તે રકમમાંથી યાતિના વિદ્યાર્થીઓને ધાર્મિક તથા શાળાના ઉપયોગ માટે ઉપયોગી થાય એવા પુસ્તકો વહેંચવા.

બીજી સભા દ્વિતિય અધ્યાય વહી ત્રયોદશીની રાત્રે મળી હતી. યાતિદિત માટે સંગીત કાર્યનો પ્રવૃત્તિ સુચયસ્થિતપણે ચાલે એવા બંધારણની આવશ્યકતા હોવાથી અને બંધારગામના યાતિસેવકોને એકત્ર કરવાની જીગ્રાસાથી હિનેનાળ સેવક મંડળની રચાપના સખંધી ઉદ્ભવોદય થયો હતો અને છેવટે તેના હેતુઓ અને નિયમો નીચે પ્રમાણે સર્વાનુમતે પસાર થયા હતા.

હેતુઓ—(૧) પ્રત્યેક ઉનેવાળને બાઈ ગણી તેના શુભમા રાશ રહેવું (૨) વિદ્યા-પ્રચાર દ્વારાએ સામાન્ય સુધારણાનું બી શાંતિમા રચશે રચશે ઉત્પન્ન કરવું (૩) પ્રતિભાસ પોતાની આવકમાંથી યથાશક્તિ ભાગ શાંતિસેવાના બહેનમા નાખવો ઉપરના હેતુઓ જેને માન્ય હોય તેઓ સભાસદ થઈ શકે અને આ ફડની રકમ તથા તેનો સંબંધો દિમાજ રાખવાનું કામ “ઉનેવાળ અબ્યુદય” ના સપાઈકોએ માથે લીધું. આ પ્રમાણે એક શુભ અવસરે ઉનેવાળ સેવક મંડળની રચાવના યથ

તેના પહેલા અધ્યક્ષ તરીકે રા. રાંકરલાલ ગીલાભાઈ જોષી નીમાયા. તેમના નૈસર્ગિક ઉત્સાહથી ઉનેવાળ સેવક મંડળના જયરજ ગવાવા લાગ્યા અને ચોમરદમયો સેવકો યથાશક્તિ દાન આપીને દાખલ થવા માડ્યા. રા. આઈ પંદર આના છ પાઈ સિલિક સાથે “શ્રી ઉનેવાળ સેવક મંડળ”ની રચાવના થઈ.

પ્રથમજ મંડળે હિંમત રાખીને નીચે પ્રમાણેની એક જાહેર ખબર “અબ્યુદય” માસિકમા પ્રસિદ્ધ કરી —

“સ્વશાંતિના વિદ્યાર્થીઓ માટે ઉનેવાળ સેવક મંડળની વ્યવસ્થાપક મંડળીના અધ્યક્ષ કે કોઈ સભાસદ મારફત જે કોઈ વિદ્યાર્થી પોતાની શાળાના ઉપનીના પ્રમાણપત્ર સહિત ધાર્મિક અથવા કેળવણી ખાતાના અભ્યાસ માટે જોઈતા પુસ્તકો માટેનું નિવેદનપત્ર મોકલી આપશે, તેને ફડના પ્રમાણમા સહાય કરવામા આવશે

શ્રી ઉનેવાળ સેવક મંડળને આજે ૨૫ વર્ષ પૂરા થયા છે. શરૂથી તે આજસુધી એકધારી ને અડગ મતિએ સગીન એવા કાર્ય કરનાર હોય તો તે ઉનેવાળ શાંતિનું આજ મંડળ છે. મંડળ તરફથી શાંતિના વિદ્યાર્થીઓ કરનાર બાળકોને ફી તથા પુસ્તકો આપવામા આવે છે વળી તેની પાસે સારામા સારા કાર્યકર્તાઓ હોઈ તેનું શ્રવણ ઉજ્જવળ અને સુલભ છે

મંડળના સ્થાપકોમાંના ઘણા આજે કૈલાસવાસી થયા છે. પરંતુ તેમના નામો તો જ્યાં સુધી 'સેવક મંડળ' જેવું વિદ્યાર્થ ઉત્ત્ત' છે ત્યાં સુધી કાળે કરીને પશ્ચિમ યાત્રિકોમાંથી જુસાનાર નથી.

હાલમાંજ (આશુ માસે સંવત ૧૯૯૩ના ચૈત્ર ૧૪-૧૫ ના દિને) મંડળને ૨૫ વર્ષ પૂરાં થયેથી તેનો '૧૦૦ મહોત્સવ' પૂર્ણ થામધુમથી સમસ્ત યાત્રિકો ઉજવવામાં આવ્યો હતો. જેને સંપૂર્ણ સફળતા વરી છે.

• "શ્રી હનિવાળ સેવક મંડળ" સદાકાળ માટે હનિવાળ યાત્રિકો બાળકોને ઉજમાળ્યા કરે, એવી અખંડીત અવિદ્યાપા માત્રમી કનકેશ્વરી જરૂર પૂર્ણ કરશે.

[૧૦] જ્ઞાતિહિતજ પુરુષોનાં, જીવન ચરિત્ર

॥ સજાતો યેન જાણેન યાતિ ઘંશઃ સમુદ્રતિમ્ ॥
તેજ જન્મેલો કહેવાય કે, જેના જનમ્પાથી
એટલે પુરુષાર્થવડે વંશ, કોમ (જાતિ) ની
ઉત્તતિ થાય.

: ઉનેવાળ જ્ઞાતિના કર્મવીર :

રવ. લલ્લુભાઈ શંકરભાઈ ભટ્ટ

રવ. ભાઈ લલ્લુભાઈનો જન્મ સં. ૧૯૪૬ના ચૈત્ર વદ અમાસના
શજ તેમના મોસાળ ઝાઝ તા. પેટલાદ ગામે થયો હતો. તેઓનું
વતન ખંભાત નજીક આવેલા વતગ ગામે હતું.

તેમના પિતા શંકરભાઈને બીજા બે ભાઈઓ હતા. કુંડુબ
મોડું, રિયતિ મરીબ અને મધાએ નિરક્ષર એટલે ઉદર નિર્વોદની
વ્યવસ્થા માટે તેઓ સર્વે ખંભાત લલ્લુભાઈના જન્મ પહેલાના
આવી રહેલા હતા. તેમના પિતાશ્રીને ખંભાતના મોટા મદિરમાં
રૂકા રા. ૪) ના માસીક પગારનો નોકરી હતી.

તે જૂજ ઉપજ ઉપર કુંડુંબનો નોર્વોહ ચાલતો હતો. ભાઈ
લલ્લુભાઈ એકના એક પુત્ર હતા. કુંડુંબની આવી રિયતિમાં ભાઈ
લલ્લુભાઈને ઉછેરવામાં આવ્યા હતા. તેમના ઉપર માતા પિતાનો
સખજો પ્રેમ હતો, અને તેઓએ કદ સહીને પણ પોતાના એકના
એક પુત્રને કોઈ બાજતમાં આણું આવવા દીધું નહીં.

ભાષ લલુભાષને આ સ્થિતિમા વિદ્યાભ્યાસ કરવાનો હતો. તેઓ નાનપણથી હરેલ પ્રકૃતિના અને નીતિમાન હતા. પોતાના વર્ગમા હમેશા હિચો નગર રાખતા અને તે વખતની તેમની રહેણીકરણીથી તેમના મહાધ્યાયીઓમા તેઓ એક આદર્શ જીવન ગાળશે એમ હમેશ કહેવામા આવતુ તેમના શિક્ષકનો તેમને માટે ધભોજ હિચો અભિપ્રાય હતો. તેમણે વિદ્યાર્થી અભ્યાસમાજ તત્વગ્ધાનના પુસ્તકોનો અભ્યાસ ચક્ર કર્યો હતો, ને તેમણે જીવનપર્યંત કાયમ તે રાખ્યો હતો.

ભાષ લલુભાષ નાનપણથીજ એક સાચા ગિત્ર અને સલાહકાર હતા. તેમની નાની વયમા પણ તેમનાથી મોટી વયના મિત્રો તેમની સલાહ વખતોવખત લેતા અને તેમને તેઓ ખરે રરતે દોરવતા હતા.

ભાષ લલુભાષ મેટ્રીકપુલેશન ઇ. સ ૧૯૦૧ના વર્ષમા તથા સ્કુલ ડાયનલની પરીક્ષા ૧૯૦૨મા ખલાત હાઇસ્કુલમાથી પાસ થયા હતા. અને તે પછી તેમણે વેપારી કેળવણી લીધી હતી તેઓએ ૧૯૫૬ની સાલમા "યુનીયન ઓફ ટીચર્સ" ની પરીક્ષા અને સ. ૧૯૬૦મા ચેમ્પર ઓફ કોમર્સની પરીક્ષા પાસ કરી હતી અને માથે શોર્ટહેન્ડ અને ટાઇપ રાઇટરનો અભ્યાસ કરી તે પરીક્ષા પણ પાસ કરી હતી. કુટુંબની મરીમ આવગ્યા હતા આટલો અભ્યાસ તેઓના પિતાએ કુખ વેડી દેવુ કરી તેમને કરાવેલો પણ તે સ્થિતિમા લામો વખત અભ્યાસ ચાલુ રહે એ કેવળ અસંભવિત હતુ એટલે તેમને નોકરી શોધવાની ફરજ પડી.

કેટલીક મુશીબત પછી તેમને મુમઇમા દાદાજી ધાકજીની કુ. રગના વેપારીને ત્યા અંગ્રેજી નામુ લખવા ઉપર ૩૧ ૩૫) ના માસીક પગારે ૧૯૬૨ મા નોકરી મળી અને તે તેમણે ૧૯૬૪ સુધી ચાલુ રાખી. અને તે સાલમા તેમણે કાલસાના વેપારી મી. વી. નરયણનજીને ત્યા કેશીનગર તરીકે નોકરી લીધી.

ફાજલ વખતમા તેઓએ પોતાનો અભ્યાસ આપુ રાખ્યો હતો. બેન્ડાગનું જ્ઞાન મેળવવા તે કલામમા પણ તેઓ રીખવા જતા.

દાદાજી શેઠની નોકરી દરમ્યાન તેમના ગ્રેડી લાઇ મોદનલાઇ' નેઓ રામજી ભાવજી બોર્ડીંગ મુલકમા સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ હતા તેઓ ખીમા પડવાથી તેમને દેસમા જવુ પડ્યુ હતું, તે જગ્યાએ તેમને લાઇ મોદનલાઇ પાછા ફરતા સુધીને માટે નીમવામા આવ્યા હતા તે કાગ તેઓ આત્મત હિત્તાદ અને ઉમંગથી કરતા હતા.

આ જમાએ તેમનો સ્વાર્થત્યાગ અને પરોપકારજીતિનો અપુલ્ક દાખલો જણાવવો જરૂરનો છે સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટની જગ્યાનો રૂ. ૩૫નો માગીક પગાર પોતે નોકરી કરી લાઇ મોદનલાઇને દર મહીને મોકલતા હતા, એટલે કે તેમને એ નોકરીનો કામ બદલો લીધે નહીં આ પોતાના મિત્રને માટે નોકરી કરી અને તેઓ પાછા ફર્યા ત્યારે તેમની નોકરીનો તેમને હવાલો કયો આનુ નામ તે સાચો રહેલ અને સાચી મિત્રતા.

જૂજ પગારે સાદી અને પ્રમાણીક રીતે જીવિધની સારી આશાઓમા શેઠની નોકરી કરવા હતા પૂરતો બદલો નહીં મળવાથી તેમણે વળી મોઢ સારી નોકરી મેળવવાનો પ્રયત્ન કર્યો અને તેઓ પોલસન કંપનીમા સવત ૧૯૬૭-૬૮મા કેશીઅર તરીકે જોડાયા ત્યા તેમને લગભગ રૂ. ૧૧૦)નો માસીક પગાર મળતો હતો.

જ્ઞાતિસેના કરવા પણ તેમને બહુજ ઉમંગ હતો. પોતે પોતાના જ્ઞાતિભાઈઓના અને પોતાના કુટુંબીજનોની પછાત ઝિંદગીથી માહિત હતા, એટલે તેમને આ જાગત સગજવાનો મુશ્કેલી નહોતી તેમણે પોતાની નોકરીના ફાજલ વખતમા બની ચકે તેટલુ આ દિશામા કર્યુ એ નક્કી કર્યું સુ નામના જ્ઞાતિભાઈઓને મળી આ જાગત કેરી રીતે પ્રગતિ કરવી તે તેમણે નક્કી કર્યું.

અમદાવાદમાં આવતું 'શાંતિ' માસિક બંધ થવાની તૈયારીના દરું તેને ચાલુ રાખવાનું પોતે માથે લીધું. જે તેઓએ આર્થિક ખોટ 'ખાઈને પણ ચાલુ રાખ્યું હતું'.

સદર માસિકમાં તેમણે લખેલી 'વીદ્યાધર'ની વાર્તા જૂ લિંગ અને બીજા વાચકોમાં એક રસમય બોધદાયક વાર્તા લેખાય છે.

બાપુ લલિતુબાઈને સારા પગારની નોકરી છતાં તેને વળગી રહેતા તેમનું મૂલ માનવું નહોતું અને રતત્ર ધધા પર તેમનું ધ્યાન જતું હતું. આથી તેઓની સુચનાથી મુશ્કેલી નગીનદાસ એન્ડ બ્રધર્સના નામથી રંગ અને બીજી પરચુરસ એજન્સીનું કામ તેમણે લાઇ નગીનદાસની મદદથી અને તેમના ભાગમાં શરૂ કર્યું પણ તેમાં કેટલાક પ્રતિકૂળ સંજોગો બેગા થવાથી તે કામ બંધ કરવું પડ્યું અને તેઓ એક પેડ પાર્ટનર તરીકે જે રામદાસ કુ ની પેટીમાં બેસ્યા.

અહીં પણ તેઓને વધારે રતત્રતાથી કામ કરવાનું નહીં હોવાથી તેઓએ 'સીલીંગ વેકશ'નું કારખાનું નાના પાયા પર કાઢ્યું અને તે ધધામાં સારી આગર થવાની આશા જણાતી હતી. દરમિયાન દેવે તેમની તમામ આગાઓ નિરાશામાં ધસડાવી દીધી અને કુટુંબના અને ન્યાતના અને મિત્ર રિજેરેના ઝગકતા હિંગને પ્રભુએ ઉપાડી લીધો. તેઓ પોતાની પાછળ રૂઢ માતાપિતા (હાલમાં નથી) સુશીન વિધવા એક પુત્ર અને બે પુત્રીઓ મૂળ ગયા છે.

તેમનો સ્વર્ગવાસ સવત ૧૯૭૭ ના પોષ સુદ ૨ ના દિને થયો હતો.

સ્વ. ગોવિંદજી માવજી પાઠક

સ્વ. ગોવિંદજી માવજી પાઠકનો જન્મ મોડા (કાઠિયાવાડ) ગામમાં થયેલ હતો. તેમના પિતાનું નામ માવજી કેશવરામ પાઠક હતું.

ગોવિંદજી પાઠકનું કુટુંબ શીખર ચેરામાં સારી પ્રતિષ્ઠા ધરાવનારૂં ને બહોળું છે. ગોવિંદજીમાઇનો વિદ્યભ્યાસ ધણોજ ઉચ્ચ કોટીનો હતો.

તેમના સહાધ્યાયી અને સમવયી રનેલી સ્વ. ઓધવજી હરજી હતા. તે બંન્નેનો આત્મા એટલો બધો ઓતપ્રેત થયેલો હતો કે, બંન્નેના સદ્ગુણોની તુલના થઇ શકે તેમ નહોતું. ગોવિંદજીમાઇનું પ્રથમ સગ્ન સ્વ. ઓધવજી પ્રાગજી ભટ્ટની પુત્રી સ્વ. બાણીબાઇ સાથે તથા ખીજું સગ્ન ઉના નિવાસી શ્રી. વીસરામ કેશવજી જોષીની પુત્રી પદ્મેન જમના સાથે થયું હતું.

તેઓ સંવત ૧૯૫૭માં પોતાના વતનથી મુંબઇ આવ્યા. તેમનો મિલનસાર સ્વભાવ જોટલો તેમના કુટુંબી પ્રત્યે હતો તેટલોજ બહુ તેનાથી અધિક સ્વચ્છાતિ પ્રત્યે હતો. હરકોઇ કાર્યમાં નિયમીતતા રાખવી, એ તેમનું જીવનસુત્ર હતું. કુટુંબી ને જ્ઞાતિપ્રેમ, તેમનો જીવનધ્યેય હતો. તેઓને વાચાળતા અને હસમુખાપણું જન્મથીજ વર્ષાં હતાં.

કચ્છી, મારવાડી અને દિંદી ભાષા પર તેમનો સારો કાબુ હતો. સ્વચ્છાતિની દાઝ હૈડે ધરાવનાર અને તેની ઉન્નતિ માટેના પ્રથમ કાર્યક્ષેત્ર—“શ્રી ઉનેવાળ સેવક મંડળ” ઉત્પન્ન કરવાની પ્રેરણા આપનાર તથા તે મંડળના વિકાસ વાટે જ્ઞાતિસેવામાંજ જીંદગીની કૃત્યકૃત્યતા માની જીવનજર અનેક શ્રમ વેદનાર તેઓ એકજ હતા. ‘સેવક મંડળ’ પ્રત્યે તેમને અથાગ પ્રેમ હતો.

આપણી જ્ઞાતિના કર્મચીર સેવક સ્વ શ્રી. લલ્લુભાઇ શંકરભાઇ ભટ્ટની સાથે રહી ‘જ્ઞાતિ સેવા’ ના મહામંત્રને દોષાવનાર સૌરાષ્ટ્રના અજોડ સેવકોમાંના તેઓ મુખ્ય અને એકજ હતા. વળી ‘સેવક મંડળ’ના પ્રતિવર્ષે ઉજવાતા સંમેલનોને પોતાની શુદ્ધિ-શક્તિથી અપૂર્વ ફોટો અપાવનાર તેઓ એક બાહોશ કાર્યકર્તા હતા. જ્ઞાતિસેવા—પણી વિજ્ઞાતિઓમાં તેમનું સ્થાન હંમેશાં મોખરે છે—ને રહેશે.

૨૪. બીખાલાલ દુદ્ધામરામ દાકર

૨૪. બીખાલાલનો જન્મ ગરોતરના આજ ગામમાં થયો હતો. બાળપણમાં પિતા ગુજરી જવાથી તેમનો તથા તેમની બહેનોના ભરખુણેપણનો બોલો તેમનાં માતૃશ્રી હરિજા ઉપર આવી પડ્યો. ખેડવાને થોડી જમીન અને રહેવાને એક મકાન સિવાય તેમની પાસે બીજું કંઈ મુડો કે મીઠકત નહોતું.

તેમનાં માતૃશ્રી કદાવર અને દિગ્ભતવાન હતાં. તેથીજ મદા-મુદેક્ષીએ પૌતાનું તથા કુટુંબનું ગુજરાન ચલાવી શકતાં હતા. આજથી ચાલીસ વર્ષ ઉપર ગામડામાં બાળકોને કેળવણી આપવાની માથાપોની વૃત્તિ નહોતી અને કદાચ વૃત્તિ કે શક્તિ હોય તો પણ નિરાશના અભાવે કેળવણી આપવાનું આશય નહોતું. તેથી સ્વર્ગસ્થને અક્ષરજ્ઞાન આપવાનું બની શક્યું નહિ, તોપણ પાછળથી તેમણે જાતે મહેનત કરીને વાચવા લખવાનું શીખી લીધું હતું.

ગામમાંથી અને શાંતિમાંથી કેટલાક સાહસિક બાળકો વડોદરા, સુરત, ભાવ, મુળધ, હૈદરાબાદ, અમદાવાદ જેવા શહેરોમાં નોકરી કરવા જતા અને તેમની સાથે બીજા જુવાનીઆઓને પણ ધીમે ધીમે લઇ જઇ ધધે વળગાડતા. આમ ગુજરાન મેળવવાની ની દિશા જડવાથી એક પછી એક એમ ધણા જવા લાગ્યા.

૨૪. બીખાલાલ નાની ઉંમરમાં વડોદરા જઇ મામિક આઠ આનાના પગારથી નોકરીએ રહ્યા પણ વર્ષેક દિવસ પછી ત્યાંથી તે અમદાવાદ આવ્યા, અને તે વખતના અગ્રેસરો જુદરામ હરિરામ તથા મયારામ વહાલારામની લાગવગથી શેઠ મંગળદાસ ગિરધરદાસને ત્યાં નોકરીએ રહ્યા. તે સમયના પગારના ધોરણ પ્રમાણે તેમને માસિક એક રૂપીઆ પગાર મળતો હતો ત્યારપછી શેઠ મંગળદાસ ધધામાં ફાવ્યા અને ખીલ પછી ખીલ રાખતા ગયા, તેમ . તેમ શેઠની બહેનલાલી સાથે તેમની પણ આગાદી વધી અમદાવાદમાં આપણી શાંતિમાં સ્વર્ગસ્થનો પગાર તે વખતે સારો મળતો હતો.

વીસ પચ્ચીસ વર્ષની ઉમરે તેમનું જન્મ થયું તેમને ત્યાં પુત્રન શ્રી ડાહ્યાવાવનો જન્મ થયો અને તેમના વૃદ્ધ માતૃશ્રીનું અવમાન થયું, આ દરેક પ્રસંગે શેડ તરફથી આરી મદદ કરવામાં આવી હતી કારણ કે તેમણે મીઠાશ અને બનાઈથી શેડના કુટુંબમાં તેમજ ખીજાઓમાં સાડ સ્થાન મેળવ્યું હતું અને શેડના ઉકાગે તેા તેમને "મામા"ના ઉપનામથીજ કમેશા બોલાવતા હતા વળી શાંતિના કાર્યોમાં પણ આગેળ પડતો ભાગ લેતા હોવાથી શાંતિના તે પ્રિય થઈ પડ્યા હતા.

અમદાવાદમાં વસતા બાઈઓએ "મિત્રમંડળ"ની સ્થાપના કરી, શાંતિ-દિવસની અર્ચા કરવા માડી તથા કોઈ ઉત્સવોમાં કાર્ય કરવાના હેતુથી ભડોળ એકઠું કરવા લાગ્યા. આ મંડળમાં અગસ્થ ધણા વર્ષો સુધી અધ્યક્ષ હતા.

સુમત્રામાં આ અરસામાં "ઉનેવાળ એવક મંડળ" સ્થપાયું હતું અને તેથી શાંતિમાં રી-પુરતમે આપવાની સરખાત થઈ, તે ભેદ તેવુંજ કોઈ મહત્વનું કામ શાંતિમાં આરભવાનો નેમણે વિચાર કર્યો અને આ પ્રમાણેના ફરોકે વર્તના પ્રયામ પછી બધાઓએ મળી અમદાવાદમાં "શ્રી ઉનેવાળ વિદ્યાર્થીમંડળ"ની સ્થાપના કરવાનો નિશ્ચય કર્યો "મિત્ર મંડળ"નું ભડોળ આ નવીન સંસ્થાને સોંપવામાં આવ્યું, પરંતુ મદદર આવકની જરૂર હોવાથી સ્વર્ગસ્થની આગેરાની નીચે વિદ્યાર્થીમંડળના કાર્યવાહકોએ અમદાવાદના શેડીનાઓમાં ઉધરાત્તુ કરવા માડ્યું અને શેડ મંગલદાયક મિત્રમંડલ તથા શેડ શ્રદ્ધાભાસ મિત્રધરભાસે વાર્ષિક રૂપીઆ પાંચસો તથા વર્ષ સુધી મરણને આપે જવાનું વચન આપ્યું આથી એક ગ્રીષ્મ તૈયાર કરી દેગીઆઓ પાસે તેમાં નાજી ભરાવવામાં એ બીજાવાને ધજો શ્રમ સીધો દને.

શાંતિના કોઈ પણ કામમાં મદાય કરવાને કમેશ તે પદેક હતા મંડળની મજાઓ તથા ગોશ્ર અગત્યની મજાઓ શરવામાં

ઇતિહાસ

જે જે સાક્ષિઓ જોઈએ, તેમાં મોટો ભાગ તેમની પાસેથી ગુણતા. બદારમાંથી આવનાર વ્યક્તિઓની ઉતારાની મગવડ ધણે ભાગે તેમનાજ મકાનમાં થતી. મામાન્ય રીતે કેામનું પશુ દામ કરી આપવાની તેમને ઘણી ધગસ હતી.

શેઠ મગજદામની તેમના ઉપર પુષ્કળ કૃપા હોવાથી તેમની સ્થિતિ ઉત્તરોત્તર સુધરતી ચાલી હતી, અને તેમના આમાન મગવે તેમની બે દુકાનો તથા એક સારું મકાન અમદાવાદમાં પોતાની પાછળ મૂકતા ગયા છે. તેમજ પોતાના મૂળ વતન ઝાઝમાં પંદરથી વીસ વીધા જમીન તથા બે સારાં મકાનો મેળવી શક્યા હતા. આ ઉપરાંત હિંદુસ્તાનમાં આવેલા દરેક તિર્થ-સ્થળની યાત્રા એમણે અનેકવાર કરી હતી. વળી પ્રમંજોપાત્ દાન ખાતે યથાશક્તિ દ્રવ્ય આપતા રહી જીવન સાર્યકે કષ્ટ હતું.

સાતિમાં પોતે અમગવ્ય હોવા છતાં સરળ, માદા અને નિરાશિમાંની હતા. તેમની હિંદુસ્તા અને ગામાણુપણાને લીધે તેમને દરેક જગ્યાએ અમગ્યાન આપવામાં આવતું હતું પરંતુ તે મોટામનના કે માનના જૂખમાં નહોતા અને તેથી પોતે હમેશા પાછળ રહીને ખીજાઓને આગળ કરવામાં આનંદ માનતા તેમને સ્વભાવ નિખાલમ અને મગતાવડો હોવાથી દરેકનું મન તે આકર્ષી શકતા હતા. ઉનેવાળ વિદ્યાથીગૃહની મગ્યાના તે મરણપર્યંત સુધીના અધ્યક્ષ હતા અને તે સરથાને પોતાના બાળકની માથેક પોપતા અને તેના ક્ષિત ખાતર પોતાનો વ્યર્થ પશુ જતો કરતા.

સાતિના ઘણા ભાઈઓને તેમણે એક અથવા બીજી રીતે મદદ કરેલી હોવાથી તેમને યાદ કરનારાઓની અને યાદનારાઓની મોટી સંખ્યા છે. તેમની યાદગીરીમાં ડાબાલાલે એક લઘાણું કરવા ઉપરાંત ઝાઝ મામની ભાગેબે શ્રી આસાપુરી માતાની દહેરી તથા ચોતરો ખંધાવ્યા છે.

શ્રી. ધીરજરામ કેશવરામ ભટ્ટ B. A.

સ્વજ્ઞાતિમાં પાશ્વિભાત્ય કેળવણીમાં સૌથી પ્રથમ ગ્રીન્ડુર્ગ... સુધી વિદ્યાભ્યાસ કરનાર આ બાઇ કતારગામના વતની હોઇ કેટલાએક વર્ષોથી મુંબઈમાં રહે છે.

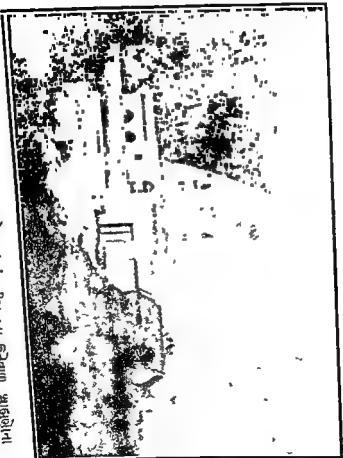
તેમની જ્ઞાતિસેવાના અપૂર્વ સતત મંતવ્યોએ જ્ઞાતિના પુર્યક હૃદયો પર ઉંડી છાપ પાડી મુગ્ધ કર્યા છે. તેમણે પેટા જ્ઞાતિઓના ભેદભાવની અભેદ દિવાલોને દૂર કરી 'આપણે એકજ ઉનેવાળ છીએ' એ ભાવના સ્વજ્ઞાતિમાં પ્રકટાવી જ્ઞાતિની સેવાભાવના પોષવા સૌગા નૂતન જોમ રચ્યું છે.

સેવાભાવે થતા દરકોઇ કાર્યમાં તેમનો ફાળો તન, મન અને ધનથી અવશ્ય હોયજ. એથકર એવા સમાજ દિતવર્ધક કાર્યોમાં પણ તેમનો ઉત્તમ ફાળો છે. તેમના સેવાભાવી જીવનની તાલખદ કાર્ય પ્રણાલી અને આદર્શો ઉચ્ચ છે.

તેઓ એક સારા લેખક છે. 'લીલાસ્વી' નામનું પુસ્તક તેમની અનુપમ કૃતિ છે. તેઓ દાસમાં "શ્રી ઉનેવાળ સેવક મંડળ"ના ઉપાધ્યક્ષ છે. તેમના ધર્મપત્ની સો. રમાગોરી (સુરત નિવાસી સ્વ. પ્રદક્ષાદજી દલસુખરામ ભટ્ટનાં જ્યેષ્ઠ પુત્રી) પણ ઉચ્ચ સરકારીયી સંસ્થામાં હોઇ એક આદર્શ ગૃહિણી છે.

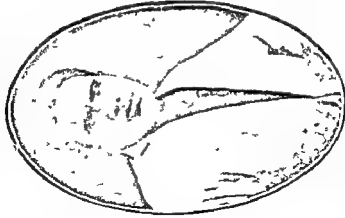
—: ઇંદરવ મહાકાલેશ્વર :—

ધુગલ પ્રાંતિક ઉત્તર (હિન્દુ-સૌરાષ્ટ્ર)માં મીરાજતા કિનેવાળ પ્રાકૃતિના।
 ઇંદરવ પ્રાંતિક ઉત્તર (હિન્દુ-સૌરાષ્ટ્ર)માં મીરાજતા કિનેવાળ પ્રાકૃતિના।

✽ આશાવાન યુવક ✽

✽ ઉનેવાળ જ્ઞાતિનું ગૌરવ ✽

શ્રી. દમોદરજી દાકર

શ્રી. ગિરીજી દાકર

: શાંતિનું અણુમોલ રત્ન :

પંડીતશ્રી ઓમકારનાથજી ઠાકુર

પંડીત શ્રી ઓમકારનાથજીનો જન્મ ઇ. સ. ૧૮૯૭ના જુન માસની ૨૪ મી તારીખે પેટલાદ તાલુકાના ઝાઝ ગામમાં થયો હતો. તેમના પિતાજીનું નામ રવ. શ્રી. ગૌરીચંદર મહારાજકર ઠાકુર છે તે માતાશ્રીનું નામ ઝવેરબા છે.

તેમનાં સર્વ સુરતના અમણી અને મમરત હિનેવાળ શાંતિના સુપરિચિત સદ્ગુરુશ્રી રવ. પ્રહલાદજીભાઈ દસસુખરામ ભટ્ટનાં મંત્રકારી પુત્રી ઇંદીરાદેવી સાથે યયા હતા.

મંગીતમંત્રાટ, સંગીતાચાર્ય, સંગીત સિરોમણી, સંગીત મહામહોદય, સંગીત રત્ન, સંગીત મહામહોપાધ્યાય વિગેરે અનેક માનવંત પદવીઓ મેળવનાર પંડીત શ્રી ઓમકારનાથજી ઠાકુરના નામથી કયો મંગીતપ્રેમી અગમ્ય હશે ? પંડીતજીએ હિંદી મંગીતનો ડોકો આખા હિન્દુસ્થાનમાં જ નહીં બલકે આખાપ સુરોપમાં પણ પૂર્ણ ફોલોમંદી માથે બગાડ્યો છે. આવા જગમરાદુર કળાકાર, મરવા ગુજરાતીઓના ગૌરવ સમા અને હિનેવાળ શાંતિના અણુમોલ રત્નમમાં પંડીતજી શ્રી ઓમકારનાથજી છે.

એક વખતે ગુજરાતને મંગીતમાં મુખ્ય સ્થાન હેનાતું એમ કહીએ તો ચાલે. ગરનાજ પોતાનું સર્વસ્વ સંગીત ધન જ એમ માની, ગુજરાત મન મનાવી ખેસી રહ્યું હતું. ગુજરાતને લલાટે હિચ્ચ સંગીતના રસથી અનબિચ હોવાનું મોઢું કલક લાગેતું હતું, કારણ એણે મદીઓ યયાં હિચ્ચ સંગીતના સાક્ષરને જન્મ આપ્યો નહોતો. પરંતુ પંડીત શ્રી ઓમકારનાથજીનો જન્મ ગુજરાતનું એ કલક ભૂસી નાખવા કૂદરતે સંજો.

પંડીત એકાગ્નાયજ્ઞએ પોતાનું જીવન મર્યાદા મંગીત પાછળ વ્યતીત કર્યું છે અને હીદી સંગીત જ મૂળ છે એમ દુનીયામાં પૂરવાર કરી બતાવ્યું છે. કેટલીય મહીઓ પહોંચી ગયુંગતે એ! મહાન સંગીતાચાર્ય જોયો હતો ત્યારપછી મહીઓનાં અધાર પડે એટલે આજે ગુજરાત એવાજ એક મહાગાયકને લાભી થઈ છે એને લઈનેજ એ આત્યારે મંગીત ક્ષેત્રમાં ઉચ્ચ-ગરતક રાખી ઉભી થઈ છે

જીવિતતા ખરેજ પ્રુત આનંદ યાવ છે કે, યુરોપની પ્રજા માનતી હતી કે, 'દિ-ફુસ્તાન મંગીતથી અનભિજ્ઞ છે.' તેઓએ પણ પંડીતજીના હીદી મંગીત માટે મુક્તકંઠે વખાણ કર્યો છે. અને દુનીયાના દરેક મંગીત કરતા હીદી મંગીત ધણુજ ઉચ્ચ તેમજ પૂર્ણતાવાળું છે એમ કહ્યુંય કર્યું છે. ઈટાલીના તારણકા મણાતા સ્ત્રીનાર મુસોલીનીએ જ્યારે પંડીતજીનું સંગીત માનવ્યુ ત્યારે એના પર એટલી સરમ અસર થઈ, ને તે એટલે મુધી કે મુસોલીની પોતાની ખુરસીએથી એકદમ ઉઠી પડીતજીની પામે એટલે અને કાવભરી રીતે એમનું આગત કર્યું

પંડીતજીના સંગીતનો પ્રભાવ કઈ અનોખો જ છે. હૃદયપર્યાં મંગીત તે તેમના કંઠની માણ્યતા છે.

ઈંગ્લાંડમાં પણ પંડીતજીએ પોતાના ઉચ્ચ મંગીતથી હિદી રાજ મહાગાન્યો તેમજ વિચારતના અંગીત ઉમરાવો-મર નામદો વિમેરેને મંત્રમુગ્ધ કર્યા હતા. ત્યાંની ઉમરાવોની તથા મંગીતાચાર્યોની પાળીઓમાં પંડીતજીને એવાવી એમનું ભારે મૌરવ (મન્માન) કરવામાં આવ્યું હતું.

વેદન પ્રમણામાં યુરોપીય મ્યુઝીક પરીવદ કરાઈ હતી જેમાં આખા યુરોપના લગભગ ૧૫૦૦ જેટલા પ્રખર મંગીતકારો હાજર થયા હતા જેમાં પંડીતજીને પણ ખાસ આગવું આપવામાં આવ્યું

અને એમની એ મુદ્રકાતની માદમા આખા શહેરને ખૂબ મનમૂઝથી મુગ્ધાર્થ હતું. એ મંગીત પરીપદમા પણ પડીતજીએ લીધી સંગીત સર્વોપરી હાવાની ખાત્રી કરી આપી હતી જે સર્વ સંગીતકારોએ પણ માન્ય રાખી હતી.

પંડીતજીને લીધી સંગીત ઉદારની પ્રખર તમન્ના છે. એ મંગીતનું અપમાન રહેજ પણ સહી શકતા નથી સંગીતનું અપમાન થતાં એ દુર્વામાથીય ઉગ્ર બની જાય છે અને એમની એ ઉગ્રતા ધન-નંદન કે રાગમહારાગ ઉપર પણ ઉતરી પડતા અચકાતી નથી. મંગીતને જ્યાં સમાન સ્થાન નથી હોતું, જ્યાં મંગીત અને સંગીતકાર તરફ ઉતરતી રીતે જોવામા આવે છે, ત્યાં પંડીતજી માત્ર દ્રવ્યભોગજ આપી અટકતા નથી પણ પોતાના પુણ્ય પ્રકોપની જ્વાળાથી એ ભાવને સળગાવી મૂકે છે.

પંડીતજીના પૂજ્યગુરુજી પરમમાનનીય પંડિતજી શ્રી વિષ્ણુ દીગજરજીના મહાપ્રયાસે સંગીતના ઉદારને અને એના પુનરુત્થાનનો પાયો નંખાઇ ચૂક્યો. અને આજે સંગીતકાર પ્રત્યે સમગ્રાવ પેદા થવાનાં ચિન્હો ક્ષિતીજમા દેખાવા માડ્યા છે. પંડીત શ્રી વિષ્ણુ દીગજરજીએ પાયો નાખ્યો છે અને એમના શિષ્યો એના ઉપર એક કીર્તીસ્થંભ રચી રહ્યા છે.

પંડીતજી શ્રી ઓકારનાથજીએ કીર્તીસ્થંભ ઉપર પોતાને હાથે કીર્તીકળણ સ્થાપવા ભાગ્યશાળી નીવડે અને પોતાના મુકના અધુરા રહેના કાર્યને સોજીવવ જનાની સપૂર્ણ કરે એમ ધારીએ તો તેમા અણુમતું અને આશ્ચર્ય જેવું શું છે ? પંડીતજી શ્રી ઓકારનાથજીના હિન્દુતાનમા અનેક શિષ્યો છે પણજમા મુખ્ય અને ખીજે છુટા છવામા અનેક શિષ્યો પંડીતજીને છે, જે સંગીતનો પ્રચાર કરી રહ્યા છે ઇ. સ. ૧૯૧૭મા પંડિતજી લાહોર માધર્વ મહાવિદ્યાલયના પ્રિન્સીપાલ હતા.

આર્થ સંગીતના પ્રચાર અર્થે પંડિતશ્રી હિંદુસ્થાનના ચારે ખૂણા ધૂમી વળ્યા છે. એકવાર, જલ્દરમાં (પંજાબ) ભરાતા સંગીતાચાર્યોના મહાસંમેલનમાં હોદ્દા મશહૂર ગાયકો આવ્યા હતા ત્યારે પંડિતશ્રીએ પોતાની અદ્ભુત તૈયારીથી સર્વને મંત્રમુગ્ધ કર્યા હતા અને અન્નેડપણું સિદ્ધ કર્યું હતું.

૪. મ ૧૯૨૬ કે ૩૦માં પંડિતશ્રી નેપાળ ગયા હતા તે વખતે એક અજાણ બનાવ બન્યો. પંડિતશ્રીના પુત્ર્ય ગુરુશ્રી યાત્રાની ભક્તિથી, તબીયત સારી ન હોવા છતાં નેપાલ પહોંચ્યા હતા. તે વખતે તેઓ "રામ નામ" સિવાય અને "રઘુપતિ રાધવ રાગરાગ"ના શબ્દો સિવાય કંઈ ગાતા ન હતા. નેપાળમાં વસતા રાગને ત્યાં નોકરી કરતા તથા મહાશિવરાત્રિની યાત્રા પર હોંડમાંથી ગયેલા કેટલાક ગાયકો એક સ્થળે એકઠા થયા હતા. એ મહેશોલમાં કોઇએ પુછ્યું કે, **કર્પોંજી, યો પંડિત ઓમકારનાથજી યહાં પધારે હૈ કે હસ મહફીલમેં કર્યોં નહિ આયે ? એક ગવૈયાએ જવાબ આપ્યો કે, "અજીયે શુનીયોંકી મહફીલ હૈ યહાં ડનકીં દાલ ગલ સકતી હૈ ! કે મજનીક કે શાગીર્દ હૈ બિચારે રામરામ કરે ડનકા યહાં કયા કામ ?"**

આ વાર્તાલાપના સમાચાર શ્રી ૩ સરકાર મહારાજ બીમ સમશેર જંગમહાદુર સાહેબને કાને પડ્યા. મહારાજ સાહેબે પંડિતશ્રી સાથે મુકાબલો કરવા માટે બધા ગવૈયાને બોલાવ્યા અને પોતાની, ધર્મોપદેશની અને તાનસખાન પાસે અભ્યાસ કરેલા હિન્દુ કુટુંબના સરદારોની સમક્ષ એ મુકાબલો પામ કરાક સુધી આવ્યો. છેવટે મહાગુજરાતના મહાગૌરવ સગા આપણા પંડિતશ્રી અગાધ વિદ્વાતા બેઠા મહારાજશ્રીએ તેમને દિગ્વિજયનું ફુલ્લ સન્માન અર્પણ કર્યું. તથા "સંગીત મહામહોદય"ની ઘણી માનવંતી પડીથી પંડિતશ્રીને શ્રુષિત કર્યા.

પંડિતશ્રીએ આ રીતે ગુજરાતની ગૌરવ સૌરભને દુનિયાના ઉંચામાં ઉંચા સિખર એવરેસ્ટની તલેટીમાં વસેલા નેપાળ સુધી પહોંચાડી ગુજરાતને સદાને માટે ઝળી બનાવ્યું છે.

પંડિતશ્રીને કંઈ બુલંદ છતાં મધુર ગીટો અને હૃદયપરીં છે. એમનું મળું એકવાર જીણામાં જીણું અને બુલંદમાં બુલંદ અવાજ પણ ઠાઠી શકે છે. એમના અવાજની "રેન્જ" સામાન્ય સપ્તકની મધ્યમ છે. જે "રેન્જ" હિન્દુસ્તાનના ટાઇપલ્યુ છતીત ગાયકની હોય એમ જાણી શકાય. એમનો સ્વર હૃદય છે. તેઓ સાધારણ રીતે પંચમથી ગાય છે. ટાઇ પલ્ક મોટી સમાના દરેક સમાજન વગર મહેનતે એમને સાંભળી શકે એટલો જોરદાર અને વેધક એમનો અવાજ છે. એમના ગળામાં એ માધુર્ય છે જે એમના સંગીતને સમજવા અશક્તને પણ ગાયન ન સમજવા છતાં પણ સાંભળવાની ફરજ પાડે છે. એ મીઠાઇનો મોહ એને મહેશીસ છોડી જવા દે શકતો નથી.

પંડિતશ્રીમાં કુદરતી બક્ષીસ અને વિદ્વતાનું એકીકરણ થયું છે અને એથી એઓ દરેકને અજોય જેવા મધ પડ્યા છે. એમનું ગાયન શુદ્ધિપ્રધાન તેમજ ભાવનાપ્રધાન હોય છે એટલે એ ગમજ અને હૃદય બળેને હમાવી શકે છે. પંડિતશ્રી સંગીત શ્રીતાઓનું જ્ઞાન અને દર્દીઓનું દર્દ બુલાવે છે. પંડિતશ્રી સ્વર્ગીય સંગીત સાંભળી પોતાના 'ગાઉટ'નું દર્દ બુલેલા મરહુમ નેપાળનરેશ હીઝ દાષનેસ મહારાજ શ્રી ડીમ-સમશર જંગ બહાદુર રાણા બોલી જણાવતા કે "મેં સાંભળ્યું છે કે, સંગીતથી પણ પક્ષી મુગ્ધ થાય છે. પણ ખરેખર માઈ 'ગાઉટ'નું દર્દ બુલી ગયો એ મહે પ્રત્યક્ષ અનુભવ્યું છે."

ભારત ભુપલ્ય પંડીન મદનમોહન માલવીયાશ્રી કે જેઓને હાથે પંડીત ઓંકારનાથશ્રીને "સંગીત-પ્રણાકર"નો માનવંત

ખીતાળ આપવામા આવ્યો હતો. તેઓ પણ અનેકરાર કહી ચૂક્યા છે કે, 'एसा कौन होगा जो पंखीतजीका ललीत गमीर संगीत सुनकर मंत्रमुग्ध न होगा?' ત્યારે ત્યારે સાબરમતી આશ્રમગૃહ પડીતજીનું પવારણ ચતું ત્યારે ત્યારે મહાત્મા ગાંધીજી પણ કહેતા 'આજ તો પડીતજી આવ્યા છે એટલે પ્રાર્થનાનું ગીત એમની પાસેજ આપણે સાંભળીએ પડીતજી આવે એટલે આપણને એટલો લાભ તો ખરાંને, એમની પ્રાર્થનાથી આપણે પ્રેરણા મેળવીએ'.

દરેક મહાપુરુષના જીવનની માફક પડીતજીનું જીવન પણ "અહા" અને આશ્વર્ષના ઉદ્ગારોમા ગરક કરે એવા અનેક અદ્ભુત પ્રસંગોથી ભરપૂર છે અને જીવિત ગાયકના જીવનમા આવડા ખામ નોધવા જેવા પ્રસંગો ભાગ્યેજ મળે એમ છે.

[૧] પડીતજીનું જલધર (પગલ) ગા આપન હતું. ચોમેરથી આનંદ પ્રેરીત 'વાહ-વાહ' અને મોના ચાંદની ભેટો આરી રહી હતી. સર્વનું ધ્યાન એક જાણુએ ખેંચાયું. પડીતજીના ગાયનથી મુઠ્ઠા ઘઘ એક દરિદ્ર નારાયણે પોતાની કેટલા દીવસે પૈ પૈ બીખ માગી એકલી કરેલી સવા રૂપિયાની સર્વસ્વ કમાઈ પડીતજીને ચરણે ભાવપૂર્વક અર્પણ કરી એના ભાવ, પ્રીતિ અને પ્રસાદશક્તિ જોઈ સર્વ અક્તિ થયા પડીતજીએ એને એની ભેટ ખીજ મારી રકમ ઉમેરીને પાછી આપવા માડી પણ પડિતજીનો ખરો પ્રથમક એ કેમ પાછી લે ? એનો ભાવ પ્રેમભક્તિ અને લાગણીની વાદ માટે પડીતજીને એ ભેટ ચીકારથી પડી, ત્યારબાદ પાછગથી એમના લઘુનધુ શ્રી રોમેશચંદ્રજીએ પડીતજીની આગાધી એને અમુક ગંગ અને મિદાઈ પ્રમાણે પાછી આપી હતી.

[૨] એક દર્દી અન્દિયાથી પીડાતો હતો. ઝંઝનરની ઘેનની દરેક વા નિષ્ફળ નીવડી હતી. પોતાના મંઝીતથી એ દર્દીને નિદ્રા આપી

સકારે એમ પંડિતજીએ જણાવ્યું તદ્દા વગરના ડોક્ટરની કમ્પનામાં
પણ એ ન આવી શક્યું પણ પંડિતજીએ રાગ પુરીયા સર કરી
અને એના મુરોએ એ અનિદ્રાથી પીડાતા હર્દને નિદ્રાની મીઠી
ગોઠમાં મુકી દીધો. ડોક્ટરના જડવાદીપણા ઉપર ગમ્મન ફટકો
પડ્યો. અને એના આશ્ચર્યને પાર ન ગયો.

[૩] મૃત્યુશૈયા પર પડેલા, ધડીઓ ગચ્છના એક મનુષ્યને
પાસેના સાગમાથી પડિતજીના મંગીતના આજા મુરો કાને અથડાયા
અને એને મંગીત પ્યામ પેદા થઈ. એણે પંડિતજીનું મંગીત
બરાબર માલજવા પોતાને છાપરા ઉપર મુવાડવા સૂચના કરી.
સગાઓએ એને બહુ સમજાવ્યો પણ એણે આમ્રદ આણે ન ક્યો.
એણે કહ્યું, “મરને પડિતજીનું મંગીત સાલળી સતોપ પામીને
મરવા દો, મદારી છત્તા અપુર્ણ ન રાખો. મદારૂ હૃદય એમનું
મંગીત માલજવા તજી રહ્યું છે તો એને તડપત્તુ ન રાખો.”

એનો આમ્રદ અપૂર્વ હતો. એને છાપરા ઉપર ગદામુરકેલીએ
મુકવામાં આવ્યો. મંગીત માલજવાની આતુરતામાં એ શારીરીક
કષ્ટ બૂઝ્યો. એની મંગીત તૃપા પડિતજીના સંગીતથી તૃપ્ત થઈ.
એનો આત્મા મૃત્યુ વેદના બૂઝ્યો અને આનંદના ઉદ્ધિગા નહાવા
લાગ્યો. સંગીત સમેટાવું હતું અને હર્દનો આત્મા શાત સમાધિમાં
લીન હતો સવારે ચાર વાગે મંગીતના સ્વરો નીરવતામાં ડૂબી ગયા
અને હર્દનો દેહ પણ ગાદ નિદ્રામાં ઉઘી ગયો.

જેમના સંગીતમાં આવું અજબ જાદુ હતું છે એવા જગતના
ગદાન સંગીતાચાર્યના જન્મ થયો હોવાનું યાતિ ઉજ્જવળ છે.
પડિતજી એક લાવનાવાદી લેખક છે તેમની કલમના અણુએ
આપુમાં લાવનાના રસજિહ્વા ઝગકે છે તેઓ કવચિત્ “શ્રી હોનેરાળ
બધુ”માં લખે છે.

તેમની જ્ઞાતિસેવા પણ સહભાવભરી છે. ગમે તેટલી સામાજિક પ્રવૃત્તિઓમાં રોકાયેલા હોવા છતાં જ્યારે જ્ઞાતિને જરૂર પડે ત્યારે આવીને તે કાર્યમાં અવકાશ સહ આપી આપે છે તેઓની જ્ઞાતિ મેવા (તન, મન અને ધનની)નો હિસો પણ ધણો અગાધ છે.

તેઓ શ્રી ઉનેવાળ સેવક મંડળના મુખ્યમંત્રી બરાબેના ૧૩મા વાર્ષિક સમેતનના ઉપ-પ્રમુખ હતા તથા એજ મંડળના બીજામાં ઉચ્ચવાળેના ૧૦મા વાર્ષિક સમેતનની મહાજતા તેમનેજ આબરી છે વળી તેઓ શ્રી ઉનેવાળ સેવા મંચના પ્રથમ વાર્ષિક મહોત્સવના પ્રમુખ હતા તથા શ્રી ઉનેવાળ સુધારક યુવક મંડળના અમદાવાદમાં બરાબેના અધિવેશનના પ્રમુખસ્થાને જીરામ્યા હતા.

તેમનો અવભાવ માયાળુ અને હર્ષિત છે જ્ઞાતિની મર્વ પ્રકારે ઉત્તમિ પ્રગટતું એવું એમનું હૃદય છે.

સ્વ ઇંદીરાદેવી એમકારનાથજી ઠાકુર

સ્વ ઇંદીરાદેવીનો જન્મ મવત ૧૯૧૬ના વાહરવા વદ ૪ના દિને સુરતમાં થયો હતો તેઓ સુરતના વતની સ્વ પ્રદત્તાજી દસસુખરામ બાના સરકારી પુત્રી હતા.

તેમને પોતાના દૂર છતાં ધન્ય શ્રવણમાં આજના સમાજનો સાચો શ્રી આદર્શ પૂરો પાડ્યો છે તેમનું શ્રવણ સેવાભાવી હોય હૃદય હતું. ભાવનાઓ પણ હૃદયનમ હતી તેમના મહાગુણોની વિશીળતાઓ કુટુંબ ગ્રેમ, પતિપરાયણતા અને આદર્શ ગુણોને જાણે તેવી શુદ્ધવસ્થા વિ મુખ્ય હતી.

તેમના શુભ સ્મરણાર્થે “શ્રી ઉનેવાળ બધુ” તરફથી એક સુદર ગ્રામિક અંક નામે ‘ઇંદીરા સ્મારક અંક’ બહાર પડ્યો હતો. તેમનું અભ્યુપીઘ્ય મૃત્યુ સવત ૧૯૮૬ના અષાઢ વદ ૬ના દિને થયું આથી તેમની જ્ઞાતિસેવા કરવાના અપૂર્વ કોડ અધુરાજ રવા.

—: 'सेवा सभा' ना मानद भंत्री :—

श्री लक्ष्मीशंकर व्याखरलाल लह

સ્વ. મણિશંકર શિવશંકર પંડ્યા

સ્વ મણિશંકરભાઈનો જન્મ અમદાવાદમાં થયો હતો. તેમનું મુળ વતન ઇંદોડ (દાદા) છે. તેમના પિતાશ્રીનું નામ શ્રી જેદારામ તથા માતૃશ્રીનું નામ સિવકોરબા હતું.

તેઓ અમદાવાદની સેસન્સ જજના દફતરખાતામાં માસિક રૂ. ૪૦ ના પગારથી નોકરી કરતા હતા. નોકરી કરવામાં તેમની કુનેહ સારી હતી. તેમના ભાઈનું નામ શ્રી લતુભાઈ હતું. જ્ઞાતિના સેવા કાર્યમાં પણ તેમની પ્રફુલ્લતા અજળ હતી. તેમનું જાળપણ સમસમ મોસાળમાં જ વ્યતીત થયું હતું. ને ત્યાં રહી તેમણે કેળવણી લીધી હતી.

આપણી જ્ઞાતિના દાનવીર ગૃહસ્થોમાં તેમનું નામ પ્રથમ છે. રૂ. ૧૦૦૦)નું એકઠી સાથે દાન આપનાર સદગૃહસ્થ તેઓ છે. અમદાવાદના 'વિદ્યાર્થી' ગૃહ'ને રૂ. ૧૦૦૦)નું દાન તેમને ક્યું હતું. અને તે હિપરાત પણ તેઓ પથારીમાં દાન પ્રસંગોપાત્ જ્ઞાતિમાં આવતી મર્યાદાઓને આપતા હતા.

જણાવતાં જણાવ જોઈ શકાય છે કે તેમણે વિ ગૃહ જેવી તે વખતે સારી કહેવાતી સરથાને જે દાન કરેલું, તેનું નામ નિશાન કે તે દાનવીરનું યોગ્ય સ્મારક કરવામાં પણ 'ગૃહ'ના જ આલોક્યે અદ્યપીપર્યંત કાગળ સેવી નથી.

આપણે દાનવીરોની મદદના જરૂર અમલવી જોઈએ ને તેમનું યોગ્ય સ્મારક પણ થવું જોઈએ. કારણકે તેમના જેટલું દાન તે વખતે કે તે પહેલાં કાંઈ પણ જ્ઞાતિનકુળે કાંઈપણ સરથાને કરેલું ત્યાં એટલે 'અથમ દાનવીર' તરીકેનો દાક તેમને જરૂર પડે છે.

તેમને કરેલી જ્ઞાતિસેવા પણ સર્વવિદિત છે. તેમનું ખોજના અવમાન સવન ૧૯૮૧ ॥ માગમર વર હના દિને થયું. આપી જ્ઞાતિએ એક હિંમત દાનવીર જોયો છે.

સ્વ. રામચંદ્ર કેશવરામ ભટ્ટ

—(૦)—

સ્વ. રામચંદ્રભાઈનો જન્મ સંવત ૧૯૩૪ માં થયો હતો. તેઓ કતારગામના વતની હતા. આપણી યાત્રિમાં તેઓએ પહેલ વહેલી મેટ્રીકની પરીક્ષા મત ૧૯૫૦ માં આપી હતી ને તેમાં સફળતાથી ઉત્તિર્ણ થયા હતા.

ભાવનગર રાજ્યમાં રેલ્વે-સેક્રેટરી અને રેલ્વે-રેટારડીપર જેવા જોખમદારીના હોદ્દા પર તેઓ ધણી વર્ષો સુધી રહ્યા હતા. વળી ૬૨૮ કનાસ ઓફીસર તરીકે સ્પેશીયલ સબુન વાપરવાનો હજી તેમને રાજ્યની રેલ્વે કા. તરફથી હતો.

તેઓ યાત્રિ માટે ચાલતી વિદ્યા-પ્રચારની પ્રવૃત્તિઓમાં ઉડો રસ લેતા અને તેને ઉદ્દામ મદદ કરતા 'શ્રી ઉનેવાળ સેવક મંડળ' ના અમદાવાદમાં ભરાયેલા સભ્યનમાં તેઓ ઉપ-પ્રમુખ સ્થાને પીરાણ્યા હતા. વળી તેમણે સવત ૧૯૬૩ માં (ચાલુ સાલે) ઉનેવાળેલા 'સેવક મંડળ'ના રજત મહોત્સવ પ્રસંગના પ્રમુખપદનો પોતાની નાદુરસ્ત તબીયતને લીધે અસ્વીકાર કર્યો હતો.

તેમના વિચારો આદર્શ અને પ્રગતિવાન હતા તેમને ધાર્મિક કાર્યકાંડમાં દૃઢ શ્રદ્ધા હતી ને તેઓ જૂનવાણી રિવાજો છોડવાનો સર્વને આગ્રહ કરતા યાત્રિના બાળકો ઉચ્ચ કેળવણી પ્રાપ્ત કરે, એવી તેમની જીવનપર્યંત મહત્વેજી હતી ને તેથીજ ફરી તેમનું કુટુંબ આજે ઉચ્ચ કેળવણીમાં અગ્રગ્રામ ભોગવે છે.

તેમનું ૬૦ વર્ષની પુખ્ત ઉમરે એટલે સવત ૧૯૬૩ના ફાગણ સુગી ૫ ના દિને શોકજનક અવસાન થયું છે.

રા. બહેચરલાલ હરજીવન પંડ્યા

રા. બહેચરલાલભાઈને જન્મ સંવત ૧૯૪૬ના ભાદરવા સુદ ૧૫ ના દિને અમદાવાદમાં થયો. તેઓ દંદાપ ચોરાના બોરીજ ગામના વતની છે.

તેમનું અભ્યાસમુખીનું જીવન અનેક સેવાભાવી પ્રસંગોથી ભરપૂર છે. તેઓએ દંદાપ ચોરામાંથી ફેલ્ડાએક જીના યાત્રિ ધારાઓને સદાને માટે તિલાંજલી અપાવી પોતાનું (તે ચોરાનું) અગ્રણીપદ દીપાવ્યું છે.

યાત્રિ દિનાર્યે થતી દરેક પ્રવૃત્તિઓમાં તેમને અમૂલ્ય રાજો તો હોયજ. તેઓ અમદાવાદ વિ. ગૃહની સ્થાપક કમિટીના એક મંચ છે. વળી 'શ્રી હિનેવાળ સેવા સમાજ'ની આગેવાન મુખીની પ્રગતિ ખરેખર તેમને આભારી છે. યુવકો સાથે હળીમળી યાત્રિ કાર્ય કરવું તથા યુવકોને સાચો સેવા માર્ગ બતાવવો એ તેમના સાક્ષ્યિક સદૃશ્યો છે.

તેઓ 'શ્રી હિનેવાળ સેવા સમાજ' ના અધિષ્ઠાતાપદે પ્રથમ બે વર્ષ મુખી હતા. તેઓ ઉમરે વૃદ્ધ છે છતાં વિચારોએ હજી યુવાન છે. ને તેને લીધેજ યાત્રિને યુવકવર્ગ તેમના ઉદાર વિચારો તરફ આકર્ષાય છે. 'સેવા સમાજ' તરફની તેમની અમીદદિ તથા એ મંડળને વધુ પ્રમતિવાન નીરખવાની તેમની અભિલાષા કોઈ દેવી શક્તિરૂપે છે. વળી યાત્રિ માટેની તમામ પ્રવૃત્તિઓ તરફ એક મરણી આખર્થી નિહાળનાર તેઓ દાનશીલ ગૃહસ્થ છે. આ પુસ્તકને પ્રમિદ્ધી આપવાની પ્રથમ પ્રેરણા પણ તેમનેજ પામી હતી.

સંવત ૧૯૯૩માં (ચાલુ સાલે) ઉજવાયેલા 'શ્રી હિનેવાળ સેવક મંડળ'ના 'રજત મહોત્સવ' સમયે તેમણે ઉપ-પ્રમુખસ્થાન દીપાવ્યું છે.

તેઓ ગુજરાતના નવે ચોરાના સુપરિચિત યાત્રિજી હોય સેવાભાવી છે ને યાત્રિહિત પ્રવૃત્તિઓમાં ઉત્સાહથી સારો ભાગ લે છે. તેમના વિચારો ઉચ્ચ છે યાત્રિના બાળકો આદર્શ બને એવી તેમની હરહ મેશની મહદેવજા છે. તેઓ ફેલ્ડાએક વર્ષોથી અમદાવાદમાં રહે છે.

સ્વ. મણિશંકર શિવશંકર પંડ્યા

સ્વ મણિશંકરભાઈનો જન્મ અમદાવાદમાં થયો હતો. તેમનું મુળ વતન ઇંદોર (દિવાય) છે તેમના પિતાશ્રીનું નામ શ્રી જ્ઞાનામ તથા માતૃશ્રીનું નામ શિવકોરબા હતું.

તેઓ અમદાવાદની સેસન્સ જજના દફતરખાતામાં માસિક રૂ. ૪૦ ના પગારથી નોકરી કરતા હતા. નોકરી કરવામાં તેમની કુનેદ સારી હતી. તેમના ભાઈનું નામ શ્રી. લલિતભાઈ હતું. જ્ઞાતિના સેવા કાર્યમાં પણ તેમની પ્રફુલ્લતા અજળ હતી. તેમનું બાળપણ સગલગ મોસાળમાં જ વ્યતીત થયું હતું ને ત્યાં રહી તેમણે કેળવણી સીધી હતી.

આપણી જ્ઞાતિના દાનવીર ગૃહસ્થોમાં તેમનું નામ પ્રથમ છે રૂ. ૧૦૦૦)નું એકઠી સાથે દાન આપનાર સદ્ગૃહસ્થ તેઓ જ અમદાવાદના 'વિદ્યાધી' ગૃહ'ને રૂ. ૧૦૦૦)નું દાન તેમણે કર્યું હતું. અને તે ઉપરાંત પણ તેઓ યથાશક્તિ દાન પ્રસંગોપાત્ જ્ઞાતિમાં આવતી મર્યાદાઓને આપતા હતા.

જથ્થાવત્તા ઘણાજ એક યાવ છે કે, તેમણે વિ ગૃહ જેવી તે વખતે સારી કહેવાતી સરઘાને જે દાન કરેલું, તેનું નામ નિશાન કે તે દાનનીરત્ન યોગ્ય સ્મારક કરવામાં પણ 'ગૃહ'ના સંચાલકોએ અઘાપીપર્યંત કાળજી સેવી નથી.

આવા દાનવીરોની મહત્તા જરૂર અકાવધી જોઈએ ને તેમનું યોગ્ય સ્મારક પણ થવું જોઈએ કારણકે તેમના જોટલું દાન તે વખતે કે તે પહેલાં મોઢ પણ જ્ઞાતિનકુળે મોઢપણ મર્યાદાને કરેલું નથી એટલે 'પ્રથમ દાનવીર' તરીકેનો હક્ક તેમને જરૂર પડે છે.

તેમને કરેલી જ્ઞાતિસેવા પણ અર્નવિદિત છે. તેમનું બેદર્શનક અવમાન સવત ૧૯૮૧ના માગમર વદ દના દિને થયું. આથી જ્ઞાતિએ એક હિંદામ દાનવીર ખોયો છે.

સ્વ. રામચંદ્ર કેશવરામ ભટ્ટ

—(૦)—

સ્વ. રામચંદ્રભાઈનો જન્મ સંવત ૧૯૩૪ માં થયો હતો. તેઓ કતારગાગના વતની હતા. આપણી યાત્રિમાં તેઓએ પહેલ વહેલી મેટ્રીકલી પરીક્ષા સંવત ૧૯૫૦ માં આપી હતી ને તેમાં મહાજતાથી ઉત્તિર્ણ થયા હતા.

ભાવનગર રાજ્યમાં રેલ્વે-સેક્રેટરી અને રેલ્વે-રેટાર્કીપર જેવા જોખમદારીના હોદ્દા પર તેઓ ધણી વર્ષો સુધી રહ્યા હતા. વળી ફ્રન્ટ ક્વાસ ઓશીસર તરીકે એશીયલ સલુન વાપરવાનો હક્ક તેમને રાજ્યની રેલ્વે કા. તરફથી હતો.

તેઓ યાત્રિ માટે ચાલતી વિદ્યા-પ્રચારની પ્રવૃત્તિઓમાં ઉડા રસ લેતા અને તેને હિદામ મદદ કરતા 'શ્રી હિનેવાળ સેવક મંડળ' ના અમદાવાદમાં જરાયેલા સમેલનમાં તેઓ ઉપ-પ્રમુખ રથાને ખીરાળ્યા હતા. વળી તેમણે સવત ૧૯૬૩ માં (ચાતુ સાલે) હિજવાયેલા 'સેવક મંડળ'ના રજત મહોત્સવ પ્રસન્નના પ્રમુખપદનો પોતાની નાદુરસ્ત તબીવતને હીધે અસ્વીકાર કર્યો હતો.

તેમના વિચારો આદર્શ અને પ્રગતિવાન હતા તેમને ધાર્મિક કર્મકાંડમાં દૃઢ શ્રદ્ધા હતી ને તેઓ જૂનવાણી રિવાજો હોડવાનો સર્વને આગ્રહ કરતા યાત્રિના બાળકો ઉચ્ચ કેળવણી પ્રાપ્ત કરે, એવી તેમની જીવનખર્ચાત મહુરજા હતી ને તેથીજ કરી તેમનું કુકેળ આજે ઉચ્ચ કેળવણીમાં અગ્રગ્થાન બોગવે છે

તેમનું ૬૦ વર્ષની પુખ્ત ઉંમરે એટલે સવત ૧૯૯૩ના ફાગણ સુરી ૫ ના દિને શોકજનક અવસાન થયું છે

૨૧. શંકરલાલ ગીર્ગાભાઈ જોષી .

૨૧. શંકરલાલભાઈનું મૂળપતન રાણુલા છે. 'શ્રી ઉનેવાળ સેવક મંડળ'ના જન્મ પ્રતિદાસમાં તેમનું નામ સૂચકારી અક્ષરે લખાયેલું છે. તેઓ એ મંડળના પહેલાજ અધ્યક્ષ હતા. તેમના નૈસર્ગિક ઉત્સાહથી 'સેવક મંડળ' માં પ્રાણ પૂરાયો. યાનિહિત હોયે રાખી સતત જ્ઞાતિસેવા જળવનાર તેઓ આદર્શ અને ઉત્સાહી કાર્યકર્તા હતા. વળી નાયણીઆ ભાઈઓમાંના તેઓ એક સાચા અને માર્ગદર્શક આગેવાન હતા.

સંવત ૧૯૭૧ માં તેઓ કેલાસવાસી થયા. આથી 'સેવક મંડળ'ને તથા સમસ્ત જ્ઞાતિને એક સાચા માર્ગદર્શક આગેવાનની ખોટ પડી છે.

બહેન ચંદ્રાલક્ષ્મી રામચંદ્ર ભટ્ટ G. A.

ઉનેવાળ જ્ઞાતિની સ્ત્રી કેળવણીમાં અમણીપદ પ્રાપ્ત કરનાર આ બહેન મુરતના વતની ૨૧. રામચંદ્ર કેશવરામ ભટ્ટનાં પુત્રી થાય છે. તેમનો જન્મ, તેમના પ્રપિતા ૨૧. કેશવરામ હરીરભાઈ ભટ્ટ નથારે લાડીમાં મરે ન્યાયાધીશના પદે હતા ત્યારે થયો હતો.

તેઓએ કન્યા કાળમાં ગુજરાતી માત્ર ચોપડી તથા અંગ્રેજી ત્રણ ધોરણ મુખ્યનો અભ્યાસ કરી સાથે સાથે સરકૂન અને ગુજરાતી માહિત્યનો પણ ધણેજ સુંદર અભ્યાસ કર્યો હતો. તેઓએ "દિંદી મદીલા વિશ્વ વિદ્યાલય"ની મેટ્રિક અને પ્રોવીઝસની કપરી પરીક્ષાઓ પસાર કરી ત્રણ વર્ષનો ખંતપૂર્વક અભ્યાસ કરી દાસમાંજ (આગ્ર સાહે અને ૧૯૩૭) તેઓ G. A. (ગ્રેન્યુએટ એન્ડ આર્ટ્સ)ની માનવંત પરીક્ષામાં ઉત્તિર્ણ થયાં છે. તેઓ ૬૭ વર્ષ વધુ વિદ્યાભ્યાસ કરવા પ્રમટે છે.

૨૧. રેવાશંકર લાધારામ જાની

• ૨૧ રેવાશંકરભાઈ દેલવાડના વતની હોઈ આજે કેટલાએક વર્ષોથી મુમ્બઈમાં વસે છે તેઓ 'શ્રી ઉત્તેજાણ સેવક મંડળ'ના સ્થાપકોમાંના એક હોઈ નિઝર અને અખડ સેનાવાવી કાર્યકર્તા છે તેમને કૌંસી યાત્રિસેવા અત્યંત આનંદકારક છે

• જ્યારથી તેઓ ૨૧ શંકરભાઈ ગીમાંલાઈ જોડી પડી 'સેવક મંડળ'ના અધ્યક્ષસ્થાને આવ્યા ત્યારથી મંડળની કીર્તિના ઓમેર પડ્યા વાળા તેમની કાર્યક્ષમતા અને નિપુણતા જાણવા સેવકોને આપી આપે એવી છે યાત્રિનું હિત સર્વ સંપૂર્ણપણે કંઈ રીતે થાય ને તે માટે શા શા બગિચા પ્રવલ્લો આદરવા જોઈએ, એ મર્વ તાલીફ વસ્તુઓ લખ્યામાં આપી તેમજે એકધારી અને સગીન યાત્રિસેવા જાળવી છે

તેઓ પ્રથમ, જ્યારે મંડળના સેનાવાઈ હિતસાહ પ્રેરતા ત્યારે તેમની મુખાકૃતિના બાવો નિહાળનારને પ્રત્યક્ષ પ્રતિભિ થતી કે, તેઓ એક સાચા અને માર્ગદર્શક આગેવાન છે. આજે આવા અનેક માર્ગદર્શક આગેવાનોની આપણી યાત્રિને જરૂર છે ૨૧. ભદ્રુભાઈ શંકરભાઈ બહુની અને ૨૨. શંકરભાઈ શ્રી. જોડીની યાત્રિને પડેલી અસજ ખેલ પૂરવા તેમને બગિચા શક્તિ ખર્ચી છે ને તેમાં કેટલાક અંશે તેઓ કૃણાબૂદ પણ થયા છે.

'સેવક મંડળ'ના કીર્તિકલાપમાં તેમનો મોટો ફાળો છે. યાત્રિસેના માટેનો તેમનો હિતસાહ અનંત અને વીરલ છે મંડળના પ્રતિવર્ષ ઉજવાતા સમેલનોની અણૂપીઘથી સફળતામાં પણ તેમનો યોગ્ય હિસ્સો છે તેઓ આદર્શ વીર પુરુષ છે એક ઉત્તમ નેતાને હાજર તેવો આદર્શ તેમનામાં છે ને તેના પેષ યાત્રિએ ધણાય પીધા છે - પીતી રહેશે

આ વર્ષે ઉત્તવાયેલા 'રત્ન મહોત્સવ' સમયે તેમનો દાં માતો નહોતો દિલમા એકજ દર્દ હતું કે, આ પ્રસંગે એ થયેના સાર્થાદારો હાત તે પ્રમગ કેટલો બન્યો હોય' હવે પછી કો' નવિનું ઉત્સાહથી જ્ઞાતિનું સેવાકાર્ય કરવાની તેમની પ્રેરણાએ સૌના દિલમા અનેક ધ્યાન મેળવ્યું હતું ને તે પ્રેરણા ઉત્તમગત નીવડશે

'સેવક મંડળ' ના ધણાખરા ગ્રાપકો જીવન ધન્ય કરી ગયો' સીધાન્યા છે રા રેવાચ કરભાઈને તો પોતાના સહકારી સેવકો તૂટતા જણાય છે એમના ઉત્તર અને પીઠ માયીદાર ગાંધીજીના આશીર્વાદ હતા ને તે પછી આ વર્ષે તેમને આશ્રયે 'મંડળ'નું તથા સમસ્ત જ્ઞાતિસેવાનું નાવ હોડી આપ્યા ગયા હતાં એ કે, રા રેવાચ કરભાઈ જ્ઞાતિ-સેવાના યશમા દિનપ્રતિદિન વધુ ફાળો નોધાવશે.

૨. બાબરલાલ રવિશંકર ભટ્ટ

રા. બાબરલાલભાઈ જૂલેન (ચરોતર)ના વતની હોઈ હાલ ફુલાએક વરોંથી દક્ષિણ હિમાચલમાં રહે છે તેમણે નાનપણમાં સારો વિદ્યાભ્યાસ કર્યો હતો.

તેમની કુનેહ પ્રમથનીય છે તેમણે તેમના સુપુત્રો-શ્રી લક્ષ્મીશંકર અને શ્રી મોહનનામને સારી કેળવણી તથા સરકાર આપ્યા છે શ્રી લક્ષ્મીશંકરમાં યુવક તરીકેનું સાચું માનસ છે તેમની પાસે જ્ઞાતિ સારી સેવાની આસા રાખે છે તેઓ હાલમાં ૧૧ વર્ષથી 'શ્રી ઉનેવાળ સેવા સમાજ'ના મંત્રીપદે છે અને તે સ્થાન ઉપર ગદી તેઓ યથાશક્તિ તન મન અને ધનથી જ્ઞાતિસેવા બજાવી રહ્યા છે રા. બાબરલાલભાઈના ઉત્તમ સરકારોથી સન્નયેલા શ્રી લક્ષ્મીશંકર એક સારા કાર્યકર્તા છે.

બાબરલાલભાઈ હિમાચલ જેવા દૂર ચહેરમાં રહીને પણ જ્ઞાતિસેવાની પ્રેરણા અનેકને આપી રહ્યા છે તેઓ સૌ યુવકોને 'માયા સેવક' બનવાની હાકલ ગજવી રહ્યા છે તેમના પુત્રો પણ આજે જ્ઞાતિસેવા બજાવી રહ્યા છે તેમના આર્થિક સ્થિતિ સારી હોઈ તેઓ યથાશક્તિ આપે પુત્રો જ્ઞાતિસેવામાં ફાળો આપી રહ્યા છે.

સ્વ. મેઘજી હરજીવન પુરોહિત

જ્યોતિર્વિદ્ સ્વ મેઘજી હરજીવન પુરોહિતનો જન્મ સંવત ૧૬૦૮માં દેસવાડા પામે આવેલા વાસોજી ગામમાં થયો હતો. તેમના પિતાશીનું નામ સ્વ. હરજીવન જીવન હતું ને માતાનું નામ મુળીમાઇ હતું.

તેમણે મુળથી ગરીબ રિયતિને લીધે ધણા કષ્ટો ભોગવીને ૫૫૫ ઈ. મેઘજીને મિહોર, જાવગર વિ ગ્રામે જન્મ્યા મોક્ષેલા હતા.

તેમનો સાહિત્ય વિષયનો શોખ અપૂર્વ હતો સાહિત્ય વિષયના દગ્ગરો સમૃદ્ધ સ્ત્રોતો તથા વ્યવહારીક જ્ઞાન સાથે મગ્ગત આપતા અનેક હુકમો તેમને હાથે હતા તેમની રમણશક્તિ દૈવી પ્રેમણ ૩૫ હતી તેઓ જ્યોતિષનું કાર્ય ચોક્કસ ગણિત કરી બનાવતા હતા. તેઓ પોતાની આ વિદ્યાથી જીના, દેસવાડા, દીવ અને આજુ બાજુના કરમાઓમાં પ્રસિદ્ધ હતા.

સ્વ મેઘજી પુરોહિતે જ્યોતિષ અને સાહિત્ય વિષયમાં સરસ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું તેમનું લગ્ન સ્વ. ગણેશ કરસનજી ભટ્ટની પુત્રી કુકાનાઇ સાથે થયું હતું તેઓ યાત્રિમાં પ્રતિષ્ઠિત અને વિદ્વાન હતા. તેઓ જ્યોતિષના કાર્યમાં અગ્રણી હતા તથા ધર્મપરાયણ હતા તેમને આર પુત્રો નામે પ્રભુજી, રણજી, રેવારાકર અને દમારાકર તથા ૩ પુત્રીઓ નામે તાપી, જોકાર અને વેલી હતા

૬ મેઘજીએ પોતાની હયાતીમાં તેમના પુત્રોને ઉચ્ચ શિક્ષણ અને સરકાર આપ્યા હતા. તેમના ધર્મપત્નિ મૌ કુકુમળાઇ તેમના ૬૬ વાસ પૂર્વે ૨૦ વર્ષ પૂર્વે જીવો વાડી મૂકીને સ્વ થયા હતા

તેઓ સ્વભાવે આનંદી અને મળતાવડા હતા. વર્ણી ધર્મપ્રેમની અનંત પરિસિમા પણ તેમના જીવનમાં દર્યગાન થતી હતી.

પોતે ચુસ્ત સનાતની હોઇ દંમેજાં સાદો પોવાક શરીર ઉપ-
ધારણ કરતા હતા. તેમની શારીરીક શક્તિ સારી હોવાને લીધેજ
પોતે લાંબું દીર્ઘયુષ્ય ભોગવી શક્યા હતા. સદા સાચી નીતિથી
આશય અને ધર્મ પરાયણ રહેવું, એ એમની મહત્વાકાંક્ષી
મનોભાવના હતી.

તેમણે પોતાના પુત્ર રેવાશંકર માથે કાફી, પ્રયાગ, બુદ્ધ ગયા,
અયોધ્યા, ગોકુલ, મથુરા, જંપ્રાવન, નાસિક, દારકા, કાકોર, ગિરનાર,
પ્રભાસપાટણ વિ. તીર્થરથભોની પુનિત યાત્રાઓ કરી હતી. તેઓ
નિરાશિંગાની હોઇ ધણજ મગ્ન સ્વભાવથી અનેક જગતોને કાષ્ઠ
પણ બાળત પરત્વે સાચી સલાહ આપતા. તેમની પાસે ગૃહજ્યોતિષ
વિદ્યા હતી કે જેને લીધે તેઓ અનેકના પ્રશંસક બન્યા હતા.

તેઓએ એક (?) ગૃહની અધ્યાગ સેવા કરી આ વિદ્યા સંપાદન
કરી હતી. ગૃહએ પણ પ્રેમભાવથી પોતાની કરેલી સેવાના બદલામાં
એ વિદ્યા બક્ષિત આપી દીધી. કે. મેઘજી સ્વચ્છાતિ સિવાય અન્ય
બ્રાહ્મણના હાથનું બનાવેલું ભોજન જમતા નહોતા. તેમના
નિત્યકર્મ (પૂજાપાઠ)માં સન્ધ્યા, ક્રી, બ્રહ્મકવચનોપાઠ, ગાયત્રી જપ
અને છંદોવની પૂજા મુખ્ય હતા.

તેમનો સંપત્તિ પણ સારા માર્ગે વપરાત છે. દર વર્ષે અમુક
નિશ્ચીત રકમ જ્ઞાતિ હિતાર્થે તેઓ અર્પણ કરવા ચૂકતા નહિ.
આપણી જ્ઞાતિમાં તેઓ એક આદર્શ પુરુષ થઇ ગયા છે. અને
તેમના મુપુત્રો પણ હાલ અરપિતાના નામને હિજ્જવળ કરે તેવા
સમૃદ્ધ, સેવાભાવી અને વિદ્વાન છે.

કે. મેઘજી અજાતશત્રુ જેવા હોવાથી તેમના ગુણ ગાનારાઓ
આજે ધણા છે.

મેઘજીભાઈનો કેલાસવાસ ૭૨ વર્ષની પાકી વયે એટલે સંવત
૧૯૭૯ ના આસો સુદ ૧૫ ના દિને થયો.

†: 'સેના સમાજ' ના ઉત્પાદક :†

શ્રી વાલમહેશ્વર ઉત્તમરામ ઉપાધ્યાય

— આદર્શ જ્ઞાતિ રત્ન —

શ્રી ગીરધારીલાલ ગોત્રીરામ બટ

૨૪ જ્યોતિર્વિદ મેઘજી હરજીવન પુરોહિત

— દેસવાળ —

૨. અંબાલાલ ધશ્વરલાલ ભટ્ટ

૨ા. અંબાલાલભાઈ વતરા (ચરોતર)ના વતની હોય આજે કેટલાએક વર્ષોથી અમનપુર (તા-જંજીર) રહે છે. તેમના પિતાનું નામ શ્રી ધશ્વરલાલ મોતીરામ ભટ્ટ હતું તેમનું લગ્ન માઝના વતની શ્રી. જેઠારામ ઠાકરના પુત્રી રેવાબહેન સાથે થયું હતું.

તેઓ નાનપણથીજ ગરીબ સ્થિતિમાં ઉછરેલા હોય તેમનું જીવન એક આદર્શવાદીને શોભે તેવું છે. પોતાની મિત્રતા સામાન્ય હોવા છતાં જ્યારે સં. ૧૯૫૬ અને સં. ૧૯૬૬માં કુબાળ પડેલા જ્યારે તેઓએ પોતાના સર્વ કુટુંબની સારી સેવા બજાવી હતી. જે કુટુંબસેવાનું તાદ્રસ્ય ઉદાહરણ પૂરું પાડે છે.

તેમને પિતૃવારસામા કંઠજ નહોતું છતાં પોતાની બુદ્ધિ, શક્તિ અને કુનેહથી તેઓએ નાનપણથીજ પોતાની અને પોતાના કુટુંબની સારી પ્રગતિ કરી હતી. અને એ બેગની કુનેહથી તેઓને બે ગામની યજમાનવૃત્તિ બક્ષિત તરીકે મળી હતી. જેમ જેમ તેમની સ્થિતિ ધશ્વરકૃપાએ સુધરતી ચાલી તેમ તેમ તેઓએ ૨ ધરો અને ૪૫ એકર જમીન ખરીદી અને આમ તેમના જીવનની વધુ પ્રગતિ થઇ. તેઓ સરળ હૃદયના, શાંત સ્વભાવના અને માયાળુ છે. તેમનો પહેરવેશ હંમેશાં માટે સાદો છે. કારણ કે તેઓ તે પોતાનું જીવન ગૌરવ માને છે.

તેમનું શરીર સચકત છે. તેમને અત્યારસુધી કેટલીયે લીલી-સુકી વેડી છે. તેઓએ હિન્દુધ્યાન માહેના લગભગ તમામ તીર્થંધ્રજોની યાત્રા કરી છે. તેમના ધર્મપત્ની સૌ. રેવાબહેન પણ સંસ્કારી અને આદર્શ ગૃહિણી હતા સૌ રેવાબહેન પોતાની પાછળ લીલી વાડી મૂકીને સવત ૧૯૮૧માં કેલાસવાસી થયા.

તેમના સુપુત્રોના નામ-શ્રી. મહેશ્વરભાઈ અને શ્રી. દવસુખરામ છે અને પુત્રીઓના નામ મણિગા, લલિતાગૌરી તથા જ્યાગૌરી છે. પુત્રીઓ સાંગ શ્વસુરગૃહે છે અને સુખી છે.

શ્રી. મહેશ્વર અબાલાલ ભટ્ટ ('ઉ. બંધુ'ના સચાલક) અને શ્રી. દલસુખરામને જ્ઞાતિની મુગી સેવા કરવાની પ્રેરણા આપનાર તેમના પિતાશ્રી રા. અબાલાલભાઈ છે. તેમનો જ્ઞાતિ પ્રત્યેનો પ્રેમ અસાધ્ય છે. તેઓ તો એક દિવસ જન્મે પુત્રોને ઉદ્દેશીને કહેતા હતા કે, "જ્ઞાતિ તમારી પાસે જે સેવા માગે તે તમે સજીવદાથી અને મૌનભરે (મુગી) આપો ને તે માટે જરૂર તમે જનકેશ્વરી માતા મદાય કરો." આ દશ કે બાર વર્ષ ઉપર ગોમખેલા તેમના વચનો આજે સત્ય કરે છે. જન્મે ભાઈઓની મુગી સેવા સર્વાધિક્ષિત છે.

જેણે આવા સુપુત્ર જ્ઞાતિરત્નોને જન્મ આપ્યો છે તે જન્મેતાને હજારો વાર વદન છે. અને એ રત્નોને કેળવણી તથા સન્માન અર્પી ઉચ્છવણ બનાવવામાં તેમના પિતાશ્રી રા. અબાલાલભાઈના આત્મભોગ પણ કયા ઓછા છે ?

શ્રી દલસુખરામને દશ વર્ષનો મૂકી તેમના માતૃશ્રી દેવલોક પામ્યા હતા. ત્યારપછી તેઓ તેમના વડિલજામુ શ્રી મહેશ્વરભાઈને ત્યાં ભણીગણી, મરકાર પામી જ્ઞાતિના સેવા-યજ્ઞમાં પાહોમ કરી બૂક્યા આજે એ જન્મે રત્નો તરફ સૌને માન છે કાન્થ કે તેમનામાં કાર્યશક્તિ છે અને અગમ્ય એવી સેવાભાવના છે પોતાના પિતાનું નામ આ જન્મમાં ઉચ્છવણ કરે એવા એ રત્નો શ્રી મહેશ્વરભાઈ અને શ્રી. દલસુખરામ છે તે જન્મે બાઈઓમાંથી બહોતો અખડિત સેવાપ્રવાહ અકલપ્ય છે. શ્રી મહેશ્વરભાઈના ધર્મપતિ સૌ નર્મદા સુશીલ હોઈ સરકારી છે.

રા. અબાલાલભાઈની ઉંમર લગભગ ૬૮ વર્ષની ■ છતાંય હજી એના એજ સેવા-આદર્શો તેમના જીવનમાં આર્વિભાવ થયેલા દ્રશ્યમાન થાય છે તેમની અડગ ધર્મશક્તિ અને કુટુંબની એકધારી સેવાનું એ સજીવ પ્રતિક છે. પ્રભો ! એમના વચમાં વૃદ્ધિ કરો ને તેમને ચિરઆયુષ્ય અર્પો, એવી પ્રાર્થના. (સેખર)

શાસ્ત્રી રેવાશંકર મેધજી પુરોહીત

“શાસ્ત્રી રેવાશંકર મેધજી પુરોહીત (દેવવાડાકર) નો જન્મ દેવવાડા (કાલીયાવાડ) ગામમાં સંવત ૧૯૫૨ના ભાદરવા સુદી ૪ ને શુક્રવારે થયો છે. તેમના પિતાનું નામ સ્વ. મેધજી હરજીવન પુરોહીત છે ને માતાનું નામ સ્વ. કુંકુંમબાઈ છે.

તેઓ સંવત ૧૯૬૦માં દેવવાડાથી મુંબઈ આવ્યા અને સ્વ. દેવીદાસ લલ્લુભાઈની સંસ્કૃત પાઠશાળામાં સંસ્કૃત વિદ્યાભ્યાસ કર્યો જેમાં વ્યક્તરજ્ઞ, સાહિત્ય, વેદ, ન્યોતિય, ધર્મશાસ્ત્ર, પુરાણ વિગેરેનો સતત અભ્યાસ કર્યો તે પછી તેઓ “વ્યાકરણ શાસ્ત્ર” અને “આચાર્ય” ની પરીક્ષાઓમાં ઉત્તિર્ણ થયા.

તેમણે તેમના પિતાજીની સાથે અનેક યાત્રાઓ કરી છે. તેમનાં જન ૨૨મે વર્ગે દેવવાડાના વતની શ્રી. મણીશંકર લધારામ જાનીના પુત્રી પ્રભાવતી જોડે થયાં. તેઓ સુસિક્ષીત અને ધર્મપરાયણ છે.

ત્યારપછી સંવત ૧૯૭૭ના આસો માસથી તેઓ મુંબઈ શુભાસવાડીમાં આવેલી સ્વ. દેવીદાસ લલ્લુભાઈની સંસ્કૃત પાઠશાળામાં અધ્યાપક તરીકે નિયુક્ત થયા. તેઓ આજદિન સુધી તે શાળામાંજ અધ્યાપન કરાવી રહ્યા છે.

શાસ્ત્રીજી અનેક માનવંત પદવીઓથી સુવિકસિત છે. (૧) “કાશી પંડિત સભા તરફથી “સદ્વિદ્યાવાગીશ”ની (૨) શંકરાચાર્ય તરફથી “સનાતન ધર્મ માર્ગ”ની (૩) અખિલ ભારત વર્ષિય વિદ્યત સંમેલનોપાધિ પરીક્ષા (અલોગદ) તરફથી “ધર્મશાસ્ત્રાચાર્ય” ની (૪) અયોધ્યા મહારાજ તરફથી “સંસ્કૃત મનીષી” ની (૫) પંડિત દયારામ ખટ્ટાજી તરફથી “તર્કીલંકાર” ની તે ઉપરાંત અનેક માનવંત, સુવર્ણપદક વિ. તેમજ સન્માનપત્રો મળ્યા છે.

શાસ્ત્રીશ્રી ધાર્મિક અને સામાજિક મેવાઓ ધણી પ્રમિદ છે. તેઓ પાખંડીવાદના કટ્ટર વિરોધી છે. ને તે વાદ આદરનાર માગે તેઓ જનરી સુંબેશ મહેર પત્રો દ્વારા ઉદાવવા ચૂકતા નથી. ધર્મ વિરોધીઓને સચોટ હિતગે આપવામાં તેઓ કાબેલ છે. તેમની ધર્મ પ્રત્યેની ધગમ ઉદામ છે.

પોને શ્રોતરમાર્ત ધર્મોનુમાથી હોષ થી શંકરાચાર્યના અદ્વૈતવાદના પરમ ઉપામક છે. તેઓ ધણા વિદ્વાનોના મદયારમાં આગ્યા છે. તેઓ કાશીમાં ભરાયેલા અ. શા. વ. બ્રાહ્મણ મદમંભેનનમાં મુજબની શ્રોતરમાર્ત વિદ્યાર્પિત તરફથી પ્રતિનિધિ તરીકે ચૂંટાઈ જમદગુરુ શંકરાચાર્ય શ્રીમદ્ રાજરાજેશ્વરાચમ મદારાજ માથે કાશી ગયેલા ને તે પછી સ. ૧૯૮૮માં વર્ણાશ્રમ સ્વરાજ્ય મંડળના મદા અધિવેશનોમાં ઉક્ત શંકરાચાર્ય માથે કસકતા ગયેલા.

તેઓ એક વિદ્વાન ભેખક છે. તેમને પ્રાચીન અને ઐતિહાસિક પુસ્તકો વાંચવાનો તથા મંથન કરવાનો અત્યંત શોખ છે. તેમને સભેનાં પુસ્તકો (૧) એકાદશ ગીત (૨) ઉપનીષદ-વિવાદ મંરકાર રદસ્ય (૩) દિખા મદમ્ય છે.

તેમની અપ્રમિદ કૃતિઓમાં મંરુત 'દાપાખંડ' નાટકની ગુજરાતી રીકા દિદુ ધર્મ મદમ્ય અથવા સનાતન ધર્મીય પ્રમોતર દીપિકા, અનંમરત. ગુપ્તપ્રવાસ મદરતમ્ય વિ. છે.

જ્ઞાતિ મંડોલાના થવા મંભેસનોમાં તથા જનદેર મંભેસનોમાં તેમને પ્રમુખ તથા ઉપ-પ્રમુખની અનેકવાર જગ્યાઓ મળી છે. તેમને જ્યોતિષ ઉદર મારો શાગુ છે. તેઓ 'ગુજરાતી' 'મનિષ વિદાન' વિ. ધણા જનદેર પત્રોમાં ભમે છે.

તેઓ આગળ ધર્મ મદમંદગ (કાશી)ની મુજબ પ્ર વિષ શાખા મમાના મદમંત્રી છે તથા કાશીમાં મ જની અનિલ શારત મંરુત વિષ વિદાસની પરીક્ષા મોરંજ એક પરીક્ષક છે.

જાહેર જીવનમાં તેઓ રસપૂર્વક લાગ લગ રહ્યા છે. સનાતન ધર્મની સેવા કરવા તેઓ હરહંમેશ તૈયાર રહે છે.

શાસ્ત્રીજી પોતે વ્યવહાર કુશળ છે. નિખાલસ હૃદયના અને સદ્ગુણી છે. તેમને સંતતિ સુખમાં એક પુત્રી છે. તેમણે તેમના કુટુંબસહીત સં. ૧૯૯૧માં ગુપ્તપ્રયાગ તીર્થમાં એક અપૂર્વ હોમાત્મક ગદાશ્વ યજ્ઞ ધણી દ્રવ્યબોગે કર્યો હતો. એ પ્રસંગે અનેક વિદ્વાનો તથા પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થો તેમના ગહેમાન બન્યા હતા.

તેઓ સં. ૧૯૭૦થી તે આજદિન સુધી ગૌનવૃત્તથી બોજન કરી રહ્યા છે. તેમણે સંવત ૧૯૮૭માં સત્યાગ્રહની ચળવળ સમયે મુળધર્મમાં એક રેંટીઆવર્ગ ખોલ્યો હતો.

શાસ્ત્રીજીનું જીવન અનેકવિધ ધાર્મિક અને સામાજિક સેવા પ્રવૃત્તિઓથી રંગાયેલું છે. તેઓ સ્વભાવે સરળ, માયાળુ અને પરાપકાર પરામણ્ય છે. વળી તેઓ પ્રાચીન સંસ્કૃતિના સંશોધક ને રક્ષક છે. તેઓ સ્વધર્મનિષ્ઠ હોઈ પોતાનું પ્રજ્ઞાતિમય જીવન હોવા જતાયે સનાતન ધર્મની અને સ્વગાતિની સેવા બળવી રહ્યા છે. તેઓ પોતાના પિતાના પુણ્ય પગલે ચાલી રહ્યા છે બહુ કહીએ તો, તેમના પિતાશ્રીના સદ્ગુણો તેમનામાં આર્વિંબૂત થયા છે.

તેઓ શ્રી હનેવાળ સેવક મંડળના ૧૫મા સંમેલનના પ્રમુખ હતા, શ્રી હનેવાળ સેવા સમાજના પ્રથમ વાર્ષિક મહોત્સવના ઉપ-પ્રમુખપદે બીરાજ્યા હતા તથા શ્રી હ સુ યુવક મંડળના એક અધિવેશનના પ્રમુખ હતા.

શ્રી. ગીરધારીલાલ મોતીરામ બટ્ટ

શ્રી ગીરધારીલાલ ઉર્ફે રમણુનાલનુ મૂળ વતન વતરા (અરોતર) છે તેમના પિતાશ્રીનું નામ રા. મોતીરામ કડજીરાજ કર તથા માતૃશ્રીનું નામ રેવ સિવલક્ષ્મી છે

શ્રી ગીરધારીનાનને ત્રિગુણ કેળવણી તથા સરખરો આપવામા તેમના પિતાશ્રીએ કયાસ રાખી નથી તેમના પિતાશ્રી ઉચ્ચ કેળવણીના હિમાયતી છે શ્રી ગીરધારીલાલને કેળવણી આપવા માછળ તેમને યથાર્થ દ્રવ્યનો ભોગ આપેનો છે શ્રી ગીરધારીલાલનુ જીવન અનેક આદર્શોથી જરપૂર છે. તેઓ અગ્રેજી ધોરણોને સંપૂર્ણ અભ્યાસ કરી ઉચ્ચ કેળવણીની પ્રાપ્તિ અર્થે કવચતામા આવેલા મુખસિદ્ધ 'શાંતિ નિકેતન'મા મવા ત્યારપછી તેઓ ઔદ્યોગિક કેળવણી પ્રાપ્ત કરવા જમ'ની મથેલા ત્યાથી પાછા વળી તેમણે મુખમમા એક સ્વતંત્ર સો. ફેક્ટરી કાઢેલી

હાન તેઓ ધી ગામકવાડ મીન્સ-ખીલીમોરામા સર્વિમ કરી રહ્યા છે તેઓ ત્યાં કાંઈ મ, ખીચી મ અને શીનીસી મ ગારતરના હોદા ઉપર છે

તેમની જ્ઞાતિસેવા પશુ અગ્રેડ છે તેઓ અત્યક્ષ યા પરોક્ષ રીતે પશુ જ્ઞાતિસેવામા લન, મન અને ધાર્થી ઉત્તમ શાળા આપતા આવ્યા છે જ્ઞાતિની દરેક હિતવિધયક પ્રવૃત્તિઓમા પ્રમોગપાત્ તેમના તરફના યોગ્ય ધાનનો હિસસો તો હોયજ

તેમનામા જ્ઞાતિસેવા માટે પૂરતું જ્ઞેમ છે તેઓ આપણી જ્ઞાતિના એક આદર્શ રત્ન છે તેમના ધર્મપતિ સૌ કુન્તાબ્દેન પશુ ઉચ્ચ કેળવણી પામેલા હોઈ મરકારી છે

સ્વ. પ્રહ્લાદજી દલસુખરામ ભટ્ટ

રા પ્રહ્લાદજીભાઈનું નામ આપણી યાત્રિમા સુપરિચીત છે તેઓ સુરતના વતની હોઈ કેટલાએક વર્ષોથી મુમુક્ષુમા વસતા હતા મુમુક્ષુના વેપારીવર્ગમાં તથા પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થોમાં પણ તેઓ પોતાની વ્યાપારી કુનેદુથી બહુ જાણીતા થયા હતા.

તેમની યાત્રિસેવા એકધારી અને અજોડ હતી શ્રી હિનેવાળ સેવક મંડળમાં યથાર્થ પ્રાણ પૂરનાર તેઓ હતા. શરૂઆતમાં મંડળને જ્યારે અણધારી આર્થિક ભડોળની જરૂર પડતી ત્યારે રા પ્રહ્લાદજીભાઈ તેમાં મહત્ત્વ સાથે આપતા અને પોતાની લાગવગના વેપારી-વર્ગમાંથી પણ સારો ફાળો મેળવી આપી એ જરૂરીઆત પૂરી પાડતા.

તેઓ આજે ધણા વર્ષોથી મંડળના મંત્રીપદે હતા અને તે સ્થાન દ્વારા તેમણે યાત્રિસેવાનું મહદ્ કાર્ય કર્યું છે 'યાત્રિસેવા' એ તેમનો જીવનમંત્ર હતો સેવકમંડળના પ્રતિનિધે હિનેવાતા મંત્રેનનોમાં પણ તેમનો સક્રીય ફાળો હતો. તેમની યાત્રિસેવા અકલપ્ય હતી. સંપૂર્ણ હિતસાહચી અને અતપૂર્વક તેમણે 'સેવક મંડળ'નું મંત્રીપદ દીપાવ્યું છે.

રા પ્રહ્લાદજીભાઈએ તન, મન અને ધનથી સતત યાત્રિસેવા જાળવી છે તેમના ધર્મપતિનું સ્વ સૌ મગનજહેનનો પણ યાત્રિસેવામાં યોગ્ય ફાળો છે રા પ્રહ્લાદજીભાઈ શરીરે સુદૃઢ હતા પરંતુ છેલ્લા એકાદ બે વર્ષોથી તેઓ અસ્વસ્થ રહેતા હતા.

તેમનો રવબાવ ગાયાળુ અને આનંદી હતો તેમની યાત્રિસેવા યુગી હતી નિઃપ્રાણમાં પણ પ્રાણ પૂરનાર એવા એ સેવાયોગી હતા તેમના જીવનની રંગરંગમાં 'યાત્રિસેવા'ના પુણ્ય રમખિણોએ વહેતા હતા.

કુન્ડતની લીના અજમ છે. રા પ્રદક્ષાદશભાષના મહાભાગ્યમા 'સેવક, મહા'ના રજત મહોત્સવ ઉજવવાનું લખ્યું હતું અને એ મહોત્સવ રૂડી રીતે ઉજવી-નીરખી તેઓ સ્વર્ગે સીધાવ્યા.

તેઓ મુ'મર્ધના વસવાટ દરમ્યાન અધેરોમા આવેલા તેમના બગવામા વસતા હતા. તેમના સતતિ સુખમા હાલ એક પુત્ર નામે શ્રી, ધનસ્વામલાલ તથા પુત્રી નામે મૌ રમાબહેન છે. બંને બાઈબહેનનું જીવન પોતાના પિતાના સરકારોથી મળ્યેનું છે. તેમનામા જ્ઞાતિસેવા કરવાની તમના છે.

સ્વધે પણ ખ્યાલ નહોતો કે, રા પ્રદક્ષાદશભાષ 'સેવક મહા'ના મધુર્ણ કીર્તિક્ષાર મમયેજ આજ્યા જશે' પરંતુ પ્રભુએ તેમને ઉભી લીધા, તેમનું અક્ષણ અવમાન થયું આ શોકજનક અવસાનના સમાચાર સાંભળી મૌ આશ્ચર્ય અકિલ બની ગયા અને જ્ઞાતિ શોક સાગરમા ડૂબી ગયો.

આજે જ્ઞાતિમૈયાને તથા 'સેવકમહાને' આ સેવાયોગીની અસજ ખોટ પડી છે. હૃદયીએ કે, તેમના સુપુત્ર શ્રી ધનસ્વામલાલ પોતાના પિતાના પુખ્ત પગસે આજી જ્ઞાતિસેવાના કાર્યમા યોગ્ય ફાળો આપે.

જ્ઞાતિસેવા

શ્રી. ભવાનીશંકર આત્મારામ ઓઝા

શ્રી. ભવાનીશંકરભાઈ મૂળ હિનાના વતની હોઈ હાલ કેટલાએક વર્ષોથી વેપાર અર્થે મુમ્બઈમાં વસે છે. મુમ્બઈના વેપારીવર્ગમાં તથા પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થોમાં તેમનું નામ જાણીતું છે. તેમની આજે ધણીય વર્ષોથી મુમ્બઈમાં 'બી. એ. એન્ડ કમર્સ'ના નામની દવાની જાનરલ દુકાન છે.

તેઓ 'શ્રી હિનેવાળ નાયણીઆ સેવક મંડળ'ના પ્રમુખ છે. જ્ઞાતિસેવામાં તથા સમાજસેવામાં તેમનો અથાગ ફાળો છે વળી આપણી જ્ઞાતિના ઉદાર દાનવીરોમાંના તેઓ એક છે. તેમની સેવાભાવના અકલ્પ્ય છે જ્ઞાતિહિતાર્થે થતી તમામ પ્રવૃત્તિઓમાં તેમની સેવા એક યા બીજી રીતે હોયજ.

દેશાન્નતિમાં પણ તેમનું સેવાકાર્ય પ્રશસનીય છે રાષ્ટ્રીય લડત સમયે તેમને જે દેશસેવા મળવી છે, તે તમામ મુમ્બઈગરાઓને સુવિદિત છે મુમ્બઈગરાઓના દિવમાં તેમનું ધ્યાન અનેક છે—ને રહેશે

જ્ઞાતિ સેવા—યશમાં પોતાનાથી બનતો સારો ફાળો આપી જ્ઞાતિહિતની પ્રવૃત્તિઓ વિકસાવવી, એ તેમનો જીવનધ્યેય છે તેઓ નાયણીઆ ભાઈઓમાંના એક અગ્રગણ્ય કાર્યકર્તા હોઈ સેવાભાવી મજબૂત છે. તેમની પાસે જ્ઞાતિ સારી સેવાની આશા રાખી રહેલ છે.

આપણી જ્ઞાતિહિતની પ્રવૃત્તિઓમાં તેઓ રસપૂર્વક ભાગ લઈ રહ્યા છે અને તેઓ જ્ઞાતિના રત્નસમાં એક વીરનર છે.

શ્રી. ગણપતરામ પ્રહસાદેશ પંડ્યા

શ્રી ગણપતરામભાઈ સિદ્ધપુરના વતની હોઈ ત્યાંજ વસે છે તેઓ સિદ્ધપુર ચોરાના એક અગ્રગણ્ય કાર્યકર્તા છે. જ્ઞાતિમેવાયે તેમણે ઉત્પાદ અનેરો છે.

તેઓ શ્રી ઉનેવાળ સેવક મંડળના જુના સેવકોમાંના એક છે. તેમના નામથી ભાગ્યેજ કોઈ જ્ઞાતિજન અગણ્ય હશે તેઓ પ્રભાવશાળી હોઈ એક આદર્શ નેના છે. જ્ઞાતિમેવાની રોરગમાં ધગમ રાખનાર હોઈ તેઓ જ્ઞાતિદિનના પ્રખર દિમાયતી છે. તેમની ધૂણીખરી ઉમીદો હજી અણવીકર્યોજ છે.

જ્ઞાતિદિનની તમામ પ્રવૃત્તિઓમાં તેઓ રમપૂર્વક ભાગ લઈ રહ્યા છે. તેમની પ્રવૃત્તિઓમાં સેવાભાવની ભાવનાઓ છે. વધુમાં કહીએ તો, તેઓ સિદ્ધપુર ચોરાની જ્ઞાતિ ઉન્નત્વજ કરે તેવા છે.

૨૫. રણછોડલાલ વશરામ ઉપાધ્યાય

આપણી જ્ઞાતિમાં પ્રથમ માયન્સ ટ્રેન્યુએટ (BSC) ધનાર આ ભાઈ અગ્રગ (કાદિઆવાડ)ના વતની હતા તેઓએ મં-૧૬૭૩માં આ પરીક્ષા ઉત્તિર્જ કરી હતી. તેમના માનાયે જ્ઞાતિખંધુઓની એક ગહેર મહા સેવક મંડળે બોલાવી હતી.

૨૫. રણછોડલાલનું જીવન જ્ઞાતિના અભ્યુદય તરફ દોડનાર હતું. ઉંઘી કેગવણી લઈ જ્ઞાતિહિત હૈયે રાખી મેવા જાગવનાર આ યુવક માટે જ્ઞાતિને સાડ માન હતું જ્ઞાતિમેવા કરવાના માઠ તેમના અધૂરાજ ગણા છે.

તેમનામાં મપૂર્ણ યુવકસંસ્થિ હતી વળી તેઓએ એક પ્રખર વકત્રા પણ દેના. તેઓ સેવક મંડળની પ્રવૃત્તિમાં મારેર રસ લેતા તેમની જ્ઞાતિમેવા એ મંડળ દ્વારા પૂર્ણ રક્ષેદર્શી ચિકરસી હતી.

તેમનું ખેડજનક અવમાન મં. ૧૬૭૬માં યુ. છનાંધે જ્ઞાતિસેવા-યજ્ઞની વિખૂતિ તરીકે તેમનું નામ કદાપી ખૂમાગાર નથી.

શ્રી. રૂઢનાથ જયશંકર ઉપાધ્યાય

શ્રી. રૂઢનાથભાઈ કોડીનારના વતની હોય હાલ ત્યાજ વસે છે. તેમનામાં શાંતિસેવા કરવાની સંપૂર્ણ ધમસ છે. સ્વશાંતિનું શ્રેય સાધવા તેઓ હરહંમેસ અનેકવિધ પ્રયાનો કરતાજ અગત્ય છે તેમની શાંતિસેવાનો ફાળો અચામ છે.

તેઓ 'શ્રી હિનેવાળ સેવક મંડળ'ના ખંભાતમાં બસાયેલા પંચમ સંમેલનના પ્રમુખ હતા. વળી તેઓ તાજેતરમાં (ગાંધી સાયે) એલ્ફ મંડળના મુખ્યમાં ઉજવાયેલા રજત મહોત્સવના પ્રમુખપદે હતા એ પદ દૌરપાવવામાં તેમને જરૂર અને જહેમતનો આદ્યુત્તમ ફિરસો આપ્યો છે રજત મહોત્સવ જેવા ટાણે એમનીજ મૌન સહાયથી આપણી શાંતિના વિજાગો-છારીઆ, બાણઆ અને નાથળીઆ એકત્રિત થયા હતા મૌએ આનંદપૂર્વક સ્નેહમોજન લીધું હતું.

સૌરાષ્ટ્રમાં વસેલા આપણા શાંતિ સમૂહમાં 'શેઠ'ના માનદ ઉપનામથી તેઓ ઓળખાય છે. જલદે આપણી શાંતિમાં તેમનો માન મરતબો સારી રીતે જળવાય છે. તેઓ નિખાલસ હૃદયના હોઈ સેવાભાવી છે તેમના સદગુણોની પરિસ્થિતિ અકબચ છે.

આજે કેટલાએક વર્ષોથી તેઓ 'વડોદરા પ્રજામંડળ'ના સભ્ય છે તે જગ્યા પર રહી તેઓ મથાસકિત સમાજસેવા પથ કરી રહ્યા છે વળી તેઓ કોડીનાર તાલુકાના એક અગ્રગમ્ય કાર્યકર્તા છે આમ તેઓ શાંતિની બહાર (સમાજમાં) પણ સારી સેવા બજાવી રહ્યા છે. તેઓ સદ્ભાવી, વિવેકી અને શિક્ષિત છે. આખામથી પૃદ્ધી સુધીના જનોની આહવા તેમના પ્રત્યે છે.

યોગજ વર્ષ ઉપર જાયરે ગ્રામપ્રયાગનો ગ્રામમિદ્ધ હિંદુ દેસ ચાલતો હતો ત્યારે તેમણે તેમાં તન, મન અને ધનથી મારો ફાળો આપી આખાએ યોગજગરમાં હિનેવાળની કીર્તિની ફેરમ ફેલાવી છે.

આવા શાંતિરત્નથી આજે આપણી શાંતિ ઉજ્જવળ છે. શ્રી રૂઢનાથભાઈના નવનો શાંતિની ઉન્નતિ નીગમવા તપસી રહ્યાં છે. તે એ તનમાટ માયા હૃદયનો દેધ મૂલ્યવાન છે.

શ્રી. રૂઢનાથભાઈનું કુટુંબ બડોણું અને પ્રતિષ્ઠિત છે

શ્રી. કેશવરામ મોતીરામ શાસ્ત્રી

શ્રી. કેશવરામ શાસ્ત્રી શુક્તતીર્થના વનની હોષ્ટ દ્વારા ચોરમાં નુમે છે. ત્યાં તેઓ એક પાઠશાળા દ્વારા જ્ઞાત્રજ્ઞ વિદ્યાર્થીઓને આશ્રયન કરાવી રહ્યા છે. તેઓ 'શ્રી ઉનેવાળ સેવક મંડળના' પીઠ અને જુનામાં જુના સેવકોમાંના એક છે.

શાનિના દિતકાર્યોમાં તેઓ સદૈવ અપૂર્વ ઉત્સુકતા દર્શાવી પોતાનો યોગ્ય ફાળો આપી રહ્યા છે. તેમની જ્ઞાતિમેવા સુવિદિત છે. તેઓ 'સેવક મંડળ'ના મુખ્યમાં ભરાયેલા પ્રથમ સંમેલનના પ્રમુખ હતા ત્યારબાદ તેઓ એજ મંડળના ૪ થી સંમેલનના ઉપ-પ્રમુખપદે તથા ૯મા સંમેલનના પ્રમુખપદે આવી ગયા છે.

તેઓ 'શ્રી કાનમ ઉનેવાળ જ્ઞાતિ મંડળ'ના અગ્રમુખ કાર્યકર્તા હતા. જ્ઞાતિ માટે આશ્રી દિતક પ્રવૃત્તિઓમાં સ્થગતી તેઓ સારી પ્રેરણા આપી રહ્યા છે. તેઓ યુવકોને સત્ય માર્ગે દોરવામાં તથા જ્ઞાતિદિતની પ્રાથમિક ચળવળમાં મહત્ત્વ આપવામાં આપનાર મુખ્ય હોષ્ટ એક સાચા સેવક છે.

પ્રથમ તેઓ 'વિવાહ પ્રતિજ્ઞા' નામની પત્રિકાના ચોજક હતા. ત્યારબાદ તેમણે 'નિત્ય તર્કજ્ઞ પ્રયોગ' નામક એક પુસ્તિકા લખી બહાર પાડી હતી. તેમનામા 'જ્ઞાતિમેવા'ના શ્લોકો સદૈવજ અમરત્વ પામેશે છે.

આજે, કેટલાએક વર્ષોની તપશ્ચર્યા બાદ કાનમ ચોરાની સુધારણાના પ્રયત્નો તેમના મધી ફોટોગ્રાફ નીવડ્યા છે. તેમણે મતલ પત્રિકા વેડી એ ચોરાની સુખવસ્થિતા, ધાર્મિક ક્રિયાઓની સુપ્રદતિ અને યોગ્ય પ્રણાલિકાઓના ઘડતરમાં પોતાનો પ્રયત્નનીય ફાળો આપ્યો છે. તેમણે કાનમચોરામાં જ્ઞાતિદિતની પદ્ધતિવેલી ચળવળ શરૂ કરી હતી.

ઉત્તમ દાન

જ્ઞાતિસેવા :

: વિધાસે :

આપને ત્યાં આવતા શુભાશુભ પ્રસંગે
જેમ જીભ દાપાંઓમાં ફાળે આપે છે તેમ
-સમસ્ત ઉનેવાળ જ્ઞાતિની માનનીય સંસ્થા-

શ્રી ઉનેવાળ સેવા સમાજ

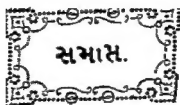
(અમદાવાદ)

ને

પણ શુભાશુભ પ્રસંગે યાદ કરી,
યથાશક્તિ દાન આપી જ્ઞાતિફલ અદા કરે.

-કે જેની-

પ્રવૃત્તિઓ તમારાં આંગણું ઉજમાળવા
હરહંમેશ તૈયાર છે.

समाप्त.

સુન્દર છાપકામ માટે અમારું પ્રેસ જાણીતું છે.

— : શ્રી : —

શારદાવિજય પ્રી. પ્રેસ

હાઇકલાસ પ્રિન્ટર્સ, સ્ટેશનર્સ એન્ડ

• - રજખર સ્ટેમ્પ મેકર -

અમારે ત્યાં માલિકની ગતીય રખરખ નીચે
જુના અનુભવી અને જાણીતા કારીગરોના હાથે

અપ-કુ-ડેડ ટીઆઇનમાં

સરેલું, સફાઈદાર અને ટાઈમસર કામ

છાપી આપવામાં આવે છે.

— તે ઉપરાંત —

ફરેક ગતના રજખર સ્ટેમ્પો તથા સીમેચર

ખસોડોનું કામ ઘણીજ સુન્દર રીતે કરી

આપવામાં આવે છે.

— એક વખત દ્રાયલ લઈ ખાત્રી કરો —

આજેજ મળો :—

શ્રી શારદાવિજય પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ

ચીચીરાડ, જાલાહનુમાન

અમદાવાદ.

પુરાતન કોશિકાશ્રમની અમુલ્ય પ્રસાદી

ચરીરમાંની યુગ યયેલી મંસારીક * મેન્ડેશનની અમુલ્ય
સક્રિયભાવે નવેસરથી ઉપજાવી આપી, પેમાગમાં કે સ્વપ્નમાં
વધી જતી ધાતુને એકદમ અટકાવી, નસે નમમાં

જીવાનીના તાજા જીવંતો દાખલ કરનારી

વીયંસ્થ'ભન ગોળી

(Registered)

ત્રણ કલાકમાં તાત્કાલીક અનુભવ આપી, ત્રણ
વર્ષની ઝેરંટી કરાવી આપે છે.

આખી બાટલી રૂ. ૫ અડધી બાટલી રૂ. ૨૫

કમજોર નસોમાં કાયમને માટે સક્રિય બરી, ખરી
મર્નામી ખીલવતો નિલ્લો

પંઠત્વહારક લેપ

અણસમજણમાં સૃષ્ટિ વિરુદ્ધ કુર્મ કરવાથી કે હાથચા-
લાડીની કુટેવે ચઢવાયા ગુપ્તેપન્દ્રિયમાનો કુમળી નસો આડી-
તેડી મરડાઈ કે એક ખીછા ઉપર ચડી મંડાઈ જઈ તેમાંના
લોહી દરવાના માર્ગો તદ્દન બંદ પાડી દ્વિવિધે ચિયરા મારક
નીર્માણ બનાવી તેના કદને છેક નાનું કરી નાખે છે એવા
દુઃખી દરેદીઓને ચાકસ રીતે જો આ માલોમ કમ્વામા
આવે છે તો એક માગની અંદર બધી જાનની કષ્ટપુષ્ટતા
સાથે સંપૂર્ણ સસાગ સુખ સક્રિય પ્રાપ્ત થાય છે આખી
બાટલી રૂ. ૫ અડધી બાટલી રૂ. ૨૫

પરદેશના માટે વીસ રૂી લીંગ અમાઉથી મોકલી આપવા
જોગા યા મળે:—

પ્રાણુરક્ષક ઔષધાલય

૬ વીચીરોડ મોડલ ટોકીઝની બાજુમાં-અમદાવાદ

